



**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK
LİSANS
TEZİ**

**KAZAKİSTAN'IN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI**

AYAUZHAN AKYLKANNOVA

**MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

OCAK 2016



**KAZAKİSTAN'IN
DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI**

Ayauzhan AKYLKANOVA

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİYE BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

OCAK 2016

Ayauzhan Akykanova tarafından hazırlanan “Kazakistan’ın Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Maliye Anabilim Dalında Maliye Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Duran BÜLBÜL
Maliye Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Başkan: Prof. Dr. Ahmet Burçin YERELİ
Bütçe ve Mali Planlama Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Üye: Doç. Dr. METİN MERİÇ
Maliye Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

Tez Savunma Tarihi: 26/01/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Suna BAŞAK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ayauzhan AKYLKANOVA

26.01.2016

KAZAKİSTAN’IN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI
(Yüksek Lisans Tezi)

Ayauzhan AKYLKANOVA

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Ocak 2016

ÖZET

Bu çalışmada Kazakistan’ın doğrudan yabancı sermaye yatırımları incelenmiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde doğrudan yabancı sermaye yatırımları hakkında bilgi verilecektir. Gelişmekte olan ülkelerde, genellikle, yeni teknolojilere ulaşmak bütçe yetersizliği nedeniyle düşüktür. Kazakistan gelişmekte olan bir ülke olarak, en önemli konulardan biri olan işsizlik problemini çözebilmek için Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını ülkeye çekmek zorundadır. Kazakistan, özellikle 1990’lı yıllardan sonra yabancı yatırımcılara yönelmeye başlamıştır. Kazakistan’daki yatırımlar daha çok petrol, doğal gaz ve metalürji sektörüne yönelmektedir. Gümrük Birliği’nin açılışı, yatırımcılar için yeni ve heyecan verici fırsatlara yol açmıştır.

Bilim Kodu : 1120
Anahtar Kelimeler : Yabancı yatırımlar, Kazakistan, Gelişmekte olan ülkeler.
Sayfa Adedi : 119
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Duran BÜLBÜL

FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN KAZAKHSTAN

(Master Thesis)

Ayauzhan AKYLKANOVA

GAZI UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

January 2016

ABSTRACT

Thesis: Foreign Direct Investment in Kazakhstan. It provides information on foreign investments in developing countries. Developing countries are difficult to obtain modern technology. The science development, in these countries, is not enough. In lack the resources to develop these areas As a developing country, Kazakhstan must attract FDI to solve the problem of unemployment. Kazakhstan was opened to FDI in the 90 years. Investments in Kazakhstan are mainly directed at oil, gas and metallurgy. The formation of the Customs Union gives a lot of good opportunities for foreign investors.

Science Code : 1120
Key Words : Foreign investments, Kazakhstan, Developing countries.
Page Number : 119
Supervisor : Doc. Dr. Duran BÜLBÜL

TEŞEKKÜR

“Kazakistan’ın Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (DYSY)” konulu çalışmada, doğrudan yabancı sermaye kavramının, devlet tarafından düzenlenmesi incelenmiştir. Dünya’da ve Kazakistan’da doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının SSCB sonrasındaki gelişmelerine sektörel ve ülkelere göre yer verilmiştir.

Bu çalışma süresince her türlü yardım ve fedakârlığı sağlayan, bilgi, tecrübe ve güler yüzü ile çalışmama destek vererek kendimi geliştirmeye yönelik de birkaç adım ileride olmamı sağlayan, çalışmamın yöneticisi Sayın Doç. Dr. Duran BÜLBÜL’e, çalışmamda benden desteğini esirgemeyen okulumuzun Araştırma Görevlilerinden Sayın hocam Arzu AKYILDIZ’a ve Arkan YUSUFOĞLU’na teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayauzhan Akykanova

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLERİN LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR.....	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	1
1.2. Araştırma Konusu	2
1.3. Araştırma Nesnesi	3
1.4. Araştırma Amacı	3
1.5. Araştırmanın Bilimsel Yeniliği Hükümleri.....	3
2. KAZAKİSTAN DEVLETİ’NİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TANITIMI VE ETKİSİ	5
2.1. Yabancı Yatırım Araştırılmasının Metotsal Yönleri	5
2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramı	11
2.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları ve Devantajları	14
2.4. Yabancı Yatırımların Sınıflandırılması.....	19
2.4.1. Pozitif ve Negatif Etkiler	19
2.4.2. Objektif ve Subjektif Etkiler.....	21
2.4.3. Dış Ekonominin Güvenliği	22
2.4.4. Eylemlerin Zamana Göre Etkilerinin Kısa, Orta ve Uzun Vade Olarak Sınıflandırılması	22
2.4.5. İhtimal Derecelerine Göre Oluşum.....	22
2.4.6. Karakterize Özelliğine Göre Sürekli Etken veya Yarı Zamanlı Etkenler	23
2.5. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Güvenliğin Sağlanmasındaki Etkisi ...	24
2.5.1. Ekonomik Güvenliğin Sağlanmasında İç ve Dış Etkiler	28
2.6. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kamu Tarafından Düzenlenmesi	30
2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Artırılması Faktörleri	31

2.8. Yabancı Sermaye Yatırımların Teşvikleri.....	35
3. KAZAKİSTAN’DA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI.....	43
3.1. Kazakistan Cumhuriyeti Yabancı Sermaye Yatırımları.....	43
3.2. Yabancı Yatırımların Kalkınma Üzerindeki Etkisi.....	54
3.3. Kazakistan’da Yabancı Sermaye Yatırımların Bölgesel ve Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri.....	69
4. KAZAKİSTAN’DA YABANCI SERMAYE POLİTİKASI	73
4.1. Kazakistan Ekonomisinde, Yabancı Yatırım Politikası ve Kazakistan Devleti’nin Ekonomik Güvenliğini Sağlayan Temel Göstergeler	73
4.2. Ülke Yatırım Yapılabilirlik Seviyesi Tahmini	91
4.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Kullanma ve Yatırım Teşvikleri.....	95
SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	109
EKLER.....	115
EK-1. 2011-2013 Yılları Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırımların Akışları, milyar USD.....	116
EK-2. DYY Toplam Tutarı 2005-2013 yılları, milyar USD	118
EK-2. Kazakistan Ekonomisine Brüt Doğru Yabancı Yatırımlar Akımı, 2005-2013 yılları, milyar USD.....	118
ÖZGEÇMİŞ	119

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. Kazakistan Cumhuriyeti'nin Ekonomik Göstergeleri	44
Çizelge 3.2 . Kazakistan Cumhuriyeti'nde Reel ve Mali Yabancı Sermaye Yatırımların Oranı.	45
Çizelge 3. 3. Kazakistan'ın Yabancı Sermaye Yatırımlar, milyon ABD doları	46
Çizelge 3.4. Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2008-2013 Yılları Arasında Yabancı Sermaye Yatırımların Yapısı	47
Çizelge 3.5. Yatırımcı Ülkelere Göre Kazakistan'a Brüt Yabancı Sermaye Yatırımların Akımı, milyon ABD doları	48
Çizelge 3.6. Kazakistan Cumhuriyeti'nde Ekonomik Faaliyetlerine Göre Brüt Doğrudan Yabancı Yatırımlar, milyon ABD doları	49
Çizelge 3.7. Kazakistan'a Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Göstergelere Göre Dağılımı.....	53
Çizelge 3.8. Tüm Tip Yatırımların Korelasyon Katsayıları	62
Çizelge 3. 9. Elde Edilen Korelasyon Katsayıları.....	63
Çizelge 3. 10. Kazakistan Bölgelerinin 2008-2013 Döneminde Yatırım Çekme Gücü Oranı	65
Çizelge 3.11. Bölgedeki Dağıtım Seviyesi (Üretim Potansiyeli)	69
Çizelge 3.12. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Küçük Ölçekli İşletmelere Etkileri (kurumsal potansiyel)	70
Çizelge 3.13. 2013 Yılı Bölge Bazında Yabancı Yatırımların GSMH'da Etkisi (milyon tenge)	71
Çizelge 4.1. Ulusal Makroekonomi Parametrelerinde Büyüme Tahminleri.....	95
Çizelge 4.2. Bölgelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımların Çekilmesi Sorunlarına Yönelik Çözümler	100
Çizelge 4.3. Yabancı Yatırımların Büyüme Hacminde Korelasyon İlişkisi ile Ekonomik ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler	101
Çizelge 4.4. Kazakistan İşletme Gelişim Dinamiklerini Etkileyen Faktörler.....	102
Çizelge 4.5. Kazakistan Devleti Makroekonomik Göstergelerin, Sağlanan Yabancı Yatırımların Büyüme Hacimleri ile Olan Bağımlılığı	103

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4.6. Ortak Ölçekli İşletmeciliğin Gelişimi İçin Yatırım Alan Bölgenin Ekonomik Faaliyetlerindeki Öncelikli Kriterler	104

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Akışını Sağlama Şeması	17
Şekil 2.2. Yatırımların Sosyo-Ekonomik Sınıflandırılması	19
Şekil 2.3. Yatırıma Açık Ekonomilerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Güvenlik Sistemi.	27
Şekil 3.1..Kazakistan’da Uluslararası Yatırım Gelişimi	45
Şekil 3.2. 2010-2013 Yılları Arasında Kazakistan’a Yapılan Brüt Yabancı Yatırımların Tutarı, milyar ABD doları	48
Şekil 3.3. Kazakistan Cumhuriyeti’nde 2013 Yılı İçin Tüm Tip Yabancı Yatırımların Payları.....	51
Şekil 3.4. Kazakistan Cumhuriyeti’nde 2004-2013 Yılları Arasında Finans Kaynaklarına Göre Ana Sermayeye Yapılan Yabancı Yatırımların yapısı, %	51
Şekil 3.5. Kişi Başına Düşen Yatırımlar	52
Şekil 3.6. 2008-2013 Yılları Ana Sermaye Yatırımlarının Dinamiği	55
Şekil 3.7. GSYİH’nın Ana Sermaye Yatırımlarına Bağlılığı	56
Şekil 3.8. Kazakistan Cumhuriyeti’ne Yapılan Brüt Yabancı Yatırımlar Akımının Üretim ve Hizmet Hacimlerinin Artmasına Olan Etkisi.....	57
Şekil 4.1. Kazakistan’nın Ekonomik Güvenlik Seviyesi Durumu 2007-2013	93
Şekil 4.2. Kazakistan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’da Beklenen Büyüme Oranı %	94
Şekil 4.3. Kazakistan Sermaye Akışı ve İşletmelerin Durumunu Karakterize Eden Bazı Göstergeler	103

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AŞ	Anonim şirket
GSYİH	Gayri safi yurt içi hâsıla (Gross domestic product)
GSMH	Gayri safi milli hâsıla (Gross national product)
GSBH	Gayri safi bölgesel hâsıla (Gross regional product)
EBRD	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstuction and Developmant)
EurAsEC	Avrasya Ekonomi Topluluğu (Eurasian Ekonomik Community)
CJSC	Closed Joint stock Company
YY	Yabancı Yatırımlar
DYY	Doğrudan Yabancı Yatırımlar
BT	Bilgi Teknolojisi
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (İnternational Bank for Reconstuction and Developmant)
M2	Para arzı
UYP	Uluslararası Yatırım Pozisyonu
BM	Birleşmiş Milletler
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
OJSC	Open Closed Joint Stock Company
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi

Herhangi bir ülke ekonomisi için, özellikle piyasanın oluştuğu aşamada, yabancı yatırımlar önemli bir rol oynayıp bazen tek gelişme kaynağı olabilmektedir. Yabancı sermaye yatırımları ihtiyacı, bir taraftan milli ekonominin sorunlarını, diğer taraftan da dünya ekonomi sisteminde ülkenin rekabet gücüne sahip olması içindir [38].

Yatırımcılar, Kazakistan'ın yabancı sermaye çekme gerekliliği avantajları arasında ülkenin zengin doğa kaynaklarını göstermektedir. Ayrıca ülkenin katma değeri olan yüksek teknolojilere dayanan ve yatırım açısından ileriye dönük olan sanayi sektörlerinin bu ülkede bulunması da bir avantaj olarak sayılmaktadır.

Kazakistan'ın maden sektörüne olan bağımlılığını azaltmak için yabancı yatırımcıların getireceği istikrarlı ve yüksek teknolojik ekonomiyi geliştirmeye devam etmek gerekmektedir. Kazakistan'ın tarım ve tarım ürünlerin işlenmesi, inşaat ve inşaat malzemelerinin üretimi, petrol işlenmesi, kimya ve ilaç sektörleri, ulaşım, makine mühendisliği, telekomünikasyon, alternatif enerji gibi öncelikli sektörlerin rekabet ve üretim gücünü artırmayı sürdürmesi gerekmektedir [43].

Modern yabancı sermaye teorisi ve birçok ülkenin yabancı yatırımları çekme deneyimleri sermaye akımının istikrarlı olduğu süreçleri teşvik edecek özel mekanizmaların gittikçe artabileceğini göstermektedir. Bugünlerde bu durum uygun yatırım ortamı olarak adlandırılmaktadır. Bununla birlikte yabancı yatırımları çekmeye çalışan ülkelerin yatırımların sosyo-ekonomik gelişmeyi her zaman iyi şekilde etkilemediği gerçeğini de gözden kaçırmamaları gerekmektedir.

Bir taraftan, Batı ekonomi sistemi geliştikçe sınır ötesi yatırım sürecinin karakteri de değişmektedir. Bunun sonucunda, tam olarak cevaplanamayan birçok soru bulunmaktadır. Örneğin, dünyada korumacılığı güçlendirme eğilimleri, yabancı yatırımcıların fon piyasasından, geleneksel ve alternatif yatırım araçlarına yönelmesini beraberinde getirdiği görülmektedir.

Diğer taraftan dış yatırımcılar, üretime doğrudan ve portföy yatırımları olarak kilit ekonomi sektörlerinde önde gelen tesis hissedarları olup yönetimi belirlerken kendi yatırım politikalarını her zaman gerçek modernizasyon ve üretim genişletme amaçlarına doğru yöneltmemektedir. Onların ilk amaçları minimum masrafla maksimum kar elde etmektir. Kazakistan'da bu durum özellikle yer altı kaynaklarının kullanımı alanında faaliyet gösteren büyük tesisler için geçerlidir.

Diğer bir senaryo da, yatırımcıların hisse senetlerine para yatırıp, bu sayede fon piyasalarında hızlı kar elde ederek tesislerin yönetiminde yer almama istekleridir.

Böylece devlet yabancı dolaylı yatırımların ülkeye çekilmesini bir öncelik olarak tanımlarken, bu yatırımların ekonomik kalkınma ihtiyaçları için kullanılmasını da kontrol etme görevini üstlenmek zorunda kalmaktadır.

Diğer taraftan yabancı yatırımlar; yeni teknolojiler, ekipmanlar olarak da ülkeye girmektedir. Bu tür yatırımlar yerel ürünlere göre daha yüksek üretim gücüne sahip olup milli ekonomi kalkınmasını iç yatırımlara göre daha çok etkilemektedir. Böylece yerel yatırımların önünde yapay engeller oluşturulmaktadır.

Bir başka açıdan yabancı yatırımlar, milli özel yatırımlardan farklı olarak önemli özelliklere ve avantajlara sahiptir. Bu özellikler sayesinde yerel piyasada rekabet oluşmaktadır. Bu durum yerel üreticilerin ve tedarikçilerin iflas etmesine, milli yatırımcının faaliyet alanının daralmasına, ticaret bilançosunun bozulmasına, işsizlik seviyesinin yükselmesine ve diğer olumsuz sonuçlara yol açabilir [53].

Bununla birlikte istikrarlı yatırım politikasının yürütülmesi ve güvenli ekonomi kalkınması çerçevesinde yatırım güvenliği konusunda ne kuramsal ne metodolojik analiz ve izleme sorunları bugüne kadar tam araştırılmamıştır. Bu, seçtiğimiz araştırma konusunun önemini pekiştirmektedir.

1.2. Araştırma Konusu

Yabancı yatırımların sosyo-ekonomik sonuçları, yabancı yatırımların yapılabirlik seviyesi ve ekonomik güvenliği etkileme süreçleridir.

1.3. Araştırma Nesnesi

Kazakistan ekonomisine yabancı yatırımlar sürecinde oluşan ekonomik ilişkilerin bütünüdür.

1.4. Araştırma Amacı

Araştırma amacı, Kazakistan Cumhuriyeti'ne yabancı yatırımların yapılması süreçlerinin araştırılmasıdır.

Amaçlar:

- Ülkenin yatırım yapılabilirlik sorunları bağlamında yatırım sürecinin kuramsal ve metodolojik esaslarının araştırılması,
- Yabancı yatırımların ülke ekonomisi kalkınmasındaki yeri ve rolünün ve yabancı yatırım kullanma süresinde temel eğilimlerin belirlenmesi,
- Ülke ekonomisine yabancı yatırımların yapılması sonucunda çıkan sosyo-ekonomik değişimlerin araştırılması,
- Dış yatırımları çekme ve kullanma süreçlerinin düzenlenmesinde dünya denetimi analizi,
- Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisine yabancı yatırımları güvenli şekilde çekme konusunda önerilerin hazırlanması.

1.5. Araştırmanın bilimsel yeniliği aşağıdaki hükümlerden ibarettir:

- Ekonomi yatırım süreçleri ve ülkenin yatırımlarının yapılabilirlik seviyesi arasında karşılıklı bağımlılığı konusunda görüş,
- Kazakistan ekonomisine yabancı yatırımların yapılmasının sosyo-ekonomik sonuçları,
- Kazakistan Cumhuriyeti ekonomisi bağlamında yabancı yatırımların sayısal ve niteliksel verimlilik parametreleri,
- Yabancı yatırımların ülkenin ekonomik kalkınmasına olan etkisi.

2. KAZAKİSTAN DEVLETİ'NİN DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARININ TANITIMI VE ETKİSİ

2.1. Yabancı Yatırım Araştırılmasının Metotsal Yönleri

Öncelikle, devletin ekonomi güvenliği eşik değerlerinin beklenen maksimum değerleri ifade eden sayı göstergeleri olduğu fikrini paylaşmaktayız. Müsaade edilen maksimum değerlere uyulmaması, genellikle iktisadi faaliyetlerin farklı oranlarıyla ilgili ekonomik çıkarlar açısından yeniden üretim sürecinin ekonomik gelişmesinin normal şekilde yürütmesine engel olmaktadır. Bu durumun devamlılığı, ülkenin ekonomi güvenliğine tehdit oluşturabilir [47].

Yönetim uygulamaları, ekonomi güvenliğinin sağlanmasını sağlayacak, öncelikli parametreleri 50 göstergenin neler olduğunu bize göstermiştir. Bu göstergeler aşağıda belirtildiği gibi gruplandırılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ekonomisi özelliklerini yansıtan göstergeler, finansal sistemin istikrarını belirten göstergeler, sosyal alanlar, dış ticaret ve dış ekonomik faaliyet göstergeleridir.

S. Yu. Glazey [25] ve A. İllarionov [33] tarafından hazırlanan bir dizi yatırımların yapılabilirlik göstergelerinin de önemi ve yeri bulunmaktadır. 2000'li yıllarında başında Rus Akademik Bilimler Ekonomi Enstitüsü, finans ve banka araştırmaları sonucunda, ekonomi güvenliğindeki yeni göstergeleri düzenlemiş ve ekonomi güvenliğindeki eşik sınır değerleri 4 grupta sınıflandırmayı teklif etmiştir:

- Ulusal çıkarların ana, temel özelliklerini yansıtan ve hükümet seviyesinde onaylanmış makroekonomik göstergeler,
- Ekonomik Kalkınma Bakanlığı tarafından onaylanan ve tamamlayıcı, açıklayıcı ana özellikleri, taşıyan eşik (limit) değerleri,
- Fonksiyonel ve sektörel düzeyde, ilgili Bakanlıklar tarafından onaylanmış, eşik (limit) değerleri,
- Bölgelerin ekonomi güvenliğindeki eşik (limit) değerleri.

Ekonomi güvenliğinin sağlanması tanımı burada, belirlenen sınırlar içerisinde, ekonomi güvenliği gösterge değerlerine uyulmasını ifade etmektedir. Bu değerler ekonomi güvenliği seviyesinin azalması durumunda, belirlenen limit değerlerinin aşılması ile kendini gösterecektir.

Yapılan araştırmaların ilk aşaması, yatırımların kendi gerçekliklerinin ve özünün araştırılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu etapta, öncelikli olarak hukuksal anlamda eşitlik konusu yabancı yatırımların tabiatına çeşitli yönler ile dikkate alınarak uygulanmalıdır. Bizim görüşümüze göre yatırımların sadece maddi içeriklerine ve özelliklerine odaklanılmamalı, hedef ve amaç yönüne doğru dikkat çekilmelidir.

Yatırım girişimlerinin sonuçlarını anlayabilmek için, mevcut ekonomik sonuçlar ile bazı bütünleşmiş entegre yaklaşımlar birleştirilerek bazı araştırmalar yapılmıştır.

- Bu konudaki tezlerde araştırma problemlerindeki ilk kısım, yatırımların doğasındaki teorik ve metotsal temellerin öğrenilmesidir. Bu nedenle bu kilit tanımların içerikleri incelenmelidir.
- İkinci kısım ise araştırmalarda, yatırımların sınıflandırılmasında farklı yaklaşımların oluşmasıdır. Yerli ve yabancı araştırmacıların farklı düşünceleri, yabancı yatırım sonuçlarının net ve çağdaş bir şekilde açıklanmasını sağlamaktadır.
- Üçüncü kısım sorular da, yatırımların yerli ve yabancı olarak ayrılmasını oluşturmaktadır. Ancak Kazakistan için prensip olarak durum farklıdır. Yeni yatırım kanunlarına göre, yatırımcı olarak tek grup içerisinde değerlendirilmektedir. Ama yabancı yatırımcının amaçları, kabul eden ülke için olmayabilir.
- Dördüncü kısım sorular ise önemli bir konu olan mülkiyet, sahiplik tanımlarının çeşitleridir. Devlet mülkiyeti, yerel ve özel mülkiyet, yabancı özel mülkiyet, yabancı devletlerin mülkiyetleri ya da uluslararası organizasyonlar mülkiyetleridir.

Bir diğer grup araştırmalar ise, sürekli göç hâlindeki dünya ekonomi sermayesinde yabancı yatırımların yeri ve rolünün araştırılması konusuna yönelmiştir. Uluslararası sermaye akımları incelenerek, sermayenin doğasını tanımak (borçlu sermaye ve girişimci sermaye) ve organizasyon yapısını (konsolide sermaye veya dernekler ve özel sermaye) ayırt etme imkânı vermektedir. Bu şekilde sınıflandırma, yabancı yatırımı ve sermayenin

bütün problemlerini 2 ana kısma ayırmaktadır. Bunlar; uluslararası kredilendirme (uluslararası kredilerin kullanımı ve çekilmesi) ve uluslararası işletmecilik (girişimci sermayesinin kullanımı ve çekilmesi). Araştırmalar özellikle girişimci sermayesinin kullanımının öğrenilmesi konusunda dikkati üzerine çekmektedir.

Girişimci sermaye sisteminde doğrudan yabancı yatırımlar büyük rol oynamaktadır ve buna bağlı sorular özellikle dikkat çekmektedir. Bu konu uzun süredir ulusal ve yabancı ekonomi literatüründe geniş kapsamlı görüşülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar, yeni üretim organizasyonlarını, yeni alımları, yeni şirket birlikteliklerini, yatırımcı ülkesinden gelerek bulunduğu ülkede oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımlar, uzun vadeli sermaye yatırımları oluşturarak, ekonomik büyümeyi etkilemekte ve bunun neticesinde uzun vadeli trend varlığı ile üretimin ve tüketimin büyümesi, ülke refahının artmasını sağlamaktadır.

Birçok araştırmacı, doğrudan yabancı yatırımların gelişen ülkelerde ekonomik büyümeyi direk ve olumlu dış etkilere karşı uyarıcı etkisi olduğu fikrini paylaşmaktadırlar. Bu etkiler; teknoloji transferi ve yönetim uygulamaları, yatırım kaynakları hacminin ve sanayinin büyümesi, doğrudan yabancı sermaye tarafından üretilen malların tüketiminin sağlanmasıdır.

Devamında yapılacak olan araştırmalar, makro ve mikro seviyelerde, ekonomisi gelişen ülkelerin sistemlerinde doğrudan yabancı sermaye oluşumunun gerekliliği ile bağlantılı olmalıdır.

Literatür kaynaklarının [6; 36; 48; 54; 59; 64; 76] analizlerine göre yatırımlar makro seviyelerde aşağıda belirtilen maddeler için temel oluşturmaktadır;

- ☐ Genişletilmiş yeniden üretim politikalarının uygulanması,
- ☐ Bilim teknik süreçlerinin hızlandırılması, kalitenin iyileştirilmesi, yerel ürünlerin rekabete uygun hâle getirilmesi,
- ☐ Toplumsal üretimde ve ekonominin tüm sektörlerinde, dengeli kalkınma yapılarının oluşturulması,

- Gerekli ham madde sanayi üslerinin kurulması. İnşaat, sağlık, kültür alanlarının ilk ve orta dereceli okulların geliştirilmesi. Aynı şekilde sosyal problemlerin çözülmesi,
- İşsizlik sorununu azaltmak veya çözmek,
- Çevrenin korunması, askeri-endüstriyel alanların dönüştürülmesi,
- Devletin savunma ve diğer birçok sorunlarının çözülmesi,
- Yatırımlar mikro seviyelerde ise aşağıdaki amaçların gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır:
 - üretimin gelişmesi ve genişlemesi,
 - duran varlıkların (sabit değerlerin)aşırı zihinsel ve fiziksel hasarına engel olma,
 - üretimde teknik seviyelerin artırılması,
 - belirli bir işletmenin ürünlerinde rekabet ortamına uygunluğun sağlanması ve kalitenin iyileştirilmesi,
 - çevre koruma tedbirlerinin uygulanması, diğer şirketlerin aktiflerinde bulunan menkul kıymet ve aktiflerinin edinilmesi.

Bu araştırmada ikinci adım ise, ülke ekonomisine yapılan yatırım sonucunda oluşan, sosyal ve ekonomik izleri gözden geçirme gerekliliğidir. Yatırımlar yatırımcılar için çok önemli olan ekonomik, politik ve sosyal gerçekleri kapsamaktadırlar. Bunlar kaynak, ham madde, üretim, tüketim, altyapı vb. diğer gerçek değerlerdir. Bu durumda yatırımlar, tüm yönleri ile ülkenin her alanına etki etmektedir.

Tez içeriğim, bu izlerin çeşitliliğini farklı açılardan ele almayı sağlamaktadır: kaynakların oluşumu, oluşma çeşitleri ve benzeri diğer alanlardır.

Yapılan araştırmalar sonucunda yabancı yatırımların kullanılması objektif bir gerekliliktir. Bu sayede ülke ekonomisi, farklı sektörlerde uluslararası iş gücü ve sermaye akış süreçlerine katılmaktadır. Yabancı yatırım ve yatırım teorilerinin öğrenilmesi de yatırımların çekilmesi konusu kadar önemlidir. Ülkelerin yatırımların yapılabilirliğini

sağlamasında yatırım çekme politikaları ve yatırımları kullanma politikaları önem sırasında yerini korumaktadır.

Yatırımların, özellikle yabancı yatırımların sonucunda ekonomide çok geniş bir sentez alanı ortaya çıkmaktadır ve bu sayede sermayenin çekilmesi ve kullanımı kolaylaşmaktadır.

Kazakistan'da şu ana kadar yapılan uygulamalar göstermektedir ki ülkenin ekonomi politikası, ülke ekonomisinin rekabet pazarlarında güçlü konumda olmasını sağlamaktadır. Başka bir deyişle merkezkaç kuvveti devlet yatırım politikalarının güçlendirilmesi ile sağlanmaktadır.

Bir sonraki araştırma ise yabancı yatırım kullanımından kaynaklanan sorunların araştırılması gerekliliğidir. Bu yatırım sonuçları, ülkenin ekonomik güvenliği ve gelişimini yansıtmaktadır.

Farklı gruplandırma ve grup içerisindeki sistem göstergeleri, makroekonomik göstergelerin yatırımların yapılabirlik seviyesine olan etkilerini ve kamu ve özel sektör arasındaki ilişkiyi tam anlamı ile belirtmektedir.

Yabancı yatırım içeren açık ekonomilerde, ekonomi güvenliğinin iç durumunu bazı faktörler belirlemektedir. Bu faktörler, ulusal ülke ekonomisinin potansiyelini ve risk seviyelerini artırmaktadır. Son olarak ekonomi güvenliğindeki tehditler, yatırımlarda riskleri oluşturmakta, diğer yandan ise yatırım potansiyeli göstergesi, açık ekonomilerde ekonomi güvenliği potansiyelinin büyüme seviyesini yansıtmaktadır.

Araştırmalara göre yatırıma elverişli ortamlar, yatırım riskleri ve yatırım potansiyelleri ile ifade edilmektedir [28; 32; 50]. Bu ifade, yatırım riski ne kadar fazla ise yatırım potansiyeli o kadar düşük olmakta ve ekonomi güvenliğindeki tehditler (kayıp riski) artmaktadır şeklinde açıklanabilir. Sonuç olarak özetleyecek olursak, yüksek yatırım potansiyeli ve ekonomi güvenliğinde yabancı yatırımcı için düşük risk ortamı, yatırım potansiyelinin artmasına neden olur.

Ekonomi güvenliğinde yabancı yatırımların yeri ve önemini belirtmek için, sosyo-ekonomik içeriklerin izlerini bilmemiz gerekmektedir ve bu sayede güvenliğin eşik limit

değerlerini ortaya koyabiliriz. Ülke ekonomisine yabancı yatırımların sağlanması bazı sonuçları ortaya çıkarmaktadır ve bu sonuçlar zamanla potansiyeli artırıcı faktörler hâline dönüşmekte veya aksi durumda risk faktörleri olmaktadır.

Risk faktörleri sosyal, finansal, hukuksal, politik, ekonomik, ekolojik ve cezai faktörler şekillerinde olabilir. Doğrudan yabancı sermayenin çekilmesinde etkili, potansiyel artırıcı faktörler için ise üretim, işgücü, tüketim, finans, kurumsallık, yenilenme, altyapı ve ham madde ve kaynak faktörleri sayılabilir.

Yatırım potansiyeli, ülkede, bölgelerinde ve işletmelerindeki yatırım sermayesi hacmine, ülkede ve nüfus yoğunluğuna göre oranı ile bağlantılıdır. Yatırım riski burada oluşan ortamlar ile belirlenmektedir. Yatırım yapılan ülkenin görevi ise, ekonomi güvenliğinde yabancı yatırımlara olan etkilerin azaltılmasını sağlamaktır.

Yabancı yatırımların ekonomik etkileri yatırımı alan ülke tarafında olumlu veya olumsuz olarak tek yönlü ölçülememektedir. Yabancı yatırımlar içeriklerinde zamana göre değişken, birçok karmaşık karakteristik özellik içermektedir. Bu özellikleri ayırmak ve ölçmek gerçekten zor olmaktadır.

Dünyanın yatırımlara elverişli ülkeleri, araştırmalar ile düzenli aralıklarla ekonomi dergilerinde yayınlanmaktadır. En ünlü batı değerlendirme sistemleri arasında, Euromoney¹, Business Environment Risk Index (BERI)², The Economist³ ve Institutional Investor⁴ bulunmaktadır. Bu konuda yerel kaynaklar V. Savçuk, S. Prilipko ve E. Veliçko'nun yaklaşımları da dikkate alınabilir [65].

Yatırım yapılan ülke dış etkenlerden negatif veya pozitif anlamda etkilenebilir. Dış faktörler ekonomik güvenlikte tehditlere sebep olabilir. Ekonomi değerlerinde eşik

¹ Euromoney dergisi (1969), Asya, Latin Amerika, Avrupa, Yakın Doğu ve Afrika bölgelerin sermaye piyasayı ve yatırımları inceleyen dergidir. (<http://www.euromoney.com> , erişim tarihi 5 ağustos 2013).

² BERI-Index (1966 , Friday Harbor , Washington, USA). Farklı piyasa alanlarda yatırım için uygun pazarları analizi yapmaktadır. BERI listesinde yatırım için uygun ülkeler belirlenir.

³ *The Economist* (1843), Londra merkezli "The Economist Newspaper Ltd."in sahibi olduğu haftalık haber, uluslararası ilişkiler ve ekonomi dergisidir. (wikipedia: https://tr.wikipedia.org/wiki/The_Economist , https://en.wikipedia.org/wiki/The_Economist . <http://www.economist.com> erişim tarihi 7 ağustos 2013).

⁴ Institutional Investor's araştırmaları ve değerlendirmeleriyle ünlü oldu ve ciddi kaynak olarak kabul edildi (<http://www.institutionalinvestor.com> erişim tarihi 5 ağustos 2013).

değerler ile bir takım hesaplamalar yapılmakta ve sınır noktaları pratik uygulamalar ile oluşturulabilmektedir.

Durum analizlerinin yapılması, uzman görüş ve tahminlerinin dikkate alınması mevcut durumu değerlendirmek açısından önemli bir yer tutmaktadır.

Bilim literatüründe ve dünya pratik uygulamalarında, yatırımların yapılabilirlik göstergelerini belirten bir dizi metotlar bulunmaktadır. Bu metotların ortak yönü çoktur ve genel kural ekonominin güvenliğidir ve ekonomik durum ile direk bağlantılıdır.

Eşik değerler içeriklerinde birçok gösterge bulundurmaktadır. Bu göstergeler hesaplama metotlarına ve kapsamlarına göre ayrılmaktadır. Bu araştırmada yerel pazarlardaki durumu açıklamak için deneme yapıldı [66].

2.2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımı Kavramı

Günümüz şartlarında yüksek ekonomik büyüme oranları, sadece dünya piyasalarındaki olumlu gelişmeler ile bağlantılı olamaz. Büyüme için yeni kaynaklar aramak gerekmektedir. Bu kaynaklar arasında en önemli yeri, yatırımlar tutmaktadır. Yatırımlar enerji fiyatlarının düşmesi durumlarında dahi, sanayi ve tüketim sektörlerinin büyümesinde rol alarak istikrarlı ve uzun süreli etki sağlamaktadır. Bu nedenle yabancı yatırımlar nesnel bir gerekliliktir ve buna bağlı olarak uluslararası sermaye ve iş gücü katılımı, işletmeciliğin farklı alanlarda genişlemesine neden olur.

Yabancı yatırım, geleneksel olarak, günümüz ihtiyaçlarını yatırım için uygun bir ortam hâline getirmek ve yatırım malları ile de gelecekte uygun talep ortamlarının sağlanması şeklinde görünmektedir. Yabancı yatırımdaki nesneler, üretim ve tüketim mekanizmaları, hisse senetleri, değerli kâğıtlar, tahviller, tasarruf ve yatırım sertifikaları, patentler, lisanslar ve diğerleri olabilir. Yabancı yatırım öğeleri, sermaye ve birikimlerini yatırım olarak kabul eden devletlerde kullanan, yatırımcılardır. Yatırımcılar ise bireysel, kurumsal, kolektif ve stratejik olarak sınıflandırılırlar.

Konu içeriğinden baktığımızda yabancı yatırımlar, doğrudan yabancı sermaye göçü ile farklı işletme alanlarında sermayenin kazanç sağlaması için yapılan faaliyetlerdir. Sermayenin var oluş çeşitlerine, buna bağlı farklı sınıflandırılmalarına rağmen bize göre

işletmeci sermayesi (“gerçek” ya da “doğrudan” yatırımlar) yerel ekonomilerin kaynağını oluşturmaktadır.

Bu arada en düşük komisyonlu ve en düşük faizli uluslararası kredilerin bile geri ödeme anlaşmaları, ödeme bitim tarihinden itibaren geri talep edilmektedir. Sonrasında ise yatırım ülkesinde etki fonksiyonunu kaybetmektedir. Bu durumlarda, «sıcak paranın» giriş ve çıkışı ile (portföy yatırımları) finans ve kredilerin oluşturduğu yerel ve uluslararası mali sistemin istikrarına olumsuz etkisi olmaktadır. Ekonomi literatüründe bu anlayış farklı şekillerde belirtilmektedir. Ağırlıklı finans araçları harcamaları olarak, yeni inşaat giderleri, faaliyet gösteren mevcut işletmelerin yenilenmesi, konut, kamu, kültür inşaat yapıları olarak yorumlanmaktadır [62].

Alman ekonomist H.G Lobbese göre, yabancı yatırımlarda iş gücünün oluşturulması ve üretilmesi esnasında harcanan iş gücü ve emek, tüketime oranla çok daha değerlidir [75].

C. Keins’e göre yabancı yatırımlar, belirlenen süreçteki üretim faaliyetleri sonucunda mevcut sermaye varlıklarının değerindeki büyüme olarak ya da belirlenen periyotlarda tüketilmeyen gelir girdisi olarak tanımlanmıştır [35].

Yabancı yatırım, P. Macce’ye göre günümüz beklenen ihtiyaçlarının yatırım mallarıyla gelecek beklentiler arasında yer değıştirmesi olarak değerlendirilmiştir [59].

Hukuksal anlamda içeriğe bakacak olursak uluslararası ünlü hukukçu G. Schwarzenberger’a göre yabancı yatırım, ithal ekipman ve hizmet için alınan orta ve uzun vadeli kredilerdir. Aynı şekilde, tüm diğer yatırım varlıklarının «kişiliğin yurtdışındaki direk ve dolaylı olduğu her türlü hakları» kapsaması olarak tanımlanmıştır. Ona göre mülkiyet ve yatırım eş anlamlıdır. Çünkü uluslararası haklarda liberal formüller ile mülkiyet ve yatırım aynı bağlamda belirtilmektedir [64].

Bu nedenle C. Şvarsenberger’a göre mülkiyet ve yatırımlar, bünyesinde taşınır ve taşınmaz malların idaresini ve sahiplik haklarını da kapsadığını belirtmektedir. Nijer hukukçusu Nougugu çalışmasında ana yabancı yatırımın doğrudan yatırımlar olduğunu yazmıştır ama buna rağmen doğrudan yatırım tanımı ve portföy yatırımları arasındaki

farkı, doğrudan yatırımların yaygın bir şekilde yabancı şirketlerin şubesi olarak ve geniş kontrol mekanizmalarını yapılarında getirdiklerini belirtmiştir [54].

Diğer yazar W. Belikjan’a göre yatırım ve doğrudan yabancı yatırım eş anlamlıdır. Bu tanıma göre işletmelerin ve şubelerin kurulumu ile, yatırımcı tamamına veya bir kısmına sahip olduğu mülkiyet, hak ve sermaye hissesini yönetme hakkına sahip olduğu için aynı anlamı taşıdığını ifade etmektedir [6].

Ünlü hukukçu L. Varonov’un bu konudaki ilgisini ve Rus hukuk literatüründe geçtiğimiz yüzyıldaki detaylı açıklamalarını dikkate almadan geçemeyiz. Ona göre, aralarında sıkı bir bağ olan yabancı yatırımları birkaç ana gruba göre sınıflandırmıştır. Birincisi, özel ve devlet taleplerini karşılama amaçlı alınan devlet kredileridir; ikincisi, genel ve özel kurumlardan alınan ve dış para piyasalarına bağımlı krediler; üçüncüsü ise doğrudan yabancı sermaye, iç piyasalarda, diğer bankacılık kurumlarında kısa vadeli muhasebesel ödeme şeklinde görünmesi şeklindedir [73].

Devamında Kazakistan bilimde “yatırım” kavramı N.N Voznesenska’ya göre yabancı yatırımcılara uygun şartların sağlanması için gerekli ekonomik aktifliğin oluşturulmasının zorunlu ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.

Doğrudan yabancı sermaye elementleri üretim faaliyeti ile amaçlanarak yeni üretim noktalarını oluşturacak, bunun neticesinde genç bir devletin ekonomik gelişimi sağlanacak ve ekonomik potansiyelin artmasına sebep olacaktır [73].

Ancak diğer Uzman A.G. Bogatirev’a göre, yabancı yatırımın sahiplik haklarının kendisinde bulunmasından dolayı bu kavramı başarısız olarak nitelendirmektedir. Mülkiyet, sahiplik – “yabancı yatırımların” hukuksal haklarının belirlenmesindeki en önemli etkidir [12].

Bu bakış açısından yine A.G. Bagatirev’a göre yabancı yatırım; Doğrudan yabancı sermaye sahibinin, farklı form ve şekillerdeki mülkiyet sermayesini bir ülkeden başka bir ülkeye taşıyarak işletme sermayesi olarak kullanmasıdır [12].

Zamanla tecrübe birikimi ile «doğrudan yabancı sermaye» ifadesi netlik kazanmaya başlamıştır. Uzmanlar bu ifadenin tanımına uzun vadeli borç özellikleri kavramını eklemek

zorunda kaldılar. Pratikte görüldüğü yabancı yatırımlar, perspektif projelerin uygulanması şeklinde gerçekleşmektedir. Kısa vadeli borç ve krediler, yabancı yatırımlar ile aynı metot ve formlar ile düzenlenmemelidir.

2.3 Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Avantajları ve Devantajları

Bunun haricinde yasal düzenlemelerin gelişmesi ile ticari çıkar kriterleri önemli rol oynamaya başlamıştır. Sınırlı yabancı yatırımlar, sponsor yatırımlarından ve yararlı fonlardan uzaklaşılmasına sebep olmuştur [12].

Yabancı yatırımlar diğer uluslararası destek çeşitlerine kıyasla büyük avantajlar sağlamaktadır.

- Yabancı yatırımlar — sermayenin ek kaynaklarıdır ve ülkenin yatırım politikaları ile yerel ekonominin güçlenmesine, piyasa rekabet ortamına uygun malların ve hizmetlerin oluşmasına sebep olmaktadır;
- know-how gibi modern yönetim ve pazarlama metotlarını ve gelişen teknolojilerin kaynak olarak girişini sağlamaktadır.
- yabancı yatırımlar eşliğinde, personel eğitimi, etkin yeni teknolojiler, pazar mekanizmaları ve gelişen uluslararası deneyimlerinde katmaktadır.
- Yabancı yatırımlar piyasa ekonomisinin fonksiyonlarını sağlamlaştırılmasında uyarıcı etki yapmakta ve oyunun kurallarının gelişmesine sebep olmaktadır. Sermaye koşullarının yerine getirilmesi, yatırımcıya yeteri derecede kar kazanım dönüşleri olması, yerel ve yabancı yatırımcılar için uygun ortamların gelişmesine sebep olur.
- Yabancı yatırım akışı ile dünya tarımında etkili entegrasyon süreçlerinin gelişimi, uluslararası iş gücünün paylaşımında, globalleşmede, tarım sistem efektlerinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Doğrudan yabancı sermayelerin almış oldukları kredi ve borçlar ülkenin dış borcunu artırmamakta, aksine bu borçların ödenmesine sebep olmaktadır.

Geçmiş kaynak göstergelerine göre yatırımlar gösteriyor ki, makro yatırımlar üretim politikasının gelişimi için temel kaynaklardır;

Bilimsel ve teknik süreçlerin gelişimini hızlandırma, kalitenin artması ve rekabete uygun yerli mallarının üretilmesi ile toplumsal üretim ve tüm alanlarda dengeli kalkınmaya, sanayi, endüstri dallarında gelişim için ham madde yaratılması ile de kültür, sağlık alanlarında, ilk orta ve yüksek okullarda, yerel inşaat sektörünün geliştirilebilmesine imkân sağlar. Aynı şekilde oluşan yatırımlar, işsizliğin azalmasına, doğal ortamların korunmasına, savaş sanayi ve savunma teknolojilerinin gelişmesi için gerekli kamu ihtiyaçlarının karşılanmasına katkısı olmaktadır.

Mikro seviyelerde de yatırımlar kesinlikle önemli rol oynamaktadır. Aşağıda belirtilen amaçların gerçekleşmesinde ana faktördür: Üretimin gelişimi ve genişlemesi, üretimin teknolojik seviyelere çıkarılması, yerel varlıkların (fon, stok) maddi ve manevi aşınmasına engel olunması, rekabet piyasalarına uygun kaliteli ürün ve işletmelerin meydana gelmesi, çevresel faaliyetlerin geliştirilmesi, farklı firmaların aktiflerini ve sermayelerinin kullanımını sağlaması.

Her ülkenin sosyo-ekonomik gelişimindeki başarı, globalleşme ve uluslararası entegrasyon süreçleri içerisinde yerli ve yabancı yatırımlar sayesinde gerçekleşmiştir.

Kazakistan için yabancı yatırım — yatırım sadece bir büyüme kaynağı değil, dünya ekonomilerine giriş için bir ön hazırlıktır. Yabancı yatırım çekme gerekliliği için etkin faktörler tarafımızca bölümlendirilmiştir. Ana bölümler; yerli kaynakların kullanılmasında ve yatırımlardaki sınırlılık, yok seviyelerine inen malları iç pazarlarda doyuma ulaştırmak, dünya ekonomi bağlantılarını sıkılaştırmak en büyük ihtiyaçlardır.

Deneyimler gösteriyor ki, problemin kaynağı, doğrudan yabancı sermaye teorilerinin öğrenilmesi süreci ve uluslararası sermayeyi çekme yolunun, yatırımlar olduğunun belirlenmesidir. Çoğu yayınlara rağmen, uluslararası sermayenin ülkeye girişi için, günümüz itibarıyla sermaye çekme uygulamalarında, sınıflandırma bulunmamaktadır. Bu nedenle bu soruna metotsal olarak bakmamız da bizim için önemlidir.

Ünlü Amerikalı ekonomist M.I Goldman ülke yerel ekonomisinde doğrudan yabancı sermayenin katılımını 2 şekilde vermektedir. Bunlar: yabancı iştirakçiler tarafından değerli kâğıt ve hisselerin satın alınması (pasif yatırımlar) ve tam veya yarı yönetim şirketleri. Böyle bir sınıflandırma tam anlamı ile ihtiyacı karşılamayacaktır, çünkü önemli kredi kaynağı konusunu içermemektedir [26].

Bu nedenle doğrudan yabancı sermaye ve yabancı yatırım çekmek konularını (her ne kadar birlikte sayılsada) ayrı incelemek gerekmektedir.

Doğrudan yabancı sermaye akımı Şekil 2.1’de olduğu gibi yeterli derecede görünmektedir. Gerçekten ekonomik büyümede yatırımlar en önemli faktörler olarak belirlenmişti ve buna bağlı olarak yatırımların yapılabilirlik seviyesi üzerindeki etkilerini yatırımlar oluşumu aşamasında araştırmak gerekir.

Yapılan araştırmalar ile yatırımların devamlılığı konusunda bir takım sonuçlar (neticeler) elde edilmiştir. Bu sonuçlara göre, doğrudan yabancı sermayeyi kabul eden ülke talep ve amaçları, yabancı yatırımların amaç ve taleplerine her zaman uygun olmayabilir.

Böylece, doğrudan yabancı yatırımcının alıcı ülkeye ekonomik etkileri aşağıda belirtildiği gibidir:

Pozitif etkileri:

- 1) Doğrudan yabancı sermaye giriş akışı sağlanması için etkili ortam oluşması,
- 2) Doğrudan yabancı yatırımların dengeli ödeme açığını kapatabilirliği,
- 3) Dünya ekonomilerine entegrasyon, uyum imkânları,
- 4) Vergi ve finans katılımları ve faaliyetleri ile kamu girdilerinin artışı,
- 5) Yönetim deneyimi ve iletilebilen teknolojilerin geçişi,
- 6) Yeni iş yerlerinin açılması,
- 7) Doğrudan yabancı yatırımlar yeni alan ve yeni üretimlerin oluşmasında esas oluşturması.

Negatif etkiler:

- 1) Yatırım ortamlarının kötüleşmesi durumunda, yabancı yatırımların pazardan çıkması ekonomide ciddi dalgalanmalara sebep olmaktadır,
- 2) Ham madde kullanımı alanındaki ekolojik problemler,
- 3) Bazı durumlarda uluslararası şirket kendi monopol konumunu korumak amacıyla ekonomik büyüme süreçlerini durgunlaştırmaktadır,
- 4) Diğer bazı yatırımcıların iş gücünde tasarruf yapmaya gitmesi.



Şekil 2.1. Doğrudan Yabancı Sermaye Akışını Sağlama Şeması [18].

Burada yatırım yapılan pazar ve yatırımcı pozitif etkileri ile diğer ülkelere oranla kâr sağlayabilir veya doğrudan yabancı yatırımcı aktiflerini yöneterek portföyünü genişletebilir.

Negatif etkilerde ise çok yüksek kârların yapılması, çok fazla riski de beraberinde getirmekte veya yatırım yapılan ülkenin ekonomik ve politik istikrarsızlığı gibi durumlar ortaya çıkmaktadır.

Yabancı yatırımcı için prensipler; hızlı bir şekilde konulan sermayenin geri alınması, işletme karının alınması, uzun süreli girdilerin sağlanması, yatırım güvenliği ve ticari ortamda kişisel konforun bulunan ülkede sağlanmasıdır. Yabancı yatırımcı sermayesini, satın alınacak yeni üretimler ve yeni şirket kurulumları için kesinlikle yabancı sektörlere yatırım yapacaktır.

Sermaye girişini kabul eden ülke, genelde sermaye geri dönüşümü için acele etmez. Genellikle tarafların çıkar ve görüş çatışmaları, doğrudan yabancı sermayenin yatırım alanı ve yatırım faaliyetleri konusunda olmaktadır.

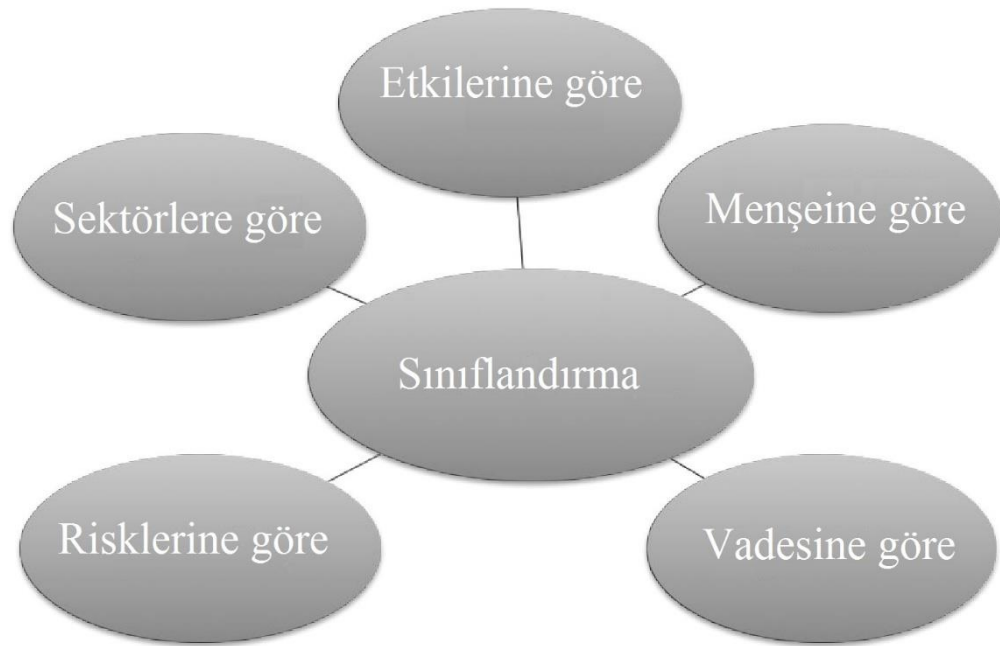
Doğrudan yabancı yatırımcıların ülkelerin ve sektörlerin ekonomilerinde etkileri olduğu tamamı ile kesinlik kazanmıştır. Kazakistan örneğinde buna bakacak olursak ilk yıllarda mevcut firmaların verimli olmaması, durgun piyasaların varlığı, eskiyen teknoloji ve giderlerin fazlalığı gibi sebeplerden yabancı yatırımcıların ilgisini çekmemiştir.

Yeni ekonomik reformların uygulama şartları, piyasalar arası derin ilişkiler, özel, gerçek kooperatif, hisseli işletme (iş yeri), kiralama işletmeleri (iş yeri), kamu hizmetleri gibi ülkede farklı alanların, işletmelerin oluşmasına neden oldu.

Uluslararası yatırımların alıcı ülkenin ekonomisinde ve daha birçok diğer yönlerde olumlu etkileri olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Bunlar yeni teknolojilerin getirilmesi, giderlerin ve kayıpların azaltılması, amortisman alımının artırılması, yeni ve ilerici teknikler ile organizasyon ve yönetim alanlarındaki etkiler olarak sıralanabilir. Üreticiler bu çalışmalarının sonucunda mallarında, kârlarında ve amortisman girişlerindeki artışlar ile ödüllendirilmektedirler [62].

2.4. Yabancı Yatırımların Sınıflandırılması

Buradan yatırımların yapılabilirliği sağlanması için yabancı yatırım sürecinin gerekliliğini kabul etmemiz gerekir. Nadir durumlarda yabancı yatırımların ekonomik güvenliğe olumsuz etkisi olduğu düşünülebilir. Buradan yabancı yatırımların sosyo-ekonomik etkilerini (siyasi-hukuksal, organizasyon-teknik, ekonomik ve sosyal vb.) incelersek güvenliğin sağlanması için alt sorunların belirtilmesi gerekmektedir. Araştırmalarımız sonucunda Şekil 2.2’de belirtildiği gibi, yabancı yatırımların sistematik ve doğal etkilerinin içeriği ile birlikte getirdiklerini de görebiliriz.



Şekil 2.2. Yatırımların Sosyo-Ekonomik Sınıflandırılması [62].

2.4.1. Pozitif ve Negatif Etkiler

- Bu etkiler ekonomi iş birliğinin ve dış ticaret gelişiminin yavaşlanması, stratejik alanlar da ülkenin bir bölgesinde veya tamamında finansal-ekonomik krizin oluşması şekillerinde ortaya çıkabilir. Bu tür durumlarda sert bir şekilde ithalat ve ihracatın kontrol altına alınması, döviz kontrolü, uluslararası ticarete ambargo uygulamalarının yapılmamasını sağlamak, ekonomik birlikteliklerin devamlılığı durumunu ortaya çıkaracaktır.

- Ham madde kaynaklarında yerel ekonominin güçlenmesi (sanayi üretiminde ve malların işlenmesinde küçük bir orandır) veya ham madde akışının başka ülkelere geçişi (ham madde ürünlerinin ihracat ile sağlanması), ihracatın büyümesi, gıdada ve diğer sektörlerde 2 derece ürünlerin girmesi, ihracatın yapısında eski şeklini koruma ihtiyacını doğurmaktadır,
- Ülkede dış ve iç ekonomik pazarların kaybı ve tehditlerin oluşması, yabancı yatırımcının ihraç mallarında veya ithal mallarında çok hızlı değer kayıplarına sebep olabilecektir,
- İhracatta rekabet özelliklerinin desteklenmesi için gerekli modern finans, organizasyon ve enformasyon altyapılarının gelişmemiş olması ve ithalat yapısında, verimliliği artırıcı önlemlerin gelişmemiş olması,
- Yüksek dış borcun çoğalması, dış borçların kritik seviyelere gelmesi, dış kredilere ihtiyaç ve bağımlılığın oluşması,
- Yabancı yatırımcılar tarafından ussal varlıkların (patent, lisans hakları, şirket amblemi vb.) ve teknik kadroların yurtdışına çıkışı, götürülmesi, yurtdışına döviz birikimlerini çıkışı ve stratejik önem taşıyan hammadde ve ürünlerin yurtdışına çıkarılması,
- Finans, fon piyasalarında yapay oyunlar ve yabancı spekülâtörler aracılığı ile krizin başlaması,
- Yeni dünya düzeninde finans yapılarının, savunma potansiyellerinin ve sanayinin yok edilmesi ile kaynakların izinsiz olarak kullanılması,
- Bölgelerin ekonomik gelişiminde dengesizlik artışı,
- Kaynakların azalması ile ülkenin ham madde kaynaklarına ihtiyaç duyulması,
- Banka ve iletişim yapılarında deformasyon, fon piyasalarındaki değerli kâğıtların gelişiminin yavaşlaması,
- Ekonomik suçlardaki artışlar nedeni ile devlet ekonomi sisteminin, gelişmemesi,

- Üretimde büyüme hızının yavaşlaması, enflasyon seviyesinin yükselmesi, bütçe açığının artması, ve iç borçlar gibi diğer etkenlerdir.

2.4.2. Objektif ve Subjektif Etkiler

Objektif etkileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Geçmişten gelen deforme olmuş ülke ekonomisinde dolaylı, yer altı kaynaklarının, madenlerin çıkarılmasına daha çok önem verilmesi fakat işletilmesine daha az önem verilmesi,
- Yerel ekonominin düşük rekabet gücü, farklı alanlardaki teknolojik mekanizmaların eski olması, maden ve ham madde sektörlerinin teknik açıdan zayıflığı ve bu sebeplerden dolayı kaynak kullanımında ticari ciroların düşük çıkması,
- Krizin oluşumu ve yapısı itibarıyla sanayi, teknoloji, bilim teknik, ihracat ve ödeme sistemlerindeki düşüşler,
- Yatırım aktiflerinin azalması, üretim sektörlerinin azalması,
- Altyapıların ve aynı oranda transport altyapılarını gelişmemiş olması,
- İşletme ana fonlarının amortismanı, yüksek enerji ve yüksek kaynak tüketim oranları.

Ülke ekonomi politikasının, subjektif sonuçlarının etkilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Zayıf çevre politikaları, su ve orman kaynaklarının, tarım alanlarının azalmasına yol açar. Sığır gen havuzlarının tüketilmesi, tahıl ürün çeşitliliğinin azalması,
- Finans ve yatırım politikalarının ticari serbestlik süreçleri içerisinde dengesizlik ve sınırlarının belirlenmemiş olması,
- Düşük seviyeli gümrük politikaları, bütçe gelir kaynaklarının küçültülmesi yerel üretime ve yerel sanayiye negatif etki yapması,
- Yerel döviz politikalarının devlet politikaları tarafından zayıflatılması, devlet bütçesinde açıkların artması,

- Enflasyonun hızla büyümesi, tenge para biriminin değer kaybı, asgari geçim seviyesinin altında yaşayan aile sayısının artması,
- Diğer ülkelere ve uluslararası kuruluşlara borç artışı, dış baskılar ve bağımlılığın oluşması ile güvenlik açığının artması,
- Devlet içerisinde yabancı sayısının ve vatandaşlığı olmayan kişi sayısında keskin artış, kadro ve işçilerin toplu göçleri,
- Engelli ancak çalışabilir yaş grubu insanlar dâhil, tüm nüfusa göre işsizlik nüfusu oranlarında keskin artış olması,
- İşletmelerin finans zayıflığı ve anlaşmalardaki disiplinsiz uygulamaları.

2.4.3. Dış Ekonominin Güvenliği

Dış ekonominin güvenliği azaltılmış seviyeleri ancak ana elementler olan «genel - özel» ilkelerine bağlı olarak değiştirilebilir. Buna bağlı olarak, dış ekonomi faaliyet konuları, bölgesel düzeyde ülkeye oranla daha sınırlı bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir.

2.4.4. Eylemlerin Zamana Göre Etkilerinin Kısa, Orta ve Uzun Vade Olarak Sınıflandırılması

Örneğin kısa vadeli plan, ödeme sisteminin gergin durumlarından kaynaklanmaktadır. Devletin uzun vade dış ticaret stratejisi çalışmalarında, belirlenen süre aralığında, orta ve uzun vadeli tehditleri dikkate almak gerekmektedir.

2.4.5. İhtimal Derecelerine Göre Oluşum

İhtimal derecelerine göre oluşum, gerçek ve olası olarak 2 şekilde tanımlanabilir. Politik destek ve güvenliğin gelişimi olası tehditleri “ihtimal” seviyesine getirmekte ve aynı zamanda, subjektif tehditleri zamanında eleyerek, objektif tehditlerin azaltılmasını veya dönüştürülmesini sağlamaktadır.

2.4.6. Karakterize Özelliğine Göre Sürekli Etken veya Yarı Zamanlı Etkenler

Ticaret politikalarını kullanma tecrübeleri (örneğin 1993-1994 yıllarında) ülkeden önemli stratejik malların kontrolsüz çıkışını engellemek için ihracat vergisi gerekliliğini, ortaya çıkarmıştır. Bu vergiler kısa süreli karakter özelliği taşımaktadır. Bizim bakış açımıza göre Kazakistan'ın rekabet edilebilir ürünlerinde, dünya pazarlarına göre tehditleri, uzun zamanlı karakterlerdir ve sebebi düşük seviyedeki endüstri ve yeniliklerdeki gelişmelerdir.

Kaynağa göre oluşan etkenler dış ekonomik bağlantıların temel ve özel durumlarına göre sınıflandırılabilir.

- Dış ticaret bağları (ihracat, ithalat, ilişkilerin çeşitlenmesi (diversification), ülkede veya ortaklarda ekonomik durumun kritik derecede değişimi),
- Döviz-finans ilişkileri (döviz kurlarında rejim seçimi, döviz kuru belirleme ve diğerleri),
- Ülkeler ve ortaklar arası yatırım ilişkileri, bir ülkeye tek taraflı bağımlılık, sermaye girişinin düzensiz yapısı, sermayenin uygunsuz kârsız şartlarda getirilmesi, ekonominin kilit sektörlerinin fazlası ile yatırım amaçlı kullanılması,
- İş gücünün göç etmesi (iş gücü emeklerinin kontrol edilememesi, kalifiye iş gücünün çıkışı, iş kanunlarının ihmali, ayrımcılık),
- Yerel üreticilerin üretim birlikteliği yapması, bilim-teknik ve teknoloji iş birlikleri,
- Yabancı yatırımların ve uluslararası bankaların oluşması (yayılması, gelmesi).

Uluslararası döviz fonu bu bölümde bir kısım daha yer ayırmıştır ki - «diğer yatırımlar», bu bölüm genellikle uluslararası kredi ve borçlar ve banka depozitlerini kapsamaktadır [77].

Dış yabancı sermaye yatırımlarına göre belirtilen formlar, şema da eşit değerdedirler. Gerçek üretimlerin yönetiminde hangi yatırım yapılarının önemli olduğu tam olarak belirtilmemiştir. Bu farklı yazılımların nedeni ve temelini, mevzuat ve hükümet

düzenlemeleri seviyesinde ilgilenen şahsi veya finans-sanayi grup çıkar çevreleri oluşturmaktadırlar.

Doğrudan yatırımlar devletin ve toplumun farklı seviyelerinin çıkarlarını, ilgisini birleştirmekte önem taşıdığını kabul edebiliriz. Bu yatırımlar uluslararası rekabet firmaları ile finans ve sanayi grupları ile birbirlerine bağımlıdırlar bu sebeple daha yönetilebilir bir yapıya sahiptirler ve onlar için oyunun kuralları daha net ve belirlidir. Ulusal ekonomide gerçek rekabet standartlarının oluşması içinde, bu konu önemli bir pozisyon hâline gelmektedir.

2.5. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Güvenliğin Sağlanmasındaki Etkisi

Literatürde daha sıklıkla 4 klasik kategoride ekonomi güvenliği tanımlanmaktadır. Bunlar devlet, bölge, işletme ve şahıstır. V.A. Savin'e göre ekonomi güvenliğini sağlamak farklı birimlere yapılabilir. Bunlar bir bütün olarak ulusal ekonomi, ülkenin farklı bölgeleri, üretimin farklı sektör ve alanları, üretim faaliyetlerinin temeli olan özel ve tüzel kişiliklerdir [7].

Yapılan araştırmalar sonucunda Kazakistan'daki yabancı yatırımlar, ülkenin yabancı yatırımları çekme ve bu yatırımları kullanma politikaları ile bağlantılıdır ve bu iki politika kapsamında yabancı yatırım sonuçlarına etki etmektedir. Yatırımların çekilmesi sermayenin yurtdışına çıkarılmasında uyarıcı etki yapan mevcut, farklı ve spesifik sorunlara karşı rol oynamaktadır.

Bunlar:

- Teknolojik avantajlar ve Ar-Ge çalışmalarına yapılan giderler şirket satışlarının hacminde ne kadar fazla ise, ihracat satış hacmi o kadar artmaktadır,
- Kalifiye iş gücünün olması ve yüksek seviyelerdeki emek karşılığı ödemeleri şirketi sermaye ihracına teşvik etmektedir,
- Uluslararası pazarlama ve reklam alanındaki birikim ve deneyimler,
- Satış hacimlerinin genişlemesinde, üretimde tasarruflar yapılması şirketi iç piyasaların dışına teşvik etmektedir,

- Şirketlerin büyüklükleri ne kadar fazla ise sermayenin çıkışı o kadar yukarı seviyededir,
- Belirli bir ürünün üretim konsantrasyon seviyesi ve ülkenin kendi içinde rekabetin artması,
- Üretimde ucuz faktörlerin giriş sağlayabilmesi,
- Transit giderlerinin azaltılması,
- Ticari bariyerlerin aşılması,
- Yerel piyasa niteliklerinin en iyi şekilde hesaplanabilmesi.

Yabancı yatırımların kullanılması politikasında verilen kaynaklar ile manevra yapabilme hesabı ve belirlenen yönlerdeki amaçları takip etmek için önemlidir. Dolayısıyla Kazakistan ekonomisindeki yatırımların mevcut seviyesi, yavaş yavaş gelişimin ikinci dalgasını yapmaktadır, bunun sebebi ise Kazakistan'ın ulusal içeriği ve ulusal pozisyonunun güçlendirmesidir.

Buradan anlaşılıyor ki yatırımları çekmedeki manevralar, ekonomik güvenliğin seviyesini belirliyor.

Modern dünya ekonomisinin durumu, özellik olarak ekonomi güvenliği ifadesinin anlamını genişletmiş, yatırım güvenliği ifadesini de yapısına dâhil edilmiştir. Bunun sebebi küreselleşme ve globalleşme yolundaki eğilim, tek kutuplu dünya düzeni için trenlerin artması, ekonomik ve politik faaliyetler ile uluslararası bağımsız, kayıpsız ekonomik ilişkiler kurabilme ve ülkelerin kendi yapay izole şartlarını yaratma ve imkânlarını koruma çabasıdır.

Yatırıma açık ekonomide yabancı yatırımların yerini şu şekilde tanımlayabiliriz. Dış olumsuz etkilere karşı, yerel ekonomide koruma yapıları, hacim ve metotlarının sağlanmasıdır. Bu tür ani veya uzun süreli etkiler karşısında, yatırım kaynaklarının kullanılması haricinde ekonomik, politik destek ve yerel üretimlerin ihtiyaçlarının karşılanması, ülkenin sürdürülebilirliğinde önemlidir [51].

İfade edilen tanımlama olumlu yönleri ile desteklenmektedir ancak eleştiriye açıktır. Burada ekonomik güvenlikteki olumsuzluklar, ülke yatırım kaynaklarının aniden kesilmesi durumu ile sınırlanarak araştırma alanları oluşturulmuştur yani konu spekülative sermayenin etkileridir. Oluşan bağlantı 1997 yılında gelişen küresel para ve finans krizinde bazı ülkelerin ekonomilerinden kısa süreler içerisinde çok büyük yatırım değerlerinin ülke dışına çıkarılması şeklinde gerçekleşmiştir (portföy yatırımları) ve kabul etmek gerekir ki, kriz yapay olarak oluşturuldu, bazı fikirlere göre de ulusal dövizin, doların desteklenmesi amacı ile oluşturuldu. Birde madalyonun diğer yüzü var ki yapısal ve sistemsal olarak bu zor durumları yaşayan ülkelerde, ekonomiler fazlası ile “ısınmış”, yatırım kaynaklarını dikkate alınmadan amaçsızca harcanmış, dış pazarlardan kısa vadeli borç sermayeler alınmıştı. İkincisi ise ekonomik güvenliğe negatif etkisi olan en önemli sebep, ekonomi güvenliği ifadesinin anlamını daraltmakta, “dış yatırım kaynaklarının ekonomiden koparılması, ayrı tutulmasıdır.”

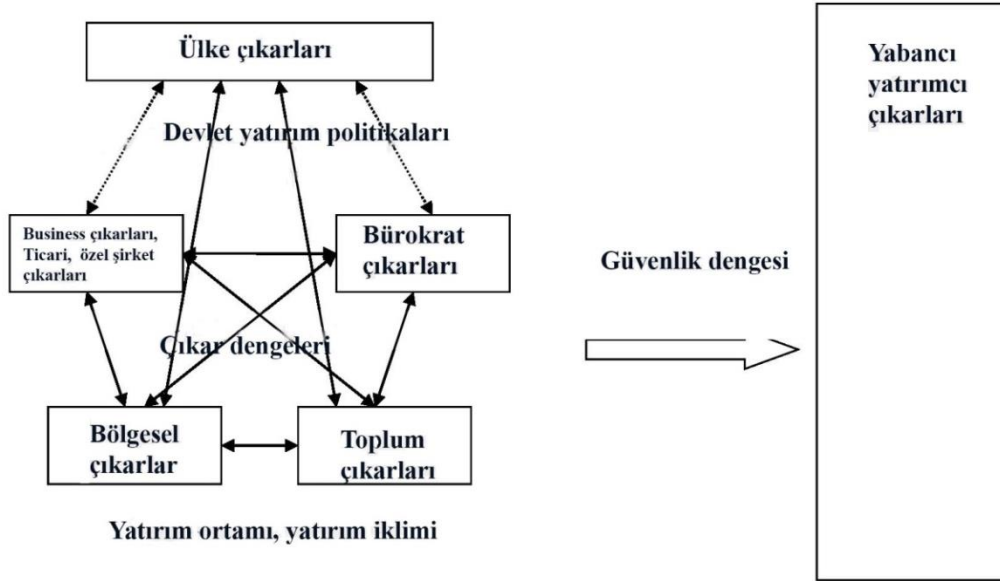
Belirtilen tanım daha çok portföy (spekülative) yatırımları ile bağlantılıdır, çünkü doğrudan yatırımlar süre olarak uzun vadeli yatırımlardır ve kısa süreler içinde ülkeden taşınması, çıkarılması söz konusu olamaz. Yeni döngüsel krizin yayılmasında etki, finans piyasalarından geldi ancak asıl zorluklar genellikle gelişmiş ülkelerde görülmüştür.

Bu ülkelerde yavaş yavaş “bulaşma” etkisi finans sektöründen gerçek sektörler doğru yönelme sonucunda ekonomik büyümede yavaşlama ve 2008 yılı sonunda düşme yaşanmıştır.

Bu aşamada krizin yayılması gelişen ülkelerde, gelişmiş ülkelere oranla etkisini daha az derecede göstermiştir. Ancak gelişen ülkelerde bir dizi problem ile karşılaşmış, özellikle dünya finans piyasalarındaki borçlanma maliyetlerinin büyümesi, kriz öncesinde minimum olan, gelişmiş ülkelere kıyasla faiz oranlarındaki büyüme farkı, olumsuz sonuçlarıdır. “Risk Grubu” listesinde olan ülkeler, dış borcu yüksek seviyelerde olan, ödemeler dengesi bulunmayan (dış sermaye ile yönetilen) ve cari açığa sahip ülkelerdir.

Açık ekonomi şartlarında, doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomi güvenliği fikrimize göre şu şekilde izah edilebilir. Yatırım ilişkilerinde ekonomik çıkarların, iç-dış, subjektif ve objektif faktörlere karşı şekillenen kapasitenin dengesi ve ekonomik

güvenlikteki tehdit dengeleridir. Açık ekonomi ve doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik güvenlik sistemi Şekil 2.3'te sunulmaktadır.



Şekil 2.3. Yatırıma Açık Ekonomilerde Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ekonomik Güvenlik Sistemi [51].

Belirtilen tanım ile aşağıdakiler ifade edilmektedir:

1. Çıkarlar ve ilgiler iş faaliyetlerinin gelişmesindeki yönü, ticari kuruluşun fonksiyonlarını ve işleyişini, yanı sıra ekonomik iş gücü sürecinde iştirakçi ilişkilerinin olumsuzluklarını belirler.
2. Hesaplar şeffaflığı ekonomi güvenliğini açıklamaktadır.
3. Çıkarların koruması, amaçlara ulaşabilme güvenliğin sağlanması ile mümkündür,
4. Öncelerinde uygulanan koruma fonksiyonları (kısıtlama ve cezalandırma) yerine belirlenen amaçlara, daha hafif ve farklı yöntemler ile ulaşmak, şirket ilişkilerinin dinamizmini sağlamaktadır.

Açık ekonomilerde yabancı yatırımların ekonomik güvenlikteki önemini, bize göre şu özellikleri sağlamaktadır; yatırımların durması durumlarında, ülke yerel üretimi ve ekonominin kendi ayakları üzerinde durabilmesi, ülkelerin gelişme süreçlerini kendi

destekleri ile sağlayabilmesi, hükümetin kilit sektörlerin ekonomilerini kontrol altında tutabilmesi ve yabancı yatırımlar için ülkenin elverişli bir hâle getirilmesidir.

2.5.1. Ekonomik Güvenliğin Sağlanmasında İç ve Dış Etkiler

Yatırıma açık ekonomi ve yabancı yatırımları olan ekonomilerde güvenlik 2 yönlüdür; Oluşan dış yönlü çevre etkileri ve çevre etkilerine karşı direnç oluşturan ve yatırım güvenliği olarak ifade edilen iç etkilerdir.

Dış çevre etkilerinde hükümet yatırım ortamlarındaki kontrol süreçlerini, sürece etki eden ekonomik ve politik gelişmeleri kaybetmemelidir. İç çevre etkileri ise yabancı yatırımlar için uygun ortam oluşturan büyümede iç kaynakların kullanılmasını sağlamaktır.

Yatırıma açık ülkelerde, yatırımı çeken ülkelerin ekonomi güvenliği, toplumun sosyal ve ekonomik durumunun kötüleşmesini engellemekte diğer yandan da yatırıma elverişli hâle gelmesini sağlamaktadır. Yabancı yatırımcı tarafından ekonomi güvenliği ise yatırımı yapılan sermayenin kaybedilme tehdidi ve riskidir.

Yukarıda belirttiğimiz tüm açıklamalardan anlaşılıyor ki, ekonomik güvenlik ifadesi kesinlikle devletin toplumsal yerel çıkarları ile bağımlıdır; Devlet ekonomi politikası ve ekonomik güvenlik stratejisi düzenleme kategorileri evreleri açısından sıkı anlamda birileri ile iş birliği ve iletişim içindedir.

Ekonomik güvenlik, ekonominin farklı durumlarında iç ve dış tehditlere karşı güvenliğinin sağlanmasıdır. Ekonomi güvenliği konusunda her ne kadar belirlenen süreçlerdeki temel ana konuları incelemiş olsak da, ekonomik güvenlik ifadesi tarihsel bir içerik de taşımaktadır.

Ekonomik güvenlik durumunun belirlenmesi için ise ülkenin gerçek de sosyal ekonomik durumunu, gelişme eğilimleri ve dünya piyasalarındaki yerini inceleyebiliriz. Ülkeler kendi değerlendirmelerini ne kadar gerçekçi yapar ise oluşan tehditlere karşı korunma ve kriz durumlarından çıkış süreçleri o derece elverişli olur.

Ekonomik göstergelerle belirlenen süreçte ekonomik güvenlik tehditleri belirlenmektedir. Yani bu süreç değerlerle toplumda kırmızı acil durum sinyallerinin oluşması gibi değerlendirilmektedir.

Yabancı yatırımların akışı öncelikle ülkedeki sosyo-ekonomik durumun ve ülkelerarası ilişkilerin iyileşmesini sağlamaktadır. Özellikle yabancı yatırımlar 90'lı yıllarda etkili olmuştur, Sovyet ülkelerindeki yatırımlar sayesinde krizden çıkış süreçleri hafiflemiştir.

Bu sebepler ile birlikte yabancı yatırımların yerli üreticileri sıkıştıracağı ve yatırım kârlarının da yurtdışına çıkarılacağını göz ardı edemeyiz.

Aynı şekilde yabancı yatırımcıları maksimum yüksek kâr kazancı olan sektörleri, alanları çekmekte bunun neticesinde diğer sektörlerin gelişiminde aksamalar, gecikmeler yaşanmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çeken ülkelerin önündeki problem, yabancı yatırım sonuçlarının belirlenerek, ekonomik güvenlik seviyelerinin yükseltilmesidir.

Ekonomik gelişimde kabul edilmesi gereken, ülkenin kendi imkânları ve karar verici faktörler de belirleyici etkidir. Doğrudan yabancı yatırımların pozitif etkileri hem iç süreçleri belirler hem de doğrudan yabancı yatırımların çekilmesinde de etkin rol oynar. Bu durumda ekonomik faktörlerin kalitesi, yatırım uygunluğunun kalitesi konuları incelenir.

Sonuç olarak ekonomik güvenlik, iç ve dış faktörler ile yatırım ilişkilerinde çıkar dengesini korumaktadır. Faktör etkileri iç ve dış olabilir. Pozitif faktörler ekonomik güvenliğin kapasitesini oluşturur, negatifler ise tehditleri içermektedir. Negatif faktörlerin düzenlenmemesi ekonomik güvenlikte tehditleri meydana getirmektedir.

Bu nedenle ekonomik güvenlik iç ve dış negatif faktörlerin etkileri şeklinde meydana gelmektedir. Ekonomik güvenliğin sağlanmasında çözülmesi gereken ana konu, negatif faktörlerin önlenerek tehditlere dönüşmesine imkân vermemektir. Tehdit faaliyetlerinde yapılması gereken çalışma ise ekonomik kayıp olarak adlandırdığımız olası zararların minimize edilmesidir.

2.6. Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kamu Tarafından Düzenlenmesi

Yabancı yatırımların elde edilmesi, onların getirilmesi– yatırım faaliyetlerini nitelendiren ve dış ekonomik bağlantıların daha sonraki gelişmesine yardımcı olan bir faktördür. Yatırım cazipliği ülkedeki genel yatırım ortamına, dış ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilme şartlarına göre yatırım subjeleri tarafından belirlenmektedir.

Her ülke kendi kaynak fiyatlandırma sistemine, vergi politikasına ve hukuki dayanağa, ekonomi alanlarının farklı gelişme seviyelerine sahiptir. Dolayısıyla yatırım subje ve objelerinin kârlılığında farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Sermaye dolaşımıyla ilgili ihracat ve ithalat işlemleri siyasi istikrar ve uluslararası piyasadaki ticaret seviyesine de bağlıdır.

Yabancı yatırımları kabul eden ülkenin devlet politikası aşağıdakilerden ibarettir:

- Yatırılan sermaye biriminden maksimum kâr elde etmek amacıyla yapılan yatırım düzenleme politikası. Bu politikanın temel taşı yatırılan doğrudan yabancı sermayenin verimidir,
- Mümkün olduğu kadar fazla sermaye çekmek amacıyla yapılan teşvik politikası. Burada mümkün olduğu kadar fazla yatırım akınlarının çekilmesi yatırım etkinliğinden daha önemlidir.

Genelde bir iktidar kurumu olarak devlet hem yabancı yatırımları düzenleme politikasını hem yabancı yatırımları teşvik etme politikasını birbirine paralel olarak uygulamaktadır. Fakat ülkenin ekonomik gelişme seviyesine ve ilgili sosyal grubunun çıkarları ve hükümet arasındaki devlet ilişkilerine göre yukarıda sözü geçen iki politikadan birine vurgu yapılmaktadır.

Her ülkenin hükümeti ekonomik gelişmenin seçildiği amaçlarına ve önceliklerine uygun olan bir milli yatırım stratejisini seçmektedir. Fakat 1980'lerin sonlarında gelişmiş ülkelerde şöyle bir durum ortaya çıkmıştı: Ülkenin ekonomik gelişme seviyesi ne kadar yüksekse yabancı yatırımların girişi o kadar özgürdür.

Gelişmekte olan ülkelerde ise ters bir eğilim söz konusudur. Ekonomileri daha gelişmiş olan ülkelere devlet millî ekonomiye destek verdiği sürece ve iç pazarlarda daha yüksek rekabet gücünü sağladığı sürece düzenleme politikası ağır basmaktadır. Az gelişmiş ülkelere ise maksimum doğrudan yabancı sermayeyi çekmesine yönelik yatırımları teşvik etme politikası gerçekleştirilmektedir. Ancak istikrarsız ve elverişsiz yatırım koşulları, yüksek risk seviyesi yüzünden bu ülkelerin ekonomilerine özel yatırım neredeyse yapılmamaktadır.

2.7. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımların Artırılması Faktörleri

Gerçekleştirilen politikaya göre birbirini tamamlayan üç yatırım rejimi kullanılmaktadır:

- a) *Yasaklayıcı rejim* (yatırımı kabul eden ülke topraklarında yabancı iş adamları faaliyetlerinin kısıtlanması)
- b) *En çok kayrılan ülke kuralı rejimi* (yatırımı kabul eden ülke tüm ülkeden gelen yatırımcılarına eşit şekilde olumlu davranmaktadır)
- c) *Millî rejim* (yatırımı kabul eden ülke yabancı yatırımcılarına milli üreticilerine olduğu kadar olumlu davranmaktadır).

Böylece milli rejim milli ve yabancı yatırımcıların arasında rekabet eşitliliğini oluşturmaktadır.

Devletler genelde kendi ekonomik gelişmelerinin amaç ve önceliklerine en uygun olan ve yatırımı kabul eden ülkenin çıkarlarını en iyi şekilde karşılayan rejimlerin karışımını kullanarak hem düzenleme hem teşvik politikasını birbirine paralel olarak gerçekleştirmektedir. Bu doğrultuların seçiminde en büyük vurgu ülkenin ekonomik gelişme seviyesine ve ilgili sosyal grupların çıkarları ve hükümet arasındaki devlet ilişkilerine bağlıdır. Fakat şöyle bir kural çıkarabiliriz: ülkenin ekonomik gelişme seviyesi yükseldikçe doğru yabancı yatırımların erişimi yükselir ve tam tersi, ekonomik gelişme seviyesi düştükçe düzenleme politikasının uygulanması artar, devlet milli şirketlerine iç pazarda en yüksek rekabet gücü şartlarını sağlayarak onlara destek vermeye çalışır [22].

Öncelikle *doğrudan yabancı yatırımlar akımının devlet tarafından düzenlenme politikası* üzerinde duralım. 1980'lerin sonlarından itibaren gerçekleştirilen yatırım rejimlerinin liberalleştirmesine rağmen çoğu ülke, özellikle gelişmekte olan ülkeler, yabancı yatırımcıların faaliyetlerine karşı farklı kısıtlamaları uygulamaktadır. Genelde bu kısıtlamalar insan hayat ve sağlığının, milli güvenliğin, ödeme dengesi durumunun, ekoloji güvenliğinin ve ekonomi güvenliğinin korunması amacına uygunluk düşünceleriyle uygulanmaktadır. Bu süreçte iki gruba ayrılabilen farklı devlet düzenleme araçları kullanılmaktadır: doğrudan (resmî) araçlar ve gizli (gayri resmî) araçlar.

Doğrudan (resmî) araçlar yasal standart ve kurallara dayalı yabancı yatırımların akımını düzenleyen araçlardır:

- yabancı yatırımları olan şirketlerin kayıt ve faaliyet düzeni,
- yabancı mülkiyet payına uygulanan yasal ve başka tür kısıtlamalar ve kontrol,
- yatırımların ticaret yönüyle ilgili koşullar – minimum ihracat hacmi koşulu, iç pazarda satılan ürünler için maksimum fiyat seviyesi koşulu vb. (iş bu koşul Ticaretle Bağlantılı Tedbirleri Anlaşmasındaki (TRIMS⁵) yasaklayıcı koşulların arasındadır),
- şirketlerin üretim faaliyetleriyle ilgili koşullar – yerel bileşenin hazır ürün fiyatındaki payı, firma içi araştırmaları için minimum kapsamı koşulu, yerel iş gücünün minimum kullanılma koşulu (iş bu koşul da TRIMS yasaklayıcı koşullarının arasındadır).

Gizli veya gayri resmî kısıtlamalar idari işlemlerinin özellikleri, yatırımları kabul eden ülkelerin katı kurumsal yapısı, siyasi ve sosyo-kültürel örgütlerin faaliyetleri ile ilgili olan birtakım engellerdir.

Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri [17], Meksika [8], Brezilya, Hindistan, Mısır, Nijerya [83], Güney Doğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN⁶) [42] üye ülkelerinde yapılan araştırmalar doğru yabancı yatırımların millî sermaye piyasasına girmesini hukuk yoluyla düzenlemenin genel karakteristik özelliklerini ayırmayı mümkün olduğunu göstermektedir.

⁵Agreement on Trade-Related Investment Measures

⁶Association of South East Asian Nation

Asya ekonomik krizinden önce çoğu ülkede, özellikle ASEAN üye ülkelerinde, doğru yabancı yatırımların piyasaya girişinin devlet tarafından düzenlenmesi oldukça katıydı. Yabancı yatırımcılar milli şirketlerde çoğunluğu alamıyor, tesisin kurulduğu alanını satın alamıyordu. Yabancı yatırımcılardan teknolojileri transfer etmeleri ve yerel iş gücünü işe almaları talep ediliyordu. Yalnız üretilen ürünlerin çoğunu ihraç eden yabancı şirketler devlet kısıtlamalarıyla neredeyse hiç karşılaşmazken ürün ve hizmetlerin yerel piyasada satıldığında çıkarları olan yatırımcılar katı engellerin etkisine maruz kalıyorlardı. Sermaye yatırımları yasağı bu engellerden biriydi.

Çoğu ülke yabancı yatırımların belirli ekonomi alanlarına girmelerine doğrudan yasaklamalar ve yabancı mülkiyet için kısıtlamalar koyar. Yeni yapılan yatırımlar buna dâhildir. Bunun için genelde ilgili ekonomi alanları listesi hazırlanmaktadır. Örnek olarak, Meksika'da yabancı yatırımcılara petrol çıkarımı ve işlenmesi, elektrik enerjisi, uydu iletişim, yurtiçi kara nakliyeleri, perakende benzin ve doğal gaz satışları gibi alanlara izin verilmemektedir [79].

Japonya'da madencilik alanında faaliyet hakkı sadece Japon vatandaşlarına ve tüzel kişilere verilmektedir. Avustralya'da yabancıların mal ve çoğunluk hisseye sahip olması belirli tutarı aşan yabancı yatırım tekliflerinin seçimine dayalıdır. Seçilen tekliflerde milli çıkarlarına uygun olup olmadıkları kontrol ediliyor. Böyle bir kontrol 10 milyon Avustralya doları ve fazlası yatırımları olan madencilik ve ham madde işlemesi alanındaki yeni projeler için de yapılmaktadır. İsviçre'de nükleer santrallerin yapımı ve işletmesi izni, su enerjisi kullanımı ve boru hatlarının yapımı ve işletmesi izni sadece İsviçre vatandaşlarına verilmektedir. Ülkenin 10 eyaletinde petrol, gaz ve başka tür hidrokarbonların işletmesi için sadece yönetiminde %75 İsviçre vatandaşı oranı olan şirketlere izin veren bir düzen bulunmaktadır. İtalya'da petrol ve gaz yataklarını arama ve işletme hakkı Sanayi Bakanlığı tarafından İtalya ve AB ülkelerinden gelen şirketlere verilmektedir. ABD'de bu konuda uzun bir kısıtlama listesine sahiptir.

Bu tür listeler yatırım rejimleri şeffaflığının bir unsurudur, çünkü sayelerinde olası yatırımcılar ilgili ülkenin farklı alanlarında mevcut olan engellerle ilgili hızlıca bilgi alabilmektedir. Bu listeler her ülkenin açıklık ve liberalleşme derecesini belirlemektedir. Ancak genel liberalleşmenin aleyhine yabancı yatırımcılar için kapalı olan ekonomi alanları sayısı her sene çoğalıyor.

Çoğu ülke yerel firmanın kayıtlı sermayesindeki yabancı yatırımcının payı için faiz kısıtlamalarını da belirlemektedir. ASEAN-4 üye ülkelerinde (Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland) doğrudan yabancı sermayenin oranı %30-40 arasındadır. Bankacılık alanında bu oran daha da düşüktür.

Yatırım kolaylıkları sağlama, lisans alma, kayıt düzeni gibi işlemlerinde prosedür kısıtlamaları kullanılmaktadır. Örneğin, Malezya'da yatırımcı için lisans alma koşulu şöyledir: yerel firmanın kabul ettiği yatırımlar net kârı doğrudan ve dolaylı şekilde etkileyecek, şirketin yönetimi, gelirlerin dağılımı, bilimsel araştırmaların yapılması, kadroların hazırlanması gibi faaliyetlerinde Malezyalı vatandaşların yetkilerini genişletecek [83]. Lisans uygulaması yaygın olsa da son zamanlarda lisans verme kriterlerinin kolaylaştırılması söz konusudur. Lisans uygulaması daha çok kolaylıkları elde etmeye niyetli olan şirketler için uygulanmaktadır.

Yabancı yatırımcıları arsaya sahip olmak istediklerinde devlet tarafından buna kısıtlama getirme gibi bir araç da kullanılmaktadır. Tesisin bulunduğu arsa için mülkiyet hakkı sahibi olmayan yabancı yatırımcı, bu ülkede kredi alırken arsayı kaparo olarak kullanamamaktadır. Örneğin, Tayland, Endonezya, Filipinler'de bu tür kısıtlamanın genel kuralı işlemektedir. Yani yatırımcı arsayı uzun vadeli kiraya alırken sadece kira süresini uzatabilmektedir. Malezya'da yatırımcı arsaya mülkiyet hakkını alabilmek için yetkili devlet makamından lisans almak zorundadır.

Yabancı yatırımların kabul edilmesinin ve faaliyetlerinin devlet tarafından kontrol etme araçları geniş kullanılan araçlar ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (WTO) çok taraflı anlaşmalarıyla kısıtlanan araçlara ayrılır. Örneğin, Ticaretle Bağlantılı Tedbirleri Anlaşması (şirketlerin faaliyetlerine kısıtlama yapma yasağını öngörmekte); Sübvansiyon ve Tazminat Anlaşması (ihracata yönelik yabancı yatırımları sübvansiyon etmeyi yasaklamakta); Genel Hizmet Ticareti Anlaşmasının bazı maddeleri (hizmet sağlayan firmanın yurtdışında yavru şirket kurmasını düzenlemektedir).

Yatırımların liberalleştirilmesi ve teşvik edilmesi son zamanlarda yapılan yatırım politikasının ağır basan unsuru olmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte kısıtlayıcı yatırım tedbirleri ve idari işlemler sayısı son zamanlarda arttıkça yatırım korumacılığının riski de artmaktadır.

2.8. Yabancı Sermaye Yatırımların Teşvikleri

Teşvik politikasının ana amacı mümkün olduğu kadar çok yabancı yatırım çekmektir.

XX. yüzyılın 80’li yıllarında dünya ülkelerinin çoğu ekonomilerine doğrudan yabancı sermayenin girmesini engellemeyi ve ülkede bulundurulmuş yabancı mali kaynakları sıkı şekilde kontrol etmeyi tercih ederken, 70’lerin sonlarında 80’lerin başında gelişmiş ülkelerde gerçekleşmiş ekonomik düşüş nedeniyle hükümetler ekstra gelir kaynakları aramaya başladılar. Bu arayış içerisinde hükümetler bütçe açığını düşürmek ve genel ekonomik liberalleştirmeye yönelik reformları gerçekleştirmek zorunda kalmışlardı. İş, vergi ve dış ticaret mevzuatları kolaylaştırılmış, birçok devlet tekeli özelleştirilmişti. Yerel ve yabancı yatırımcılar açık ihalelere katılmak, ülkeye sermayeyi getirmek ve üretime katılmak için teşvik ediliyordu.

80’lerin ortalarından beri yabancı yatırımcılara gittikçe daha çok gelişmiş ülke açılmaya başlamıştı. Ekonomik durgunluk bu ülkeleri kendi kendine yeten ithal ikamesini yapan ticaret ve üretim modellerinden açık, ihracata yönelik rejimlere doğru yön değiştirmelerine yol açmıştı. Sonradan 80’lerin sonunda eski sosyalistik Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri de geniş kapsamlı piyasa reformlarını başlatmışlardı.

90’larda yabancı yatırımları düzenleme rejimlerinin liberalleştirme süreci devam ederken ekonomi politikası yabancı yatırımların ekonomik büyüme ve gelişme stratejisine maksimum şekilde dâhil etme yönüne doğru (değişiyordu) yeniden gözden geçiriliyordu. Yabancı yatırımları teşvik etmenin esasında özelleştirme programları ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR), Avrupa Birliği (EU), ASEAN gibi bölgesel entegrasyon örgütlerinin sayesinde yeni imkânların oluşturulması yatmaktadır.

Yatırımların devlet tarafından desteklenmesi şu şekilde gerçekleşebilir:

- A. Devlet tarafından devlet garantilerinin verilmesi.** Garantiler hem yatırımların geldiği ülke tarafından hem yatırımları kabul eden ülke tarafından verilmektedir. Çoğu ülkenin mevzuatı gereğince yurtdışında sermayesini değerlendirmek isteyen yatırımcılar, yatırımları için kendi devletlerinden veya yabancı devletlerden garanti alabilmektedir. Sermaye ihracatını teşvik etmek isteyen hükümetler millîleştirme, doğal afet durumlarında, gelirin transferi imkânsız olduğunda, yerel dövizin konvertibliv (dönüştürme) olmadığında ve diğer umulmadık durumlarda millî şirketlere yatırılan sermayenin tamamını veya herhangi bir kısmını devlet kaynakları hesabından geri verme garantilerini verebilirler. Yatırım garantileri, çoğu ülke arasında imzalanmış, iki taraflı ve bölgesel yatırım koruma anlaşmalarında da bulunmaktadır. Çok taraflı düzeyde yatırım garantileriyle Dünya Bankası çatısı altında kurulan Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı ilgilenmektedir. Yatırım garanti şartları AB ülkeleri ve birçok gelişmiş ülke arasında imzalanmış Lome Sözleşmesinde ve uluslararası örgütlerin kabul edildikleri birçok belgede yazmaktadır.
- B. Yabancı yatırımların sigortası.** Özel bir sigorta türü olup hem özel hem devlet acenteleri tarafından yapılabilir. Bu sigortanın amacı doğru yatırımcının sigortada belirtilen riskler karşısında sigortalı olmasıdır. Bu sigorta genelde yatırım tutarının %1 oranındadır. Sigorta sözleşmesinde belirtilen durum gerçekleştiği zaman sigorta şirketi yatırımcının zararlarını karşılamak zorundadır. Millî acenteler ve sigorta şirketleri sadece kendilerine göre doğru yatırımcılara sigorta yapmaktadırlar. ABD’de doğru yatırımların sigortalılarıyla Yatırım Sigorta ve Devlet Garanti Kurumu ilgilenmektedir.
- C. Yatırım anlaşmazlıklarının çözümü.** Teoride yatırım anlaşmazlıkları yatırımı kabul eden ülkenin millî mevzuatı temelinde, yatırımın geldiği ülkenin millî mevzuatı temelinde ve uluslararası mahkemede çözülebilir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üye ülkeleri çerçevesinde kurulan hakem mahkemesine benzeyen uluslararası mahkeme kabul edilmişti, çünkü yatırımı kabul eden ülkenin millî mevzuatı temelinde anlaşmazlığın çözülmesi doğru yatırımcıları çoğu zaman hoşnut edemezken, yatırımın geldiği ülkenin millî mevzuatının temelinde anlaşmazlığın çözülmesi yatırımı kabul eden ülkeyi hoşnut etmemektedir.

D. Çifte vergilendirmenin önlenmesi. Karşılıklı doğru yatırımları etkin şekilde yapan şirketlerin bulunduğu devletler sık sık çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmalarını imzalamaktadır. Bu anlaşmalar yabancı yatırımları olan şirketlerin geliriyle alakalıdır. Bir şirket birkaç ülkede faaliyet gösterdiği zaman bu ülkelerin her biri şirketin gelirini vergilendirmek istemesi gibi şirket açısından dezavantajlı bir durum ortaya çıkmaktadır. Şirket yatırımı kabul eden ülkede sadece yatırımın geldiği ülkede ödemediği verginin kısmını ödemekle yükümlüdür.

E. İdari ve diplomatik destek. Doğru yatırımcılar genelde yatırım geldiği ülkenin devlet makamlarının himayesi altında kalmaktadır. Hükümet milli yatırımcılar için yurtdışında elverişli koşulların oluşturulması üzerine diğer ülkelerle görüşmeler yapmaktadır. Uluslararası işletme temsilcileri ekonomik sorunları görüşmek için yurtdışına giden uluslararası heyetler içinde yer alırlar. Kalkınma ve ticaret hükümet ajansları milli yatırımcıları başka ülkelerdeki yatırım olanaklarıyla tanıştırma amacı olan özel yatırım turlarını düzenlemektedir.

Yabancı yatırımları teşvik eden ülkeler yabancı yatırımcılara milli rejim uygular. Bundan dolayı hem milli yatırımcılar hem yabancı yatırımcılar aynı haklara sahip olur.

Doğu Avrupa ülkeleri [51], Hindistan [17], Meksika [84], Çin [42], Arjantin [79], Güney Kore ile ilgili bilgilerin analizi yabancı yatırımları teşvik etme politikasının özelliklerini belirlemeyi mümkün kılmaktadır.

Gelişmiş ve özellikle gelişmekte olan ülkelerde yabancı yatırımları teşvik etmek için farklı araçlar kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı⁷ sekreteryası bu araçları şu şekilde sınıflandırmıştı:

1. **Mali teşvikler** (vergilendirme alanında kolaylıklar) – ihracata yönelik üretimin gelirinden alınan vergi kolaylıkları. Çin’de %70 ürettiği ürünleri ihraç eden şirketler için gelir vergisi %18’dir. [72].

⁷United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD)

- Vergi tatili – ilk geliri almasından itibaren birkaç yıl içerisinde verginin ödenmemesidir. Vergi tatillerinin süre ve şartları ülkelere göre değişir. Genelde 2-10 senelik bir süre tanınmaktadır. 1949 yılında Porto Rico’da başlatılan vergi tatili programı, en başarılı vergi tatili programlarından biri sayılmaktadır. Singapur’da ileri teknoloji ürünlerini ilk üreten şirketler için 10-15 senelik vergi tatili uygulanmaktadır. İtalya’da 1986 yılından itibaren Güney İtalya’da kurulan şirketler için 10 senelik vergi tatili uygulanır, çünkü bu bölgede bu tür kolaylık bölge teşviki rolünü oynamaktadır.
 - Vergi kredileri. Filipinlerde gelirinin en az %50’si yurtdışında satılan ürün ve hizmetlerden gelen ihracatçı şirket şu durumlarda vergi kredisini alır: 1) Cari yılda ihracat gelirlerini arttırmak için; 2) İhraç edilecek ve iç pazarda olmayan ürünlerin üretiminde kullanılacak ithal malzeme ve ham maddeyi satın alındığı durumlarda [19].
 - Gelir vergisinin oranının düşürülmesi şeklinde yatırım indirimi. Örneğin, Singapur’da ayrıcalıklı şirketler korporatif vergi oranının %13 düşürülmesi sayesinde faaliyetlerinin genişlemesi ve gelişmesi için kolaylıklar elde etmektedir.
- 2. Diğer mali kolaylıklar:** Depreciation costs’u (depreciation expenses) hızlandırılmış rejimi, yatırımlarda kullanılan paraya dair kolaylıklar sağlama, şirkette çalışan yabancı uyruklu elemanlar için gelir vergisi için uygulanan kolaylıklar, araştırma-geliştirme ile ilgili faaliyetler için uygulanan kolaylıklar, dış ticaret işlemleri kolaylıkları, KDV oranının azalmasıyla ilgili olan kolaylıklar (şirket gelir vergilerinin azaltılması ve yerel ham madde veya ara ürün oranının yükselmesinden dolayı kredinin verilmesi), doğrudan vergilendirme kolaylıkları, ithal üretim makineleri için gümrük vergisi (az gelişmiş ülkelerde bu tedbir az etkilidir, çünkü sanayi makineleri için düşük gümrük vergileri uygulanır), ihraç edilecek ürünün üretiminde yerel ham maddenin kullanılmasından dolayı vergi kredilerin verilmesi.

3. Finans teşvikleri: Başlangıç masraflarının bir kısmını karşılamaya yönelik hükümet sübvansiyonlarının ödenmesi, avantajlı kredilerin ve kredi garantilerinin sağlanması, devlet sigortası için avantajlı şartların sağlanması, hisse senetli sermayesinde devletin katılımı. Bu grup teşvikler daha çok sanayileşmiş ülkelerde ve daha az gelişmekte olan ülkelerde kullanılır, çünkü finans kolaylıkları büyük mali masrafları ve ek fonları gerektirir. ABD’de sanayi gelişmesi için tahvil programları kullanılır. Bu durumda şehir veya ilin çıkardığı tahvillerden gelen gelir yerel sanayinin gelişme projesinin finansmanında kullanılır.

Yatırımlar istihdama yönelikse eyalet kredisi uygulaması da söz konusu olabilir [20].

4. Diğer teşvikler: Yatırım yapısının kurulması ve restore edilmesiyle ilgili devlet harcamaları, özel ekonomik bölgelerin kurulması, ayrıcalıklı devlet anlaşmalarının yapılması, diğer üreticilerin gelmesi için piyasanın kapatılması veya belirli ürünlerin üretilmesi için tekel haklarının verilmesi, hizmetlerin sübvansiyonu, finansman kaynağını bulma, proje geliştirme yardımı, piyasaların durumuyla ilgili bilgi verme, kadro hazırlama yardımı, yeni teknolojilerin geliştirilmesi için teknik imkânların sağlanması, dövizle ilgili özel programlar, yabancı kredileri, imtiyazları alırken riskin garantisi, gelir ve sermayeyi ülkesine iade ederken özel kolaylıkların sağlanması [20].

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde *yabancı yatırımların çekilmesine yönelik programların* geliştirilmesi sıkça kullanılan bir uygulamadır. İthalat baskısı altında zarar gören endüstri alanlarına yapılan yabancı yatırımlarını çekme programları özellikle Çin ve Hindistan’da örnek olarak gösterilmektedir. Çin’de bu alanlar önceden hafif sanayi ve geniş tüketim malları endüstrisi olurken sonradan araba yapım endüstrisi, hafif makinecilik ve ileri teknoloji endüstrileri (elektronik, iletişim, yeni malzemeler, bilgisayar teknolojileri) olmuştur. Bugünlerde hem Çin’de hem Hindistan’da milli ekonominin bölgesel üretim merkezine dönüşmesi süreci gözlemlenebilir. Özellikle Çin Halk Cumhuriyeti çoğu ekonomi alanlarını ithalata bağılılığından kurtarmakla kalmadı, gelişmiş ülkelerin pazarlarına ürün temin eden önde gelen ülke olmayı başardı [71].

Yatırımı çekmek isteyen ülke imajı bu ülkenin yatırım potansiyelini değerlendiren reklam ve tanıtım malzemelerin yayılması üzerinde artmaktadır. Bu amaçla medyada, özel

yayınlar kullanılır, toplantılar, görüşmeler yapılır, yatırım şartlarını tanıtmak amacıyla internet siteleri açılır. Örneğin, ABD’de eyalet reklamını yapmak için ortalama 1 milyon dolar harcanır. Bu para reklam yayınları ve görsel teknolojiler yardımıyla yurtdışında olası yatırımcıları aramak için kullanılır (31 eyaletin Büyük Britanya, Almanya, Çin, Kore vb. ülkelerde 130’dan fazla ofisi bulunmaktadır). Bu alan büyük mali harcamaları gerektirdiği için tüm çalışmalar devlet seviyesinde gerçekleşir ve öncelik ülke ekonomisinin kalkınması için daha önemli olan alanlara verilir [67].

Devlet tarafından yabancı yatırımcılara *kapsamlı hizmet paketinin* sağlanması. Bu kategoriye danışma hizmetleri, kayıt ve vergi kontrolü gibi farklı bürokratik aşamalardan geçmenin kolaylaştırılması, izinlerin alınması girmektedir. Genelde bu tür hizmetlerin verilmesi gelişmekte olan ülkeler için tipik, çünkü bu ülkelerde idari formaliteler ve eşdeğer bilgilerin kıtlığı yabancı yatırımlar için ciddi bir engel oluşturmaktadır.

Doğru yabancı yatırımları çekme ve yerleştirme sürecini koordine etmek amacıyla kurulan *ihtisas devlet acenteleri* kayda değer bir uygulamadır. 1991 yılında Hindistan’da kurulan Yabancı Yatırımlar Teşvik Bürosunun görevleri arasında doğru yabancı yatırımlar desteğiyle gerçekleşen projelerin gözden geçirilmesi ve kabul edilmesi, yatırımların gelmesinin teşvik edilmesi vardır. Büro yabancı yatırımları kullanmayı gerektiren öncelikli ekonomi alanların belirlenmesi konularında hükümet danışmanı görevini de üstlenmişti [81].

Son zamanlarda *şeffaflık ilkesi* dünya pratiğinde yayılmaya başladı. Şeffaflık ilkesi yatırımcılara yatırımı kabul eden ülkelerin yatırım rejimlerinde ortaya çıkan değişiklikler hakkında haber vermeyi öngörmektedir. Bu yatırım rejimleri, geçerli mevzuat ve yapılan değişikliklerle ilgili bilgilerin yayımlanması, güncel yatırım politikası konulu brifinglerin yapılması, idari prosedürlerin özellikleri ve kayıt, lisans uygulamalarıyla ilgili açıklamaların yapılması yoluyla gerçekleşir.

Gelişmekte olan ülkelerde *vergi stabilizasyon sistemi* de kullanılır. Bu sistem belirtilen süre içerisinde vergi oranlarının artmamasını, yatırım sermayesinin ve gelirlerinin ülkelere iade etmesini, millileştirme durumunda ortaya çıkan zararın karşılanmasını garanti etmektedir [27]. Bu tür sistem bu ülkelerde mali ve hukuki istikrarsızlık nedeniyle işlemektedir.

Yabancı yatırımcının sermaye yatırma kararı birçok etkene bağlıdır. Bunların arasında vergi, finans kolaylıklarının ve teşviklerin sağlanması, doğa zenginliklerinin olup olmaması, hukuki ve idari sistemlerin şeffaflığı, destek kurumlarının (banka, ulaşım ve diğer altyapı alanları) eşdeğeri, yüksek ekonomik büyüme hızı, insanların satın alma gücü vb. vardır. Ancak en önemlileri siyasi ve ekonomik istikrardır.

Çin, Hindistan, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri uzun zamandır yabancı yatırımcılara oldukça yüksek siyasi ve ekonomik istikrar seviyesini teklif etmektedir. Sonuçta bu ülkelerin çoğu doğru yabancı yatırımların gelmesi açısından Kazakistan'ı geçebilmişti. Bu ülkelerin bazıları (Çin, Hindistan, Meksika, Endonezya) Kazakistan ile benzer rekabet avantajlarına sahiptir: kalifiye iş gücüne, oldukça büyük maden stoklarına ve tarım ve sanayi için uygun olan topraklara sahip olup daha büyük nüfus ve artan satın alma gücüne sahiptir.

Coğrafik avantajların başarılı kullanılmasının örneği olarak Meksika'yı gösterebiliriz. Ürün ve hizmetler Meksika'da daha az masraflarla üretilip Amerikan pazarında kolaylıkla satılabildiği için ilk başlarda yabancı yatırımlar ülkeye girdi. Meksika yönetimi kendi avantajlı coğrafik konumunu ustaca kullanıp uzun vadeli ülke çıkarlarını en iyi şekilde karşılayabilen ekonomi alanlarına (hafif makine sanayi, tüketim malları, kimya ve eczacılık) yapılacak yatırımlar için ek üstünlükler sağlamıştı. Bu yapılırken en önemli dürtü ihracat koşullarının kolaylaştırılması ve yerel üreticilere göre eşit rekabet şartları olmuştu [45].

3. KAZAKİSTAN'DA DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI

3.1. Kazakistan Cumhuriyeti Yabancı Sermaye Yatırımları

Uluslararası ilişkilerde büyük subjesi olan Kazakistan'ın tutumu yabancı yatırımlar için daha liberal bir rejimin oluşturulmasını gerektirmiştir. Gereken para ve bilginin ülkeye girmesine, ülkenin olanaklarını ve diğer ülkelerle bulunan düzenli ticari ilişkilerini geliştirmeye yardımcı olacaktır. Tarafsız idari makamlar tarafından - uygulanan açık, etkili ve uyulması gereken kanunlara dayanan açık ve liberal yatırım politikası yabancı yatırımları çekmenin en güçlü etkenidir. Böyle bir politikanın geliştirilmesi önde gelen amaçlardan biri olmalıdır, çünkü Kazakistan'ın yabancı yatırımlar, teknolojiler ve iyi tecrübeler olmadan ekonomide hızlı büyümesini hayal etmek imkânsızdır. [34]

Kazakistan'a giden doğrudan yabancı yatırımların miktarına ve kalitesine göre lider konumuna gelmiş bulunmaktadır. Yatırım ortamının daha olumlu olması için ülkenin siyasi iradeye ve gözle görülür eylemlere ihtiyacı vardır. Mümkün olduğu kadar dünyaca ünlü yatırımcıların çekilmesi için gereken araçları kullanmak da önemlidir.

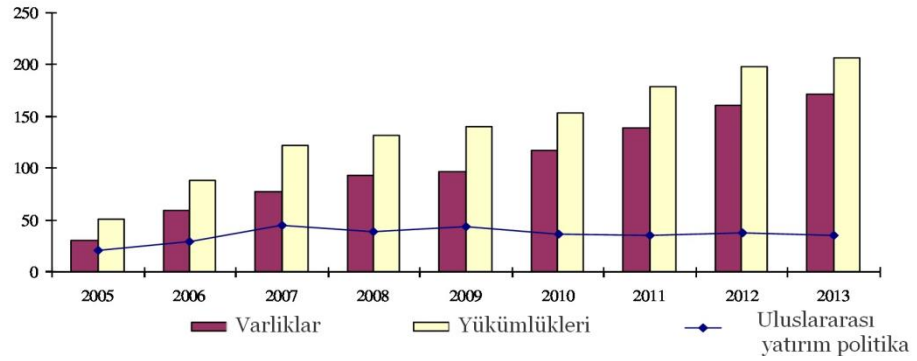
Bu nedenle yabancı yatırımlar yatırım krizinin aşılması ile ilgili tüm sorunları çözmeye yönelik evrensel bir araç olarak bilinir ve yatırım sürecinde oldukça güçlü bir katalizör (hızlandırıcı) rolünü oynamaktadır. Oysaki zengin doğal kaynaklar, oldukça vasıflı iş gücü, yüksek bilim-teknoloji olanakları gibi avantajlı özelliklere sahip olan Kazakistan etkin kaynak kullanımı aşamasına ve özellikle enerji tasarrufu aşamasına henüz geçemedi. Bu nedenle iç pazar fiyatları dünya fiyatlarını aşmaktadır. Bu durumu düzeltmek için devlet - yatırımları etkin kaynak kullanımı sorunlarının çözülmesine yönelik tedbirler almaktadır. Bu tedbirler ekonominin kaynak yoğunluğunu, ham madde ve yakıt-enerji alanlarının üstünlüğünü azaltmaya yardımcı olmaktadır. Böylece yatırımlar işleme ve bitmiş ürün sektörlerine, yüksek ve iş tasarrufu sağlayan teknolojilerin gelişmesine aktarılabilir [22].

Olumlu iş ortamı ve siyasi istikrar Kazakistan'a ciddi miktarda doğrudan yabancı yatırımların gelmesine yol açmıştır. 2005 yılından itibaren Kazakistan 180 milyar ABD

Çizelge 3.2 . Kazakistan Cumhuriyeti’nde Reel ve Mali Yabancı Sermaye Yatırımların Oranı.

Oran, %							
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013 ve 2008 karşılaştıması, %
Reel	9,18	13,45	16,0	19,1	17,3	16,3	31,4
Cari	90,82	86,55	84,0	80,8	82,6	83,7	60,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	55,8
Kazakistan Milli Bankası verilerine göre hazırlanmıştır. [39]							

Çizelge 3.2’de tüm yabancı yatırımların oranı görülmektedir. Örneğin, 2013 yılında reel yatırımlar %16,3 oranındayken, kalanını mali yatırımlar oluşturmaktadır.



Kazakistan Milli Bankası [39]

Şekil 3.1. Kazakistan’da Uluslararası Yatırımların Gelişimi.

(Dış varlıkların iyileşmesi ve ülkenin dış yükümlülüklerinin azalması)

Uluslararası yatırım politikasının yatırım tipi yapısında bağlı olmayan taraflar arasındaki yatırımların üstünlüğü ülkenin dış varlıklarında daha az görülür hâle gelmektedir (2013 sonunda ülkenin dış varlıklarının %32,8’i, 2012 sonunda %69,9’u ile kıyasla). Bununla birlikte portföy yatırımlarının payı %40,5 oranında artıp sabit büyüme eğilimi göstermiştir. Ülkenin dış yükümlülüklerinde Kazakistan’a gelen doğrudan yatırımlar %16,6 tutarındadır.

Ülkeye yurtdışında ait olan varlıkların ve yabancılara bu ülkede ait olan varlıklarla oranı olarak hesaplanan Kazakistan'ın yatırım tutumu Çizelge 3.3'te gösterilmektedir.

Çizelge 3.3. Kazakistan'ın Yabancı Sermaye Yatırımları, milyon ABD doları .

	2008 yılı	2009 yılı	2010 yılı	2011 yılı	2012 yılı	2013 yılı
Uluslararası yatırım politikası, net	-38 830,4	-43 024,2	-35 562,1	-35 504,1	-35 387,0	-32 003,9
Varlıklar	98 662,7	104 037,9	120 221,8	142 869,1	163149,8	177094,5
Portföy yatırımları	31 591,1	28 076,2	33 989,4	47 095,1	62 811,8	72 800,6
Borç senetleri	28 099,4	23 676,1	28 846,3	41 848,5	55 763,9	61 565,1
Finansal türev araçlar (rezervler hariç) ve işçiler için hisse senedi opsiyonu	1 296,9	581,6	213,7	116,9	136,7	161,7
Diğer yatırımlar	36 871,1	38 296,9	38 479,1	41 150,1	43 485,5	50 306,8
Rezerv varlıkları	19 848,6	23 074,6	28 245,6	29 299,5	28 268,8	24 703,0
Yükümlülükler	137 493,1	147 062,1	155 783,9	178 373,3	198 536,8	209 098,4
Doğrudan yatırımlar	64 923,1	78 771,4	85 730,2	112 501,6	125 671,7	129 554,4
Diğer yatırımlar	64 580,4	59 153,0	45 919,1	44 516,2	51 556,4	57 371,2
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)						

Çizelgedeki verilerde, esasında doğrudan yatırımların ve portföy yatırımlarının yatırımcı çıkarları açısından değerlerini görmek mümkündür. Kazak yatırımcıları 2013 yılında yabancı varlıklara yaklaşık 20 milyar dolar yatırırken, portföy yatırımlarının değeri 2,36 kat artmıştır.

Çizelge 3.4. Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2008-2013 Yılları Arasında Yabancı Sermaye Yatırımların Yapısı

İsim	2008		2009		2010	
	Milyon tenge	Oran	Milyon tenge	Oran	Milyon tenge	Oran
Yabancı yatırımların toplamı	98662,7	100,0	104037,9	100,0	120221,8	100,0
Doğrudan yatırımlar	9055,0	9,2	14008,7	13,5	19294,0	16,0
Portföy yatırımları	31591,1	32,0	28076,2	27,0	33989,4	28,3
Diğer yatırımlar	36871,1	37,4	38396,9	36,8	38479,1	32,0
Rezerv varlıkları	19848,6	20,1	23076,6	22,2	28245,6	23,5
İsim	2011		2012		2013	
	Milyon tenge	Oran	Milyon tenge	Oran	Milyon tenge	Oran
Yabancı yatırımların toplamı	145533, 5	100,0	162809,3	100,0	176786,5	100,0
Doğrudan yatırımlar	27805,3	19,1	28229,9	17,3	28838,6	16,3
Portföy yatırımları	47095,1	32,4	62811,8	38,6	72797,6	41,2
Diğer yatırımlar	41216,6	28,3	43362,1	26,6	50273,5	28,4
Rezerv varlıkları	29299,5	20,1	28268,8	17,4	24715,2	14,0
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)						

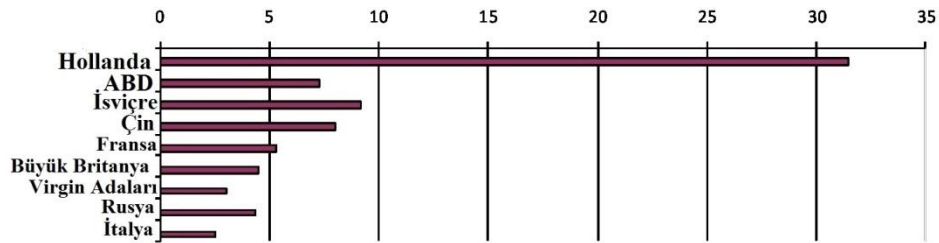
Çizelge 3.5'te yatırımcı ülkelere göre çekilmiş yabancı yatırımların stokları incelenmektedir. Yabancı yatırımlar stokunun çoğunun Hollanda (%28,5), Virjin Adaları (%5,3), ABD (%8,4), Büyük Britanya (%5,9), Fransa (%5,5), İtalya (%2,7), Çin (%5,9) gibi gelişmiş ülkelerden geldiği açıktır. Ayrıca Kazakistan ekonomisine oldukça büyük yatırımlar yapan ülkeler arasında Rusya (%4,0) ve İsviçre (%4,5) yer almaktadır.

Çizelge 3.5. Yatırımcı ülkelere göre Kazakistan’a Brüt Yabancı Sermaye Yatırımların Akımı, milyon ABD doları

Ülke	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Toplam
Toplam	19418	21301	21437	22246	26467	28935	24137	303743
HOLLANDA	3267	4411.5	7470.2	7310.3	8876.0	8684.0	6668.0	86706,2
VİRJİN ADALARI	2507.1	2099.4	2028.1	1810.9	744.9	492.4	1122.8	16183.7
ABD	1026.8	1206.5	1351.2	1561.4	1113.4	1975.7	2439.5	25508.6
AVUSTURYA	439.1	793.2	936.9	1717.6	47.2	71.7	11.8	5229.0
BÜYÜK BRİTANYA	1154.9	1912.3	1265.2	1098	1097.3	1368.7	902.7	17911.2
FRANSA	634.6	357.8	449.4	547.3	1571.3	1168.7	954.1	16726.1
RUSYA FEDERASYONU	521.7	699.4	685.1	648	1000.1	1069.5	1300.7	12256.6
İSVİÇRE	339	1081.1	496.4	455.1	3199.9	3464.9	2016.4	13842.9
İTALYA	403.6	486.8	622.6	644.2	484.7	814.0	552.6	8258.3
ÇİN	405.3	456.6	588.5	619.3	1693.1	2414.6	2182.8	18172.0
JAPONYA	2344.7	137.4	164.0	-156.3	629.4	473.4	355.8	6700.8
LİBERYA	235.4	891.1	184.9	300.6	671.5	482.3	302.2	6924.0
BDT ÜLKELERİ	844.7	1034.3	716.4	988.6	1138.9	911.7	1245.0	6879.6
GÜMRÜK BİRLİĞİ ÜLKELERİ	832.3	980	690.6	993.3	1085.5	871.4	1057.8	6510.9

İnternet sitesi verileri esasında hazırlanmıştır <http://www.kazinvest.kz> [41] (Şubat 14)

Diğer ülkelerin payları düşük olup %3’ü aşmamaktadır. Kazakistan ekonomisine yatırım yapan ülkelerin tam listesi 116’dan fazla ülke içermektedir [9].



Şekil 3.2. 2010-2013 yılları Arasında Kazakistan’a Yapılan Brüt Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Tutarı, milyar ABD doları

www.kazinvest.kz internet sitesi verileri esasında hazırlanmıştır [41]

Aynı zamanda gıda ve eczacılık ürünleri, bilgisayar ve elektronik ürünleri üretimine yapılan brüt doğrudan yabancı yatırımların artışı söz konusudur. 2012 yılı rakamları bu anlamda rekor kıran rakamlardır. Brüt doğrudan yabancı yatırımlar akımı bu ileri teknoloji sektörlerine ilk olarak 2009 yılında gelmeye başlamıştır [41].

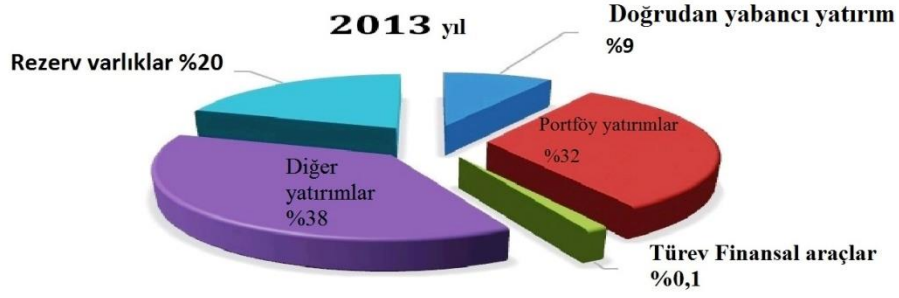
2013 yılında, Kazakistan yaklaşık 27 milyar doları (4,1 trilyon tenge) çekmeyi başarmıştır. 2005 yılından itibaren bu rakam yaklaşık 160 milyar dolardı (24,4 trilyon tenge). Ülkelere göre yatırım yapısında yine Hollanda ve ABD'den gelen yatırımlar üstünlüğünü korumakta Fransa, Büyük Britanya ve Çin'den daha az miktarda yatırım yapılmaktadır (neredeyse aynı göstergeler) [4].

Ekonomik faaliyet türlerine göre 2013 yılında en büyük yabancı yatırım stokları; uzmanlık, bilgi ve teknik faaliyetlerine (öncelikle jeolojik araştırma sektörüne) (13,7 milyar ABD doları, %50,7), maden sektörü ve açık ocak araştırması (5,2 milyar ABD doları, %19,4), işleme endüstrisi (3,7 milyar ABD doları, %13,7) sektörlerine yapılmıştır. [30]

2004-2013 yılları arasında kendi sermaye yatırımları 2008 yılında 4210,9 milyar tengeden 2013 yılında 6072,7 milyar tenge'ye artmıştı. Kazakistan'da ana sermaye yatırımlarının dinamiği oldukça olumludur. 2012 yılında yatırımlar sadece %4,1 oranında artarken 2013 yılında büyüme hızı enflasyon seviyesini aşmış 6,9 rakamına ulaşmıştı.

Yabancı yatırımlar konusunda ters bir durum söz konusudur. Portföy yatırımları 4,5 kat daha azdır. Bunun sebebi yabancı yatırımcıların tesisin gelişme menfaatlerine her zaman uymayan kendi yatırım politikasını belirtme imkânının olması ve çoğu yerel tesislerin hisse senetlerinin dünya borsalarında kote edilmemesidir [16].

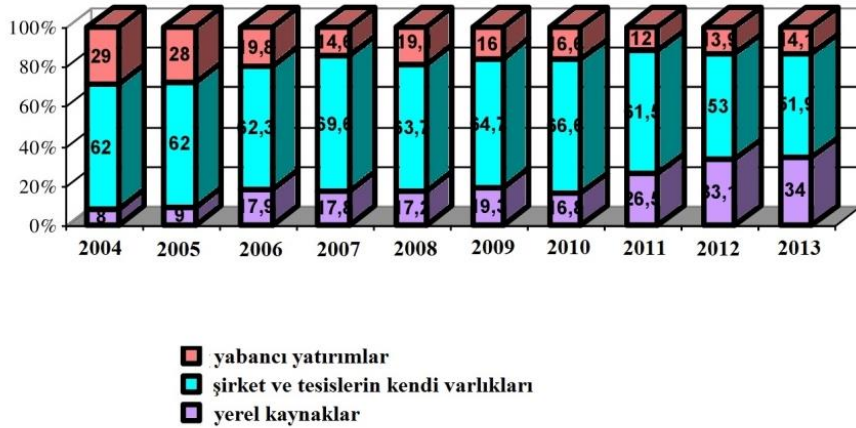
Aşağıda bulunan Şekil 3.3'te görüldüğü gibi portföy yatırımları %32, diğer yatırımlar %38, doğrudan yatırımlar %9 oranındadır.



Şekil 3.3. Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2013 Yılı İçin Tüm Tip Yabancı Yatırımların Payları

Kazakistan Milli Bankası verilerine göre hazırlanmıştır. [39]

Özel şirketlerin yatırım etkinliği devlet ekonomi yapılarına göre çok daha yüksektir. Örneğin, 2008 yılında ana sermayeye yabancı yatırımların asıl stoku özel şirket ve tesisler tarafından yapılmıştır (%61,2). Devlet sektörünün payı sadece %12,9'du. Bununla birlikte yabancı yatırımlar tüm finans yatırımlarının hemen hemen dörtte birini teşkil etmiştir [24].



Şekil 3.4. Kazakistan Cumhuriyeti'nde 2004-2013 Yılları Yapılan Yabancı Yatırımların Yapısı, %

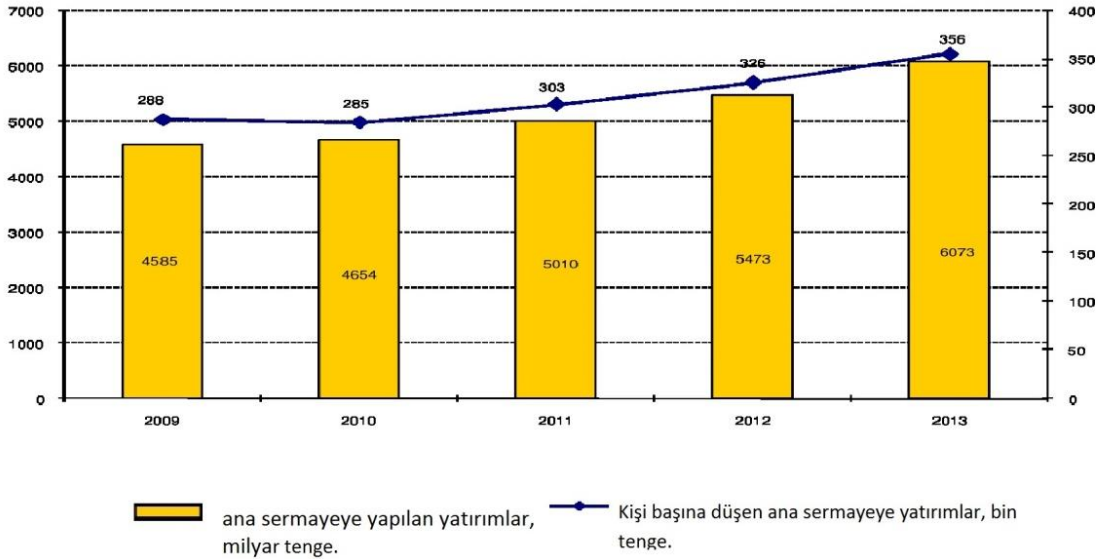
Agency of Kazakhstan of Statistics [1]

Asıl yatırımcılar yerel tesisler ve şirketlerdir. 2012 yılında yatırdıkları varlıklar 6072,6 milyar tenge veya %66 idi. Son yıllarda devlet finans pazarında tutumunu etkinleştirmektedir. 2004-2013 yıllarında ana sermayeye yapılan devlet yatırımlarının oranı %8'den %19,5'e veya %11,5 puan artmıştı. Kazakistan'da 2007 -2013 yılları arasında

içeriye dönük toplu doğrudan yabancı yatırım stoku kişi başına 8263,4 ABD doları teşkil etmiştir (Şekil 3.5'te gösterilmektedir).

Kendi yatırım imkânlarının kısıtlılığı ve kredi kaynaklarının yüksek maliyeti şartlarında yatırım etkinliği seviyesi sektörler göre farklılık göstermektedir. Daha 2-3 sene öncesinde yatırım çapı açısından diğer sanayi ve ekonomi sektörleri arasında petrol sanayi birinci sıradaydı. Madencilik sektörüne yapılan yatırımların gittikçe artması üretim malları ve ara ürün talebinin canlanmasına sebep olmuştur.

2013 yılında yatırım talebinin hemen hemen tamamı petrol çıkarımı sanayi tarafından başlatılmıştır. Bu sektöre sanayi yatırımlarının %50'sinden fazla yatırım payı aitti. İhracatçılar profil üretiminin gelişmesine yönelik yatırım harcamalarını arttırmasına rağmen ellerinde kalan serbest parayı Kazakistan ekonomisine yatırmaya istekli görünmüyorlardı.



Şekil 3.5. Kişi Başına Düşen Yatırımlar

Kazakistan Milli Bankası verilerine göre hazırlanmıştır [39]

Böylece enerji kaynakları üreticileri (ihracatçılar) ve diğer ekonominin en büyük kısmı arasında olan mesafe büyümektedir. 2013 yılında Kazakistan'a gelen doğrudan yabancı yatırım payı diğer ülkelere gelen yatırımların sadece %0,2'sini teşkil etmişti.

Çizelge 3.7’de doğrudan yabancı yatırımları ülkeye çekme dinamiği gösterilmektedir. Bu çizelgeden 2013 yılında doğrudan yabancı yatırım stokunun gayrisafi yurt içi hâsılaya göre %10,7 olduğu görülmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden anlaşıldığı gibi sabit ekonominin büyümesi yatırım stoku artışının gayrisafi yurt içi hasılaya göre %30-40 sınırları içinde olmasını gerektirmektedir.

Çizelge 3.7. Kazakistan’a Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Göstergelere Göre Dağılımı

	Göstergeler	2008 yılı	2009 yılı	2010 yılı	2011 yılı	2012 yılı	2013 yılı
1	Kazakistan doğrudan yabancı yatırımlar payının tüm ülke doğrudan yabancı yatırımlarındaki payı, %	0.02	0.13	0.16	1.4	0.2	0.2
2	Doğrudan yabancı yatırımların büyüme hızı, %	109.7	106.4	103.8	105.7	114.9	89.4
3	Kişi başına düşen doğrudan yabancı yatırımlar, ABD doları/kişi	1 332,8	1 323,0	1 353,2	1 409,8	1 597,1	1 406,5
4	Dış borç ve GSYİH oranı (%), şirketler arası borçlar dâhil)	80.9	98.3	79.9	66.7	67.6	68.0
6	Yabancı yatırımlar ve GSYİH oranı	73.9	96.5	81.6	79.09	80.3	78.8
7	Doğrudan yabancı yatırımlar ve dış borç oranı	19.7	18.9	18.8	18.7	13.3	16.2
8	Doğrudan yabancı yatırımlar ve GSYİH oranı	15.9	19.9	15.1	12.7	13.3	10.7
9	Ana sermaye yatırımları ve GSYİH oranı	26.2	28.6	21.3	18.3	18.0	17.7
Mili Banka verileri esasında hazırlanmıştır [39] (Aralık 2013).							

2008-2013 dönemi için yapılan Kazakistan’a gelen yabancı yatırımların analizi yabancı yatırımları çekme hızlarının tüm dönem boyunca istikrarsız olduğunu göstermektedir. Yabancı şirket sermaye payının azalması da önemli bir değişim olmakta Kazakistan’ın yabancı yatırımlarından bağımlılığının yavaş bir şekilde azaldığını kanıtlamaktadır.

Kişi başına düşen ana sermaye yatırım stokunun artma eğilimi olumlu bir süreç olarak değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle, cumhuriyetin yatırımcı ilgisini daha da çok çekmesi yatırımları çekmeye ve ülke ekonomisinin kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

GSYİH oranına göre İnovasyon ürünlerinin payı 2008 yılı göstergelerine göre araştırdığımız dönemde çok yüksek olmayıp yine de artış olduğunu göstermektedir. Bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendiremeyiz ama inovasyon alanında canlılık seviyesinin

artması cumhuriyet ekonomisini olumlu yönde etkileyebilir. Bu göstergenin artışı cumhuriyette bilim ve teknoloji gelişmelerine yeterli dikkatin çekildiğini göstermektedir [39].

3.2. Yabancı Yatırımların Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Araştırma sırasında yatırım göstergeleri ve Kazakistan'ın genel gelişme göstergeleri arasında bir bağ olduğunu tespit ettik. Bu tür araştırmalarda ürün artışı ve ürün çıkarması ülke göstergelerini etkileyen önemli etkenlere bağlı olduğu etken modelleri kullanılabilir.

Ekonometrik bağıllık analizinin başlangıç noktası doğrusal gerileme parametrelerinin değerlendirmesidir. Bunu, doğrusal bağıllık araştırmalarının basitliği açıklar. Araştırılması için en basit olay değişkenlerin karşılıklı bağıllığıdır (y – nihai belirti, X_1, X_2, X_n – etken belirtileri). Araştırmada resmi kaynaklardan gelen istatistik verileri kullandığımız için basit bir çizgiyi (çizgisel, karesel, üstel vb.) elde etmiyoruz. Boyut hatalarının, hesaba katılmamış değerler veya rastlantısal etkenler etkisinin yol açtığı bağımlı değişkenin sapmaları her zaman olacaktır. Rastlantısal etkenlerin etkileri olan değişken bağıllığının adı istatistik bağıllıktır. Bu bağıllığın anlamı bir değişkenin değiştirilmesi diğer değişkenin matematiksel beklentisinin değişmesine yol açmasıdır.

Ele aldığımız modelde araştırdığımız değişkenler eşit değildir. Biri açıklayan (bağımsız) olarak, diğer ise açıklanan (birincisine bağlı olan) olarak ele alınmaktadır. Değişkenlerin birinin değiştirilmesi diğer değişkenin değişmesine yol açar, bu gerileme denkleminde değerlendirilir: $y = f(X_1, X_2, X_n)$. Gerileme denklemi – değişkenler arasında istatistik bağ formülüdür. Değişken bağ formülünün seçmesinin adı gerileme denkleminin spesifikasyonudur. Bu araştırmada doğrusal veya sözde doğrusal model spesifikasyonu seçilmişti:

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 X_{1t} + \beta_2 X_{2t} + \beta_n X_{nt}$$

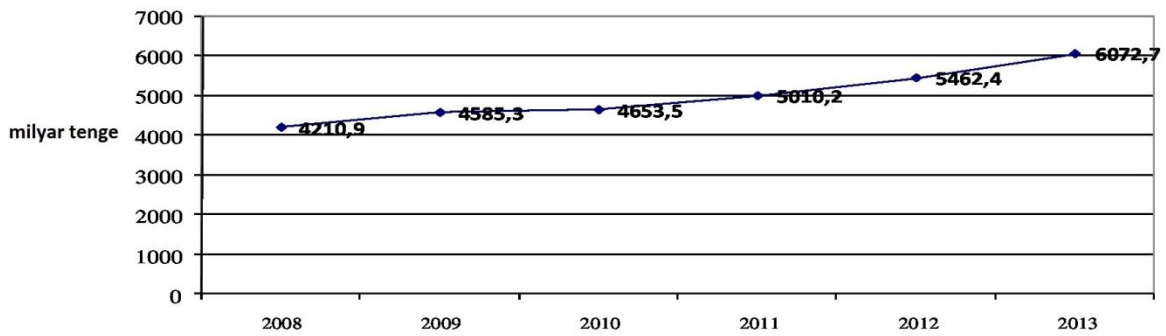
Burada t – gözlemlerin indeks numaralaması, $\beta_0, \beta_1, \beta_2, \beta_n$ – değerlendirilen parametreler [23].

Sonradan β parametrelerinin değerini değerlendirip bu değerlerin güvenliliğini ve önemini kontrol etmemiz gerekiyor. Gerileme denkleminin kurulması gerileme parametrelerinin değerlendirmesidir. Gerilemenin doğrusal parametrelerinin değerlendirmesi için en kk kareler yöntemi kullanılır. Bu yöntem şu parametre değerlerini elde etmemize yardımcı olur: y 'nin nihai belirtinin reel değerleri sapmasının kareler toplamı Yx 'in teorik değerlerine göre minimumdur. Kurulan model kalitesinin değerlendirmesini $R^2 = r^{xy}_2$ katsayısı yapacaktır (oklu belirleme katsayısı).

Gerileme modeli yeterliliğinin en etkin değerlendirmesi, gerileme denkleminin kalite ls veya gerileme denklemini gözlemlenen değerlere göre ayarlamının kalite ls, analiz edilen gerileme denkleminin öngörü gücü özelliğinin hepsi bu belirleme katsayısıdır ($0 \leq R^2 \leq 1$).

Ayrıca sonraki enflasyon indirmesine yönelik alınan aşırı tedbirler, artışı olumsuz şekilde etkileyebilir. Yüksek enflasyon istikrarlı artışla uyuşmaz, ancak uzun süren hızlı artış her zaman düşük enflasyonu ve açıklığı gerektirmez. Yapılan analiz yatırım süreçleri ve ekonomik artış arasında olan karşılıklı bağlılığını araştırırken enflasyon etkenini gerileyen olarak hariç tutmamıza yardımcı olmuştur [63].

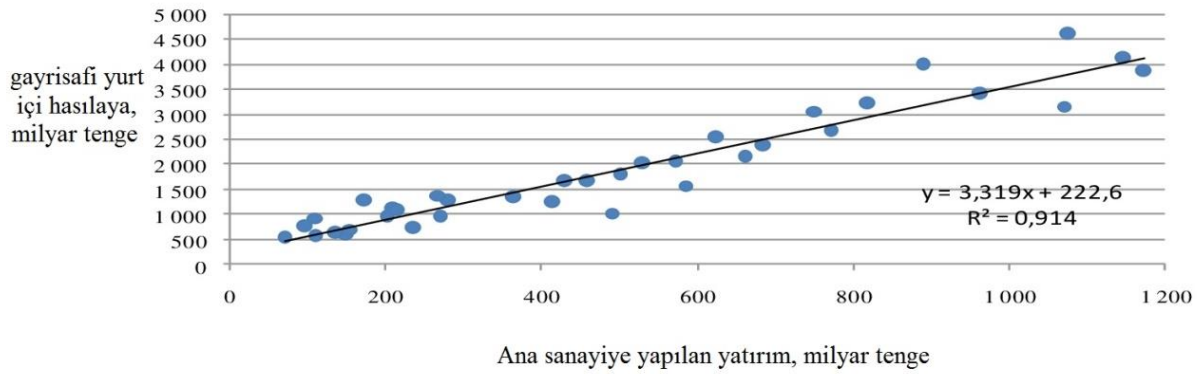
2008-2013 yıllarında ana sermayeye yapılan yatırımların analizi sermaye birikimi dngsellerine bağlı olan güçlü dalgaların var olduğunu gösterir (şekil 3.6).



şekil 3.6. 2008-2013 Yılları Ana Sermaye Yatırımlarının Dinamiği

Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansının verilerine göre hazırlanmıştır [1].

Ana sermaye yatırımlarının değişim dinamiklerinin karşılaştırması (Şekil 3.6) ve GSYİH değişimleri (Şekil 3.7) ve GSYİH'nin ana sermaye yatırımlarına bağıllığı üzerine yaptığımız model $y = 3,3199 x + 222,62$ şunu gösterir: ana sermaye yatırımlarının 1 milyar tenge artmasıyla diğer faktör şartlarında GSYİH 3 milyar 319 milyon tenge artar. R^2 belirleme katsayısı GSYİH'nin nihai belirti yayılımının hangi payının açıklayan değişken değişiminin sonucunda ortaya çıktığını gösterir. $(1-R^2)$ göstergesi modelde ele almadığımız diğer faktörlerin etkisi sonucunda ortaya çıkan Y yayılım payını nitelendirir.

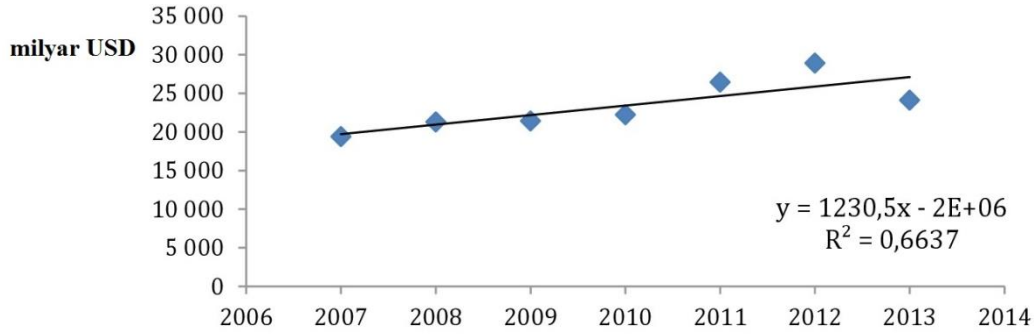


Şekil 3.7. GSYİH'nin Ana Sermaye Yatırımlarına Bağıllığı (doğrudan yabancı sermaye dâhil)

Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansının verilerine göre hazırlanmıştır [1].

Böylece $R^2 = 0,9145$ eşitliği varsa gerileme denklemi nihai belirtinin değişimine olan %91,4 etkisini açıklar. Diğer faktörlerin payına sadece %8,6 düşer. R^2 değeri bire ne kadar yakınsa nihai belirti değişiminin payı modele dâhil ettiğimiz X faktörünün değişimi ile o kadar fazla açıklanır, diğer faktörlerin rolü o kadar küçük olur ve demek ki doğrusal model çıkış verileri iyi yaklaştırır ve bu model nihai belirtinin ileriki değerlerinin tahmini için kullanılabilir.

Yatırımların makroekonomik göstergelere olan etkisinin hesaplanması gerileme analizi esasında yapılmıştı. Yaptığımız hesapların sonucunda aşağıdaki sonuçları elde ettik:



Şekil 3.8. Kazakistan Cumhuriyeti'ne Yapılan Brüt Yabancı Yatırımlar Akımının Üretim ve Hizmet Hacimlerinin Artmasına Olan Etkisi

KazInvest internet portal verilerine göre hazırlanmıştır [41] .

%81,5'lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve üretilmiş mal ve hizmet hacimleri arasındaki olumlu doğrusal bağıllığı kanıtlar, yani yatırımların artışı üretilmiş mal ve hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bunu %66,4'lük belirleme katsayısı da gösterir, yani yatırımların üretilmiş mal ve hizmet brüt hacimlerine olan etkisine önemli bir pay düşer, diğer etkenlerin payı ise %33,6'tır.

Sektörel etkiler:

Tarım. %30,9'luk korelasyon katsayısı yatırımlar ve üretilmiş mal ve hizmet hacimleri arasındaki olumsuz doğrusal bağılı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal ve hizmet hacimlerinin artmasına yol açmaz, çünkü mal ve hizmet hacimlerinin artışını etkileyen temel etkenler bu faaliyet alanında %90,5 payı olan diğer etkenlere düşer. [1].

Maden sektörü ve açık ocak araştırmaları. %77,8'lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet hacimleri arasındaki olumsuz doğrusal bağılı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %60,5'lik belirleme katsayısını göz önünde tutarak yatırımların mal/hizmet hacimlerinin artışına olan etkisi bu faaliyet alanında önemli bir payı oluştururken diğer etkenlerin payı %39,5'tir.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 3,8 dolarlık mal/hizmet getirecektir. Böylece maden endüstrisine yapılan yatırımların önemi yüksektir [1].

İşleme endüstrisi. %65’lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet arasındaki olumlu doğrusal bağıı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %42,2’lik belirleme katsayısını göz önünde tutarak yatırımların mal/hizmet hacimlerine olan etkisi orta olup, çoğu kısmı %57,8 payı olan diğer etkenler oluşturmaktadır.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 1,9 ABD dolarlık mal ve hizmet getirir. Böylece işleme endüstrisine yapılan yatırımların önemi ılımlı olup bu endüstriyi etkileyen asıl kısmı diğer etkenler oluşturmaktadır [1].

Toptan ve perakende ticaret; araba ve motor tamiri. %72,1’lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet hacimleri arasındaki olumlu doğrusal bağıı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %51,9’luk belirleme katsayısını göz önünde tutarak yatırımların bu alandaki mal/hizmet hacimlerine olan etkisi ortalamadan yüksek olup, diğer etkenlerin payı %48,1’dir.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 8,4 dolarlık mal ve hizmet getirir. Böylece toptan ve perakende ticaret, araba ve motor tamiri alanında yapılan yatırımların önemi yüksek sayılır [1].

İnşaat. %67’lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet hacimleri arasındaki olumlu doğrusal bağıı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %44,8’lik belirleme katsayısını göz önünde tutarak yatırımların bu alandaki mal/hizmet hacimlerine olan etkisi ılımlı olup, diğer etkenlerin payı %55,2’dir.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 2,8 dolarlık mal ve hizmet getirir. Böylece inşaat alanına yapılan yatırımların önemi ılımlı sayılır [1].

Ulaşım ve depolama. %64,3’lük korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet hacimleri arasındaki olumlu doğrusal bağıı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %41,3’lük belirleme

katsayısını göz önünde tutarak yatırımların bu alandaki mal/hizmet hacimlerine olan etkisinin orta olduğunu, diğer etkenlerin payının %48,1 olduğunu söylemek mümkündür.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 19,1 dolarlık mal ve hizmet getirir. Böylece ulaşım ve depolama alanına yapılan yatırımların önemi yüksek sayılır [1].

Bilgi ve iletişim. %65,8'lik korelasyon katsayısı yatırımlar ve mal/hizmet hacimleri arasındaki olumlu doğrusal bağıntı gösterir, yani yatırımların artışı bu alandaki mal/hizmet hacimlerinin artmasına yol açar. Bununla birlikte %43,3'lük belirleme katsayısını göz önünde tutarak yatırımların bu alandaki mal/hizmet hacimlerine olan etkisinin orta olduğunu, diğer etkenlerin payının %56,7 olduğunu söylemek mümkündür.

Böylece bu alana yatırılan 1 ABD doları 1,2 dolarlık mal ve hizmet getirir. Böylece bilgi ve iletişim alanına yapılan yatırımların önemi ılımlı olup bu endüstriyi etkileyen asıl kısmı diğer etkenler oluşturmaktadır [1].

Aşağıda saydığımız alanlarda belirleme katsayısı %1 ve %15 arasında değişmektedir:

- Elektrik, gaz temini ve havalandırma,
- Su teminatı, kanalizasyon sistemi ve atık toplama ve dağıtım sistemi,
- Beslenme ve barındırma hizmetleri,
- Finans ve sigorta faaliyetleri,
- Gayrimenkul işlemleri,
- Uzmanlık, bilim ve teknik faaliyetleri,
- İdari ve yardımcı hizmetler faaliyetleri,
- Eğitim, sağlık hizmetleri, sosyal hizmetler,
- Sanat, eğlence ve dinlenme.

Buna göre, yatırımların bu alanlardaki mal/hizmet hacimlerine olan etki payı çok düşük olup, çoğu kısmı diğer etkenler oluşturmaktadır (%90-99,6) [41].

Fakat araştırma yabancı yatırımların kullanımından elde edilen etki parametrelerinin düştüğünü gösterdi. Böylece 2010 yılında doğrudan yabancı yatırımların artma birimi 5 milyardan fazla olan GSYİH artışına neden oldu. Her yatırılan yabancı yatırım milyar tengesi 36,967 milyon dolarlık dış ticaret hacim artışını, 3,1774'lik sanayi üretim artışını, 32,99'luk tarım artışını ve 3,3967 işleme endüstrisi artışını sağlamıştı. Ayrıca 2010 yılında doğrudan yabancı yatırımların etkisi en çok maden endüstrisindeki üretim artmasında kendini göstermişti. Bu durum işleme endüstrisi için geçerli değildi.

Bununla birlikte doğrudan yabancı yatırımlar bir birim artarken kişi başı GSYİH 324,43 tenge artıyordu. Tarımda yatırılan yabancı yatırımların her doları tarım ürünleri hacimlerinin 72 tenge artmasını sağlıyordu. Doğrudan yabancı yatırımların diğer makroekonomik göstergeleri etkilediği de gözlemlenmişti. Bazı korelasyon bağılıklarının üretim hesaplamaları şunu gösterdi: her yatırılan yabancı yatırım tengesi ülkeye istihdam artışı, ortalama maaş artışını sağladı. Cumhuriyette yabancı yatırımların kullanılması sonucunda tüketim ve birikim harcamaları artmıştı.

Ortak girişimin Kazakistan ekonomisi alanların gelişmesine olan etkisinin değerlendirmesine gelince, ortak girişim kurması sayesinde çekilen doğrudan yabancı yatırımlar sanayide üretimin artmasını ciddi etkilemektedir. Hâlbuki ortak girişim tarımı aynı şekilde etkilememiştir. Böylece araştırma sırasında Kazakistan'ın her alanı için benzer hesaplamalar yapılmıştı. Başlangıç verileri olarak 15 alan gelişme göstergesi kullanılmıştı. Araştırmada Kazakistan Cumhuriyeti tüm bölgelerinin 2000-2013 yılları verileri kullanılmıştı [52].

Bölgesel Gelişme Sonrasındaki Etkiler

Genel olarak araştırma şunu göstermiştir: Mevcut ekonomik ve coğrafik gelişmeyi diğer etkilerin yanında, en çok yabancı sermaye yatırımları etkilemiştir. Kazakistan'ın farklı bölgelerine aynı durumu uygularsak farklı bir resmi elde ediyoruz. Örnek olarak tarım sektörü gelişmiş olan Kostanay bölgesini alalım. Araştırmaya göre GSBH⁸ alanında sanayiye yapılan yatırımların 1 tenge artmasıyla ana sermaye 4 tenge artar. Ancak yatırım türlerinin kullanılması sonucunda ortaya farklılıklar çıkmaktadır. Örneğin, ana sermayeye yapılan devlet yatırımlarının 1 tenge artmasıyla GSBH 29 tenge artar, özel yatırımların 1

⁸ Gayri safi bölgesel hâsıla (Gross regional product)

tenge artmasıyla GSBH 5 tenge artar, ana sermayeye yapılan yabancı yatırımların 1 tenge artmasıyla ise GSBH 41 tenge artar.

Sanayi üretimine gelince ana sermayeye yapılan genel yatırımların 1 tenge artmasıyla GSBH 2,5 tenge artar, devlet yatırımlarının 1 tenge artmasıyla GSBH 12 tenge artar, özel yatırımlarının 1 tenge artmasıyla GSBH 3 tenge artar, yabancı yatırımların 1 tenge artmasıyla GSBH 28 tenge artar.

Aynı şekilde ekonomi alanlarına yapılan yatırımların en yüksek etkisi gözlemlenir, çünkü ana sermaye yabancı yatırımları artınca Kostanay bölgesinin tarım üretimi hacimleri 2 tenge artar. Buna karşın ana sermayeye yapılan genel yatırımlar tarım üretiminin 2 tenge artmasını, devlet yatırımları – 8 tenge artmasını, özel yatırımlar – 2 tenge artmasını sağlamaktadır.

Diğer ekonomi alanlarında farklı bir durum söz konusudur. Örneğin, inşaat sektöründe ana sermayeye yapılan genel yatırımların 1 tenge artmasıyla Kostanay bölgesinin inşaat hacmi ortalama 40 tenge artar. Buna göre devlet yatırımlarının 1 tenge artmasıyla inşaat hacmi ortalama 1,56 tenge artar, özel yatırımların 1 tenge artmasıyla inşaat hacmi ortalama 40 tenge artar, yabancı yatırımların 1 tenge artmasıyla inşaat hacmi ortalama 3 tenge artar.

Bağımlı değişken (ihracat) esasında yapılan hesaplamalar şunu göstermektedir: Ana sermayeye yapılan genel yatırımların 1 tenge artmasıyla Kostanay bölgesinin ihracat hacmi ortalama 8 tenge artar, özel yatırımların 1 tenge artmasıyla ihracat hacmi 2 tenge artar, yabancı yatırımların 1 tenge artmasıyla ihracat hacmi ortalama 19 tenge artar [56].

Yaptığımız analizden şöyle bir sonuca varabiliriz: Tüm tip yatırımlar Kostanay bölgesi gelişmesini iyi yönde etkiledi ama bunda en büyük pay yabancı yatırımların olup, sonrada devlet yatırımları geliyor. Özel yatırımların ise gösterge değerinin artışında daha az payı vardır.

Çizelge 3.8. Tüm Tip Yatırımların Korelasyon Katsayıları

	GSBH	Sanayi üretim hacmi	Tarım üretim hacmi	İnşaat	İhracat	İstihdam oranı	Gelirler	İşsizlik oranı	Maaş
Ana sermayeye yapılan genel yatırımlar	0,7152	0,8534	0,9124	0,8677	0,8497	0,4251	0,9661	-0,8059	0,9637
Devlet yatırımları	0,5601	0,7187	0,7430	0,6950	0,7140	0,4305	0,8315	-0,8242	0,8335
Özel yatırımlar	0,7389	0,8650	0,9298	0,8905	0,8635	0,4280	0,9722	-0,7905	0,9713
Yabancı yatırımlar	0,5952	0,7628	0,8240	0,7472	0,7413	0,2494	0,8927	-0,6596	0,8681
Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı verileri esasında hazırlanmıştır [1] (Ocak 2014)									

Görüşümüze göre bu durum şu sebepten dolayı ortaya çıkmaktadır: Özel yatırımlar genelde daha küçük ekonomi alanlarına yapılırken devlet yatırımları ve yabancı yatırımların ulaştığı alanlar daha geniş çaplı üretime sahiptir. Ayrıca yabancı şirketler yatırımı yapmadan önce daha çok hesaplama ve özenli kontrol yapıp, yatırımları daha amaçlı olmaktadır. Bu, daha iyi verim ve daha hızlı geri ödemenin sebebidir.

Çizelgede görebildiğimiz gibi tüm göstergelerin korelasyon katsayıları ve yatırımlar arasında güçlü bir bağ bulunmakta ve yabancı yatırımlar bu anlamda öncelikli durumdadır. Kuzey Kazakistan bölgesinin ana göstergeleri için de aynı şekilde hesaplamalar yapılmıştı. Bu bölgede en çok yatırım özel mülkiyet alanına yapıldı.

Diğer örneğimiz için Mangistau bölgesi verileri kullanılmıştı. Bu bölge ekonomisi petrol-gaz sektörüne dayanıp sektörün ürün hacmi bölgede üretilen toplam sanayi ürünlerinin %90'ını oluşturmaktadır. Bölgede yapılan tüm yatırımların arasında ağır basan yabancı yatırımlar, bölgenin ekonomik hayatını ciddi şekilde etkilemektedir.

Araştırma sırasında yukarıda sözü geçen göstergeler arasında korelasyon bağıllığı saptanmıştı. Aynı şekilde genel, özel yatırımlar ve devlet yatırımlarından gelen verim karşılaştırılarak aşağıdaki korelasyon katsayıları elde edilmişti.

Çizelge 3.9. Elde Edilen Korelasyon Katsayıları

İsim	Bölgeler göstergelerinin yatırımlara göre korelasyon katsayıları			
	Tüm tip yatırımlar	Devlet yatırımları	Özel yatırımlar	Yabancı yatırımlar
GSBH	0,99	0,91	0,90	0,98
Sanayi üretim hacmi	0,97	0,91	0,87	0,96
Tarım ürünleri hacmi	0,97	0,91	0,88	0,97
İnşaat	0,87	0,92	0,69	0,93
İhracat	0,90	0,81	0,84	0,86
Ortalama maaş	0,93	0,68	0,98	0,81
İstihdam oranı, bin kişi	0,86	0,80	0,76	0,86
Gelir seviyesi	0,83	0,91	0,65	0,90
İşsizlik oranı	-0,38	-0,52	-0,26	-0,41
Gayri safi katma değer	0,99	0,91	0,90	0,98
Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansı verileri esasında hazırlanmıştır [1] (Ocak 2014)				

Korelasyon katsayıları analizinden şunu görebiliriz: En çok yabancı yatırımlar bölge ekonomik göstergelerini etkilemekte (ortalama maaş hariç) ve özel yatırımların etkisi daha azdır. Bu sonuç şaşırtıcı değil, çünkü petrol ve gaz zengini Mangıstau bölgesi yabancı yatırımcı açısından gelecek vadeden bir bölge sayılır.

Böylece yapılan araştırma sırasında yabancı yatırımların diğer mülkiyet tipleri yanı sıra Kazakistan'ın her bölgesindeki sosyo-ekonomik gelişmesine olan etki derecesi belirlenmişti. Hesaplamalar şunu gösterdi: Tüm yatırımların korelasyon katsayıları ve GSBH⁹, sanayi üretim hacmi, tarım ürünleri hacmi, inşaat, ihracat, istihdam oranı, gelir seviyesi, işsizlik oranı ve gayri safi katma değer gibi alanlarda Kazakistan bölgelerinin ana gelişme göstergeleri arasında gözle görülür bir bağ bulunmaktadır. Tüm söylediklerimiz yabancı yatırımların ülke ekonomik gelişimini çok ciddi şekilde etkilediğini kanıtlar.

Araştırdığımız dönemde ekonomik ve sosyal refahın değerlendirme varyasyonunun artma eğilimi gözlemlenmişti. Bu, bölgelerin ekonomik ve sosyal durum farklılıklarının arttığını göstermektedir.

Böylece Akmolinsk bölgesinin 8 bölgesi (%47) çok yüksek olmayan ekonomik ve sosyal duruma, 6 semti (%36) daha istikrarlı bir duruma ve sadece 3 semti yüksek

⁹ Gayri safi bölgesel hâsıla (Gross regional product)

ekonomik ve sosyal duruma sahiptir. Hesaplamalar, yatırım güvenliği durumunun genel değerlendirme katsayısının 0,5738 olduğunu gösterdi.

Genel olarak yatırım güvenliği durumu 2013 yılında istikrarlı sayılırken ekonomi ve yatırım güvenliği desteğinin devam ettirilmesini ya da bölgenin ekonomik durumunu hesaba katarak tedbir süre ve boyutlarının düzeltilmesini talep eden bir durum olarak nitelendirilebilir.

Kazakistan'daki yatırım ortamı kendine has özelliklerine sahip olup yatırım potansiyelinin artmasını risklerin artması takip eder. Kazakistan bölgeleri potansiyel ve risk derecelerinin korelasyon katsayısı -0,39'dur. Bununla birlikte genel cumhuriyet ekonomisinde istisna durumunda olan Astana ve Almatı şehirlerini hesaba katmazsak Kazakistan bölgeleri için derece korelasyon katsayısı -0,65 olacaktır.

Yatırım ortamı oluşmasının farklı karakteri ilk olarak devletin yatırım sürecinde farklı katılım rolleri ve ekonomileri daha az gelişmiş bölgelerde yatırımcılar için olumlu şartlar oluşturulurken takip edilen politikanın amaçları ile açıklanabilir. İkinci olarak, Kazakistan bölgelerinin ekonomik yapısında olan farklılıklar önemli bir rol oynamaktadır.

Kazakistan için yatırım potansiyelinin maden ve ağır sanayi sektörlerinde toplanması daha özgüdür. Bilindiği gibi ekonomi yapısı genelde yüksek ekolojik, sosyal, kriminal ve diğer tür risklerle beraber yürür.

Kazakistan bölgelerinin yatırım potansiyeli ve risklerine göre yatırım çekme gücünün integral oranı Çizilge 3.10'da gösterilmektedir.

Ancak risk ve potansiyelinin biçimsel indirgemesi yatırımcıyı zor bir seçimden kurtarmaz. O, ya daha verimli yüksek yatırım riskleri olan bölgelerde bulunan ya da daha az etkili fakat yatırımcı için daha “sakin” bölgelerde bulunan sektörlerle para yatırmayı seçer. “Yatırım optimumunu” bulmak için Kazakistan bölgelerinin dağılımı yardım eder.

Özellikle yatırıma elverişli bölgeler olarak Almatı şehri hariç Kazakistan'ın diğer bölgeleri 3 ana gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan her biri, kendine özgü yatırım ortamları ile farklılıklar göstermektedir.

En çok yabancı yatırım bölgeleri. Yüksek potansiyel ve yüksek riskle daha çok sanayi alanında gelişmiş bölgeler olan Astana, Almatı, Mangıstauskaya bölgeleri girmektedir. Yatırımcılar için en elverişli, faydalı ortam Atırauski ve Mangıstauskiy bölgelerinde yaratılmıştır. Bu bölgelerde yatırım imkânlarında iyileştirme, çevresel faktörlerin radikal düzenlemeleri ve iyileştirmeleri ile mümkündür.

Astana yabancı sermaye yatırımları. Başkent'in bu şehre taşınması sonrasında, Astana şehri ekonomisi, hızlı bir tempoda artış göstermiş ve aktif yatırımlar yapılmıştır. Sınırlı potansiyel imkânları (güçleri) bazı izler bırakmıştır, çünkü mevcut altyapı gelişimi, büyüme hızına yetişememiştir. Başkent'in yeni semtleri kamu hizmetlerinde (elektrik, su, ısınma, gaz) merkezi sisteme adapte olamamıştır, problem oluşmaktadır, suyun sağlanmasında aksaklıklar giderilememiştir. EXSPO 2017 fuarının düzenlenmesi için yeterli gelişme sağlanamamıştır.

Grubun diğer bölgeleri daha çok tarım sanayinde ve yer altı kaynakları endüstrisinde uzmanlaşmaktadırlar. Çünkü bu bölgelerde yatırım imkânlarının iyileştirilmesi, üretim alanlarının gelişmesi temelinde potansiyelin artmasıyla direk bağlantılı olması gerekmektedir. Kazakistan'da en uygun şartları sağlayan grup içerisindeki, Pavlodarskaya, Kostanayskaya, Atırauskaya ve Almatı bölgeleridir. Bu bölgeler, nispeten yüksek bir potansiyel ve orta dereceli risk seviyeleri olarak belirtilmektedir. Bu grubun lideri Pavlodarski bölgesidir. Yatırımcılar için çekici bir bölge olmasında, yer altı ve üretim alanlarında dengeli ekonomik yapı, bölgesel kamu kuruluşları politikalarının ticaretin gelişmesindeki yararlı çalışmaları etkili olmuştur.

Kamu monopol hizmetleri (tren yolları, su sistemleri vb.) düzenleme ajansı, rekabet ortamlarının sağlanmasında ve küçük işletmelerin desteklenmesinde Pavlodarski bölgesini işletmeciliğin gelişimindeki en nitelikli bölge grubuna dâhil etmiştir.

Her ne kadar Kazakistan üniter bir devlet olsa da yatırımcılar için oyunun kuralları devlet seviyesinde ve yaklaşık her bölge için aynı şekilde uygulanmaktadır. Bölgeler arası

yatırım risklerinin farkı Rusya kadar değildir. Bu nedenle Kazakistan bölgelerine yatırımların çekilmesindeki değerlerde, özellikle yatırım potansiyellerinin artırılmasına önem verilmiştir.

Yatırımcılar için Kazakistan'ın güçlü maden kaynakları daha cazip görünmektedir. Aynı şekilde ağır sanayi ve yeterli iş gücü kaynakları da ilgi çekmektedir. Bu etkenlerin olduğu bölgeler, araştırma sonuçlarında ilk etaplarda bulunmaktadır.

Almatı'ya yabancı sermaye yatırımları. Başkentlik statüsünü kaybetmesine rağmen yatırım potansiyelleri konusunda lider durumdadır. Şehir iş gücü hacmi, talep ve altyapı potansiyelleri ile Kazakistan'ın finans şehri konumundadır. Almatı'nın mükemmel finans göstergelerinin olmasındaki etken, tüm büyük şirketlerin merkez ofislerinin burada yerleşik olmasıdır. (İstanbul'da aynı şekilde olması durumu) Reel yatırımlar ise üretimin yapıldığı bölgelere yapılmaktadır. Genel anlamda 'sanal' ya da 'ofis' yatırımları, yakın zamanlarda yavaş yavaş yeni başkente Astana'ya kaymaya başlamıştır.

Diğer bir grup ise kaynak olarak zengin, sanayi bölgesindeki gelişimi ile Karagandinski ve Doğu Kazakistan bölgesidir. Karagandinski bölgesi kömür ve metalürji üssü, Doğu Kazakistan ise ülkenin renkli metal (ağır ve hafif metaller) üssüdür. Bu iki bölgenin potansiyellerinin yüksek olmasının sebebi, Cezkazkanskaya'nın Karagandinski bölgesine, Semipalatinskaya'nın ise Doğu Kazakistan bölgesine dâhil edilmesidir.

Genel devlet potansiyeli oranlarında Pavlodarski bölgesinin payı yaklaşık 2 kat fazladır. Bölge nüfusunun az olmasına rağmen bu bölge üretim sıralamasında tekel durumundadır (Kazakistan hacminin %35'inden fazladır). Bunlar kömür madenciliği, enerji üretimi, alüminyum ve demir alaşımları ve traktör üretimleridir. Bölgede altyapı, gelişmiş pazar ekonomisi enstitüleri ve yüksek kalitedeki iş gücü kaynakları iyi bir seviyededir. Rus Akademik Bilimler Coğrafya Enstitüsünün (RAN) verilerine göre Pavlodarski bölgesi yaşam ve iklim koşulları açısından en uygun bölge olarak belirtilmektedir.

Yatırım potansiyeli olarak Kostanay bölgesi de büyük kaynak ve hammadde potansiyeli açısından yüksektir. Burada Kazakistan'ın %100 boksit ve %83 oranında demir cevheri madenleri çıkarılmaktadır. Atırauskiy bölgesinde petrolün büyük bir kısmı ve

kükürt üretimi, güney Kazakistan bölgesinde ise en büyük petrol rafinerileri ve petrol işleme tesisleri bulunmaktadır.

Reytinglerde Astana ilk yarı puanı kazanmaktadır. Nüfus sayısı olarak son dan bir öncedir (son sırada Mangistauskiy bölgesi). Buna bakılmaksızın başkentte yüksek inovasyon ve altyapı potansiyeli bulunmaktadır. Nüfus geliri yeterli oranda yüksektir o nedenle talep ve tüketici potansiyeli de yüksektir.

Akmolinski bölgesinde inovasyon yenilenme ve altyapı potansiyeli normal seviyededir. Aynı şekilde Almatı bölgesinde iş gücü kapasitesi, Kuzey Kazakistan bölgesinde altyapı normal seviyelerdedir. Bu bölge, monopol şirketler sıralamasında 5. sırada yer almaktadır. Kızıl ordu bölgesinde telefon sistemleri seviyesi oldukça yüksektir. Mangistaunski bölgesi toplamdaki düşük yatırım seviyesine bakılmaksızın küçük işletmelerde aktif gelişme göstermektedir. Jambıl bölgesinde Kazakistan'ın tüm barit madeni ihtiyacı karşılanmaktadır. Aktyubinski bölgesinde ise krom cevherinin hepsi, demir alaşımlarının ise %25'inden fazlası çıkarılmaktadır. Batı Kazakistan bölgesinde ise ülke gazının yarısından fazlası sağlanmaktadır.

Potansiyel hesaplarında kullanılan göstergelerin bölgelere göre dağılımı Çizelge 3.11 ile belirtilmektedir. Bu çizelgeye göre iş gücü potansiyeli olan bölgeler Astana, Almatı şehirleri ve Karagadinski bölgeleridir. Yatırım cazibesi açısından Atırauskaya ve Mangistauskaya ilk sıraları almaktadır.

Bu gösterge ortalama her bölge için aynı seviyededir. Liderler ise Almatı, Astana, ve Pavlodar'dır. Karaganda pozisyonunu kaybetmiştir. Bu çizilgeye göre küçük işletmelerin daha çok Almatı, Astana, Mangistauskiy ve Pavlodar gibi gelişmiş bölgelerde açılmış olduğunu görmekteyiz. Ancak işletmelerin yer değiştirmesi etkeni ile de bağlantılı olarak bu rakamlar her yıl değişmektedir.

Tüm göstergelerde ilk beş sıra liderliğinde Almatı bulunmaktadır. Pavlodar ve Karagadinski bölgeleri, ilk beş sıralaması içindedir. Akabinde ise Doğu Kazakistan bölgesi ilk beş sırasında 4 defa bulunmaktadır.

3.3. Kazakistan'da Yabancı Sermaye Yatırımların Bölgesel ve Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri

Kazakistan'da tekel vektörleri rollerindeki bölgesel dağıtım

Çizelge 3.11. Bölgedeki Dağıtım Seviyesi (Üretim potansiyeli)

Bölge	2008-2013 yılları yatırım cazipliği reytingleri	2008 yılında ana sanayi malları üretiminde ortalama payı
Doğu Kazakistan bölgesi	3	18,11
Karagadinski bölgesi	2	18,10
Pavlodar bölgesi	4	10,91
Almatı Şehri	1	8,03
Kuzey Kazakistan bölgesi	13	6,45
Kostanay bölgesi	5	5,91
Almatinski bölgesi	9	5,58
Aktybinski bölgesi	10	5,31
Astana şehri	8	4,74
Akmolinski bölgesi	12	3,63
Atırauski bölgesi	6	2,55
Güney Kazakistan bölgesi	7	2,29
Jambıl bölgesi	11	1,89
Batı Kazakistan bölgesi	15	1,46
Mangistauski bölgesi	14	0,83
Kızıl ordu bölgesi	16	0,46
Kazakistan Cumhuriyeti İstatistik Ajansının verilerine göre hazırlanmıştır [1] (Ocak 2014)		

Çizelge 3.12. Yabancı Sermaye Yatırımlarının Küçük Ölçekli İşletmelere Etkileri
(kurumsal potansiyel)

Bölge	2008-2013 yılları yatırım cazipliği reytingleri	1000 kişiye karşılık gelen küçük işletme sayısı
Almatı Şehri	1	25,6
Astana şehri	8	16,7
Mangistauski bölgesi	14	7,9
Pavlodar bölgesi	4	7,8
Aktybinski bölgesi	10	7,2
Karagadinski bölgesi	2	6,3
Kostanay bölgesi	16	6,0
Doğu Kazakistan bölgesi	3	5,8
Kuzey Kazakistan bölgesi	13	5,1
Atırauski bölgesi	6	5,1
Akmolinski bölgesi	12	5,0
Güney Kazakistan bölgesi	7	5,0
Jambıl bölgesi	11	4,6
Kızıl ordu bölgesi	5	4,5
Batı Kazakistan bölgesi	15	4,1
Almatı bölgesi	9	3,4
Kazakistan Cumhuriyetin İstatistik Ajansının verilerine göre hazırlanmıştır [1] (Ocak 2014)		

Son yıllarda Kazakistan'ın bölgesel yatırım politikası yer altı madenlerini çıkarma sanayi üzerine özellikle ilk sırada petrol alanına yönelmiştir. Yatırımların en büyük kısmı 5 bölgeye yapılmıştır. Bölgelere yeniden yatırım yapılandırması adı ile özellikle 4 bölge (Batı Kazakistan, Atırauski, Aktyubinski, Mangistauski bölgeleri) hâlen petrol ve gaz çıkarma alanlarında en gelişmiş ve aktif bölgelerdir.

Yatırım potansiyellerinin sadece %18'lik kısmının kullanılması ile bu bölgeler son 2 yılda ülkenin yaklaşık %51 yatırımını toplamıştır. Doğal olarak yatırım yapılan bölgeler sıralamasında yeni başkent öncelik taşımakta ve buraya yatırımlar yapılmaktadır.

Çizelge 3.13. 2013 Yılı Bölge Bazında Yabancı Yatırımların GSMH’da Etkisi (milyon tenge)

Bölge	Toplam		Toplam büyüme		Yatırım payı %		Kazakistan payı %	
	2013	2012	%	+/-	2013	2012	2013	2012
Kazakistan	688 700	744 720	92,48	-56 020	11,38	13,65	100	100
Atırauski	399 479	475 737	83,97	-76 258	38,50	46,09	58,00	63,88
Mangistauskaya	92 123	55 227	166,81	36 896	20,96	14,05	13,38	7,42
Batı Kazakistan bölgesi	84 801	62 478	135,73	22 323	43,92	37,64	12,31	8,39
Pavlodar şehri	40 960	30 135	135,92	10 825	15,38	11,65	5,95	4,05
Güney Kazakistan bölgesi	20 396	23 109	88,26	-2 713	4,91	7,33	2,96	3,10
Aktyubinskaya	20 096	43 852	45,83	-23 756	4,05	10,19	2,92	5,89
Karagadinskaya	14 669	23 217	63,18	-8 548	3,64	7,23	2,13	3,12
Doğu Kazakistan bölgesi	8 975	1 098	817,13	7 877	2,98	0,42	1,30	0,15
Jambılskaya	2 153	1	339 020,94	2 152	0,87	0,00	0,31	0,00
Almatı bölgesi	1 661	2 733	60,78	-1 072	0,39	0,70	0,24	0,37
Astana	1 356	3 554	38,14	-2 199	0,25	0,58	0,20	0,48
Akmolinskaya	1 062	1 994	53,28	-932	0,76	1,35	0,15	0,27
Kızılordu	628	19 220	3,27	-18 592	0,17	7,58	0,09	2,58
Kostanay	252	0	0	252	0,14	0,00	0,04	0,00
Kuzey Kazakistan bölgesi	79	179	44,41	-99	0,08	0,19	0,01	0,02
Almatı	11	2 186	0,49	-2 175	0,00	0,48	0,00	0,29
Kazakistan İstatistik Ajansının bilgileri esaslarına göre oluşturulmuştur [1] (Ocak 2014)								

Buna karşılık yatırım potansiyelinin yaklaşık %57’si ilk 5 bölgeye yoğunlaşmıştır, (Almatı, Karagadinski, Pavlodarski, Doğu Kazakistan ve Kostanay bölgeleri- cazip bölgeler) ve son 2 yıl içerisinde Kazakistan ekonomisine yapılan bütün yatırımlara göre oranı 3’te birdir.

Kazakistan ekonomisinde önemli rolü olan diğer konu ise ham madde ihracatıdır. Bu durum, mevcut olan teknoloji ve üretim kapasitesinin, verimsiz kullanıldığını göstermektedir. Bu durumun oluşmasındaki sebep, üretim yönetimi metotlarının geliştirilmemesi yani sadece büyük yatırımlara olan beklentilerdir. Burada yatırımların %60’ı petrol ve gaz alanlarına yapılmaktadır. Elektrik enerjisi, siyah metalurji ve gıda sanayi yatırımları tahmini %8’lik bir oranı kapsamaktadır, renkli metallerde ise Doğu Kazakistan bölgesi yatırımları %6 oranındadır.

Ana sermayede, yatırımların rasyonel olmayan yapıları şu şekilde açıklanabilir: Birincisi ham madde yatırımları hızlı bir geri dönüş sağlamaktadır, ikincisi ise batılı yatırımcılar Kazakistan sanayi ürünlerinin dünya piyasalarında rekabet etmesini tercih etmemektedirler.

Doğu Kazakistan bölgesi yatırımların çekilmesi açısından en cazip bölge olarak görünmektedir. Bu bölgede yeniden yapılandırılmakta olan projeler, Ust-Kamenogorskiy kurşun ve çinko fabrikası, Lenin polimetal fabrikası, Zıryanovski kurşun fabrikası gibi fabrikalar gelişmelerin göstergesidir.

Doğu Kazakistan'ın ihracat değeri yüksek minerallerini göz önünde bulundurursak gelecekte bu bölgeye yatırımcılar ilgi göstereceklerdir. Yatırımlar içerisinde, yabancı yatırımların payı açısından Batı Kazakistan bölgesi %44 oranındadır. Petrol bölgeleri Atırauski, Mangistauskiy ve Batı Kazakistan bölgelerinde ise %84'tür. Bu oran bir önceki yıl %80 idi [31].

4. KAZAKİSTAN’DA YABANCI SERMAYE POLİTİKASI

4.1. Kazakistan Ekonomisinde, Yabancı Yatırım Politikası ve Kazakistan Devleti’nin Ekonomik Güvenliğini Sağlayan Temel Göstergeler

Mevcut durumda piyasada, farklı karakteristik özellik taşıyan subjektif ve objektif faktörler bulunmaktadır. Yatırım elverişliliğini, çekiciliğini etkileyen faktörler arasında aşağıdakileri sıralayabiliriz.

Büyük dünya oluşumunun en önemli özelliği, oldukça sıkı, ekonomik bağlarla birleşmiş, gerçekten global bir yapıya sahip olmasıdır. Uluslararası yeni iş gücü paylaşımı ile ortaya çıkan sürekli ve şiddetli rekabet mücadelesinde, bölgelerin uzmanlaşması gerçek oldu. Dünya ekonomik bunalımı sonrası böyle ve benzeri görülmemiş problemler, kapsamlı bir karakter olarak nitelendirildi ve uzun süren durgunluğun şiddetlenmesi ile birlikte ilk global kriz olarak kabul edildi [36].

Bu süreçler artık Kazakistan devletinin Dünya ekonomilerine entegrasyonunun artmasında Gümrük ve Avrasya Ekonomik Birliklerini oluşum şartlarında eşlik etmiştir. Elbetteki ulusal ekonominin bağımsızlığının sağlanmasında, istikrarında, sürdürülebilirliğinde, kendini yenileme ve geliştirmesinde oluşan bu faktörlerin etkisi olmayacağı söylenemez.

Oluşan yeni şartlarda, maksimum (yatırımlara) açık ekonominin, ekonomik güvenliğinin sağlanması için olması gerekenler: 1) Yerel üretimin gelişmesi için uygun ortamları, ülkenin uluslararası ekonomik ilişkilerinde, katılımlar ve iştirakler ile sağlaması 2) Ekonomik ve politik alanlarda olduğu gibi ulusal ekonomi, dünyadaki bu olumsuz olaylardan en az seviyede etkilenmiştir. Oysa açık ekonomi şartlarında bunu sağlamak mümkün değildir.¹⁰

Son zamanlarda Rusya’ya karşı yapılan yaptırımların Kazakistan’a olan etkisi tartışılmaktadır. Rusya’ya karşı yapılan yaptırımlar Gümrük Birliği sayesinde tam anlamı ile Kazakistan ekonomisine olumlu etki gösterebilir. Gümrük Birliği şartlarında, ticaretin devamının sağlanmasında Kazakistan Rusya için ‘giriş kapısı’ olabilir. Gümrük Birliğine

¹⁰ Dedeyko V.A. (2000). Rusya’ya Yabancı Yatırımları Çekmesi. Finans dergisi. №12. s.22

(Rusya'ya) belirlenen tahmini yollar ile ürün girişleri ve çıkışları Kazakistan üzerinden sağlanabilir.

Yatırımlar komşumuz ile olan ekonomik ilişkileri derinleştirmekte ve ticari ürünlerin giriş yönünü değiştirmektedir. Aynı zamanda Kazakistan üzerinden transit geçişleri de canlandırabilir. Buradan şu sonuç çıkarılabilir ki, yatırımların Rusya'dan çıkışı ile Kazakistan'a yatırım yağmuru gerçekleşebilir.

Yatırımlar, bütün gelişmiş piyasalardan ve hatta yaptırımlar ile bağlantısı olmayanlar bile Rusya'dan çıkmaktadır. Kazakistan'ın Gümrük Birliği kapsamında tekliği ve benzersizliği net bir şekilde kendini göstermektedir.

Kazakistan Gümrük Birliği üyesidir, ortak pazara katılmaktadır, Beyaz Rusya'ya oranla yatırımlara daha açık, Rusya'ya oranla vergi yükü ve vergi sistemi daha sadedir. Bu yönlerden Kazakistan üretimin kârlı yapılacağı bir yer olarak, vergi-üretim offshore'u olabilir.

Bunlar nitelikli işçi eşitliği, bir seviyeye kadar iş gücü emeği ödemeleri, vergiler ve idari kurumların hafif yükü ile de uygundur. Yatırımlar belirgin şekilde Kazakistan'a yapılacak yatırımların kârlılığını göstermektedir, üretim dağıtımı burada Gümrük Birliğinin büyük pazarına giriş imkânları vermektedir.

Kazakistan ekonomisi, yabancı yatırımların akışına doğrudan ve önemli ölçüde ihtiyaç duymaktadır. Bunu sebebi işletmelerin yeterli fon ve büyük amortismanlar ile kurulan ekipmanları sağlayamamasıdır.

Gerçekten ulusal ekonomiye dâhil edilen ve etkili kullanılan doğrudan yabancı sermaye bir yandan ekonomik büyümeye olumlu etki yapmakta ve dünya ekonomisine uyum sürecine yardım etmektedir. İthalatçı ülke için doğrudan yatırımlar potansiyel kâr sağlar ve yatırımlar çeşitlidir.

Birincisi yabancı finans yatırımları, ek üretim sermayesinin kaynağıdır, özellikle sosyalist ülkelerin yapılarındaki derin reform şartlarında kaynak yokluğu durumunda kullanılmıştır.

İkincisi yabancı yatırımlar, devletler arası iş birliğinin gelişmiş hâlidir ve bu güç sayesinde ulusal ekonominin dünya ekonomisine entegrasyonu sağlanmaktadır. Ülke, alıcı ülkenin dış ticaret dönüşümü hızlandırmakta, hacmini büyütmekte ve farklı bilim-teknik alanlarında iş birliği yapmaktadır. Yabancı yatırımlar, açık dünya pazarlarına, ekonominin dönüşümünü sağlar.

Üçüncüsü, yabancı yatırımlar teknoloji transferlerini, Know-how, yönetim ve pazarlama tekniklerini ve metotlarını, yabancı ortaklı şirketlerde ve aynı şekilde yerel şirketlerde ekonomi ve üretim kaynaklarının etkili kullanımını sağlamaktadır.

İlk transfer kanalı olarak pazardaki teknolojik öğelerin sağlanması ve know-how (lisans anlaşmaları); yeni üretim teknolojilerinin difüzyonu, yönetim ve pazarlama teknolojileri (üretim ortaklığı, yönetim ortaklığı anlaşmaları, yerli ve yabancı şirketler arasında nitelikli uzmanların hareketliliği) teknoloji transferine bir yol daha açmaktadır. Teknolojilerin aktarılmasında farklı bir kanalda taklit veya kopyalamadır (yeni ürünlerin kopyalanması, reklam metot ve içerikleri, yabancı şirketlerin satış ağı organizasyonu). Modern teknolojilerin transferinde farklı kanallar kullanılabilir, yabancı yatırımlar, geçiş ekonomilerinde ekonomik ve tarımsal sistemlerin dönüşümüne etkileri açısından önemli bir faktördür.

Dördüncüsü yabancı yatırımlar, ekonomik dönüşümde piyasa ekonomilerinin yeni kurumsal yapılarının oluşmasını sağlar ve piyasadaki yeni ekonomik kuruluşlar arası ilişkileri sağlamlaştırır. Bu yatırımlar ulusal sermaye kaynakları ve uluslararası fonlar açısından birçok avantajlar getirmektedir. Yönetim uzmanlığı ve tecrübelerin iletilmesi ile ve karşılıklı karlı know-how değişimi (yeni pazarlara çıkış) gibi faydalar sermaye içeriğine dâhil olmaktadır.

Yabancı yatırımlar başka finans şekillerini aktifleştirebilir ve destekleyebilir, eşliğinde sermaye ulusal kaynaklara göre ve uluslararası fonlara göre daha avantajlı: yönetim uzmanlığı ve tecrübelerin iletilmesi ile ve karşılıklı kârlı know-how değişimi (yeni pazarlara çıkış) gibi faydalar sermaye içeriğine dâhil olmaktadır. Yabancı yatırımların çarpıcı etkisi sanal yatırım döngüsünü aktifleştirebilir ve bu sadece üretimde değil ekonominin diğer sektörlerine de pozitif yansıma yapar (tarım üretiminde ‘çekici’ etki, hizmet sektörü için ‘itici’ etki).

Yabancı yatırımlar küçük ve orta ölçekli işletmelerin (KOBİ) gelişimini sağlayabilirler ve rekabeti aktifleştirebilirler. Doğru organizasyonların teşviği ve yerleşiminde, yabancı yatırımlar, sektörel profilin yenilenmesi, bölgesel yenilenme süreçlerini hızlandırır. Yine yabancı yatırımlar sosyo-ekonomik istikrarı, ekonomik suç oranlarının azalmasını, üretim yatırımlarını ekipman bazında (tezgahlar, ekipmanlar, üretim teknolojileri) desteklenmesine olanak sağlar. Aksi durumda spekülâtif ve istikrarsız portföy yatırımları birden kaybolabilme etkisi ile tüm ekonomide negatif izler bırakabilir.

Bu arada yabancı yatırımları çekmek belirli, bazı yükümlölükleri getirir, ölke bağımsızlığında çok yönlü şekiller oluşturur, dış borcun hızlı ani büyümesine sebep olabilir.

Dünyanın çoğu ölkesinde inovasyon (yenilik) ve yatırım ortamı ifadeleri bulunmaktadır. Karmaşıklığı ve bütönlük yapısı ile ayırt edilmektedirler. Makro seviyede ifade edilirse, alıcı ölkedeki ekonomik ve politik durum ve sosyal ortam bu ifade içeriğindeki faktörlerdir.

Ekonomik büyümenin sağlanması, yapısal yenilenmenin oluşturulması, istihdam sorunlarını çözüme kavuşturma, dünya piyasasında ürünlerin rekabete uygunluğunun sağlanması gibi karşılaşılan birçok problem başarılı yenilenme faaliyetleri ile kaldırılabilir ancak bu da yatırımların çekilmesi ile olabilir. Yatırımların akışı, devletin sistem içerisindeki düzenlemelerin yapılması gerekliliğini doğurabilir. Bu düzenlemeler de bilim teknik-üretim ve finans alanlarındaki etkinlikleri bir araya getirebilir.

Bu durumda bir dizi problemi çözmek gerekmektedir:

- 1-Yenilik ve yatırımların yönünü belirlemedeki devlet bu alanda en etkin birim olabilir,
- 2-Yenilenme (inovasyon) faaliyetlerinin gelişimi için, kurumsal, yasal ve ekonomik çevrelerin, ortamların oluşturulması,
- 3-Bilim-teknik altyapılarının gelişmesi,
- 4-Yenilenme faaliyetlerinde finans mekanizmalarının oluşturulması, transit ekonomi için uygun koşulların sağlanması,

5-Uluslararası ve devlet içi teknoloji transferinde, bölgesel ve sektör bazında altyapıların oluşturulması,

6- Örgütsel yenilenme faaliyetleri için, Kazakistan'ın yeterli koşulları sağlaması,

7-Devlet düzenlemeleri yenilenme faaliyetlerinde, dolaylı metotların kullanılması.

Devletin yenilenme ve yatırım faaliyetlerini düzenleme sisteminin içeriği; nesnel yönetimler ve dolaylı metotlardır ve bunların temelini vergi ödenekleri, vergi avantajları oluşturur.

Direk finans yardımı genellikle belirli projelerin gerçekleşmesi için yollanır, ancak vergi indirimleri ile yatırım ve yenilik faaliyetleri için elverişli şartlar meydana gelir. Fakat geçerli olan mevcut vergi sistemi, yatırım aktifliğinin büyümesinde ciddi bir engeldir. İşletme yüksek oranlarda vergi ödememek için, üretim hacminin genişletilmesine imkân verilmemesi ile gelirlerini gizlemekte ve kayıplarını göstermektedir. Bunun neticesinde yatırım cazibesini kaybetmektedirler. Sanayileşmiş ülkelerdeki deneyimler gösteriyor ki, dolaylı destek sistemi, yenilenme projeleri üzerinde çalışan ve değerli kâğıtlar ile oluşan özel yatırımlardaki işletmelerin, bilim ve araştırma faaliyetlerine izin vermektedir. Kanunların istikrarlı, kendi içinde tutarlı olması, ekonomik istikrarın ana göstergelerindendir, bunun sonucu olarak da, kuruluşların yenilik ve yatırım aktifliklerinin büyümesi için elverişli şartlar oluşturur. Yenilik ve yatırım faaliyetlerini düzenleyen, bağları oluşturan tüzüklerin ve kanun paketlerinin oluşturulmasını bitirmek gerekmektedir.

Yatırım ve yenilik faaliyetlerinin entegrasyonu, yatırım ve emeklilik fonlarının, sigorta ve leasing şirketlerinin imkânlarının kullanılması ile başarılı olacaktır. Aynı şekilde toplumun nakit mevduatlarının, işletme araçlarının ve piyasadaki değerli kâğıtların kullanılmasında başarılı olmayı sağlayacaktır. Yenilik (inovasyon) faaliyetlerinin etkisini artırmak için ekonomi yönetiminin bütün alanlarında stratejik yönetimler oluşturulmalıdır.

Aynı zamanda yatırım ortamı da Kazakistan'da iyileştirme ihtiyacı duymaktadır. Yabancı yatırımları engelleyen sebepleri bulmak için belirli çalışmalar gerekmektedir.

Yatırımların çekilmesine engel olan sebepler arasındaki hukuksal istikrarsızlık son sıralardaki sebeplerden değildir. Her yatırımcı, herhangi bir ülkenin pazarına girmeden

önce, ilk olarak o ülkenin kanunlarını, net ve sade bir şekilde belirlenmiş haklarını ve sorumluluklarını, çıkarlarının korunması için gerekli nitelikleri öğrenecektir.

Post endüstriyel tipi ekonomide, ekonominin gelişimini sağlayan faktörler mevcuttur ve bu faktörler yerel ekonomide yenilikçi büyümenin yörüngesini oluşturmaktadırlar.

Her şeyden önce bu faktörlerde beşeri (insan gücü) sermayenin kalitesi ve miktarı, inovasyon araçlarının gelişim temposu, ilişki içerisindedir. Aynı şekilde yatırımlar içerisinde Ar-Ge ve eğitime yapılan yatırımlar en etkili ve önemli olanıdır. Burada teorik açıdan bakarsak, endüstriyel ekonomi tipinden post endüstriyel ekonomi tipine geçiş şartlarında ekonomik büyümeyi sağlayan faktörleri şu şekilde belirtmemiz mantıklı olacaktır. Toplam arz faktörleri (beşeri insan gücü sermayesi ve Ar-Ge), toplam talep faktörleri (yatırımlar). Faktörlerin dağılımı ve ayrımı önemlidir.

Modern ekonomide, ekonomik büyüme temposunda etkili, diğer makro ekonomik faktörlerden de bahsetmek mümkündür, bunlar gayri safi yurt içi hasıladaki değişim oranları, yatırım amaçlarının gerçekleşmesi ve faydalı yatırım ortamlarının yaratılması, düşük işsizlik ve enflasyon oranları, ihracat-ithalat da özellikle enformasyon ve ham madde kaynaklarının optimum oranları, dış borçta mutlak ve göreceli değerlerinin azalması, üretimde karlılık, yüksek personel potansiyelidir. Belirtilen faktörler sadece ekonomik büyümenin hızlanmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yüksek ekonomik büyümede, başarılı olmaya imkân tanımaktadır. Kazakistan ekonomisinde, ekonomik büyüme için en önemli faktör yabancı yatırımlardır ve yukarıda belirtildiği gibi sağlam büyüme için doğrudan yabancı yatırımlar, portföy yatırımlarına oranla daha önemli rol oynamaktadır. Yabancı yatırımların ana özelliği, özellikle doğrudan yabancı yatırımlar, modern ekonomik bilimlerde, farklı kurumsal yaklaşımlarla incelenmiştir, aynı durum yerel yatırımlar için ise söylenememektedir.

Yabancı yatırımlar, üretim faktörlerinin uluslararası göç yolunu temsil etmekte ve bu anlamda her türlü yatırımın karakteristik özelliklerini, özelde ise portföy yatırımlarının özelliklerini kapsamaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın ilk ortak karakteristik özelliklerini sayarsak sermaye (transfer), (fiziksel veya parasal sermaye), teknoloji, işletme kaynakları ve diğer üretim faktörlerinin göçü ile bir ülkeden alıcı ülkeye geçişidir. Yabancı yatırımlarda, üretim kaynaklarının göçü ülkeler arası temel özelliktir.

Yatırım, finans sermayeleri küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimini ve rekabetini aktifleştirmektedir. Doğru organizasyonun yerleştirilmesi ve tanıtımı ile bölgesel ve sektörel anlamda yenilenme sürecini hızlandırabilir, ortak sosyo-ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik suçların azalması, ekipman bazlı üretim yatırımlarının teşviği (tezgahlar, ekipmanlar, iletim teknolojileri) gibi faktörleri oluşturur. İstikrarsız ve spekülâtif portföy yatırımları ise ansızın çekilme etkisi ile tüm ekonomide negatif bir etki bırakır.

Modern şartlarda, geçiş ekonomisine sahip gelişmiş, gelişmekte olan ülkeler mali, finansal ve diğer yatırım teşviklerini, yabancı yatırımları ekonomilerine kazanmak için aktif olarak kullanmaktadırlar. Bu teşvikler yabancı yatırımların piyasalardaki başarılı rekabeti için gerekli bir şart hâline gelmiştir. Birçok yatırım promosyon şemaları bu üç tip teşviği de bünyesine katmaktadır. Bu şemalar farklı bölgelerde yatırım yapılabilmesi için mobil yatırımlar çekmek amacı hedeflemektedirler.

Şu anda yatırım teşvikleri daha çok yatırımcılar için hizmet programlarını içermektedir. Bu programlar, ülke ekonomisine katkı için yeni yabancı yatırım kârlarının yüksek olması amacı ile ek uygulamaların, giderlerin hükümet tarafından oluşturulmasıdır, desteklenmesidir. Bu uygulamalar üretim genişlemesi için finansal hibeler, satış ağının gelişmesi ve iş gücü piyasası için ödemelerdir.

Ancak yabancı yatırımların, ulusal ekonomide, belirsiz etkileri de olabilir. Bu süreçlerin dezavantajı da olabilir. O nedenle ekonomiyi, doğrudan yabancı sermayeye sızan tehditlerden korumak ve doğrudan yabancı sermayeyi ulusal ekonomiye kazandırmak için diğer çalışmaları yapmak gerekmektedir.

Bu durumda sadece yatırım teşvikleri değil, aynı zamanda yatırım promosyonları ve yatırım tanıtım stratejileri de önemlidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan 50 ülkede yapılan araştırmalara göre, yatırım promosyonu olarak harcanan her bir dolar, ülke ekonomisine 4 dolar kazanç getirebilmektedir. En etkili yatırımlar daha çok, sektörüne net odaklanmış, etkin aktif pazarlama stratejileri ile gelişmiş ve ülkenin potansiyel yatırımcıları ile çalışmakta olanlardır.

Kazakistan sıkı bir şekilde dünya ekonomisine entegre olmaya çalışırken, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütüne ve Dünya Ticaret Örgütüne girmek için hazırlık yaptığını, bildirmiştir ve ekonomiyi belirlenen organizasyonların taleplerindeki baskılar ile karşılaştırmıştır. Devlet ölçekli ve hukuksal anlamda şirket faaliyetleri Kazakistan devletinin henüz tam anlamı ile düzenlenmemiştir ve birtakım soruları içermektedir. Örneğin ülkede durum şu şekildedir; şirketlerin faaliyetler süreçlerinde oluşturulan eylemlerin risk yönetimi aracı olarak sadece sigorta şirketi kayıpların karşılanmasında sigorta ve yetkilerin sorumluluğunu tazminat olarak karşılayan taraftır.

Yatırım politikalarının, karakteristik özelliklerini ve ülkede yatırımların tanıtım sürecini anlatan göstergeler ciddi önem taşımaktadır. Doğrudan yabancı yatırım politikası tanıtım, kolaylaştırma ve sadeliktir. Belirtilen parametreler dizisi, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü değerlendirmelerine uymamaktadır. Ülkeye sermaye girişi kısıtlanmaktadır. Doğrudan yabancı sermayenin çekilmesinde devlet organlarının iyileştirilmesi ile ilgili problemler kısa süre içerisinde çözülebilir, ancak şeffaflık seviyesi konusunda yerel (millî, ulusal) rejimin daha uzun sürelere ihtiyacı bulunmaktadır.

Ulusal rejim, hükümetin ulusal yatırımcılar ile olan ilişkisinin, farklı ülkelerin yatırımcıları ile de aynı olmasını ifade etmektedir. Ulusal rejim seviyesi ile ilişkili Kazakistan devleti kanunlarının 3. Maddesinde ‘yatırımlar hakkında’ Kazakistan devletinin belirlemiş olduğu parametreler içerisinde, yatırımcılar her türlü ticaret çeşidi ve her türlü projeye yatırım yapma hakkına sahiptir. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü tarafından belirlenen doğrudan yabancı yatırımları kısıtlama politikaları endeksi diğer ülkelere oranla fazladır, bu Kazakistan’ın stratejik kaynaklarını onaylayan veya reddeden kamu yönetim organları kararlarına, yatırımcı tarafından itiraz etme hakkının bulunmadığını göstermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar için teşvikler bugün yabancı sermayeyi çekme amaçlı kullanılmaktadır. Teşvikler artış eğilimdedir, artış özellikle serbest ekonomi alanlarının ve devlet-özel ortaklı projelerin yoğun olduğu bölge ve sektörlerde görünmektedir. Doğrudan yabancı yatırım teşviklerinin geliştirilmesinde, Kazakistan’da yeterli seviyede yöntemsel araçlar kullanılmamıştır.

Kazakistan, günümüzde ticarete entelektüel mülkiyet hakları konusunda Dünya Ticaret Örgütü normlarına uyarak ulusal mevzuatını ve kanunlarını uyumlu hâle getirmeyi bırakmıştır. Özellikle idari ve cezai yasalarda, entelektüel mülkiyet haklarının ihlali alanında değişiklikler ve eklentiler yapılmıştır. Bu sayede Kazakistan topraklarında, sahte ürünlerin yayılmasını engelleme çalışmaları büyük oranda artmıştır.

Yatırımcının korunması, yabancı yatırımcılarla anlaşmazlıkları çözmede yarar sağlamıştır. Yatırımın yapıldığı ülke ve hükümet tarafından durumsal ve ayrımcı uygulamalara izin verilmemektedir. Doing Business-2012 Uygun İş Ortamları Reyting sıralamasında 47. sırayı almıştır. Bu sonuç bağımsız devletler topluluğu ülkeleri arasında en iyi sonuçlardandır.

Bu durumda yatırımların teşvik ve artışında, verilen hizmet ve faaliyetlerin önemi büyüktür. Bu faaliyetler yabancı yatırımı çekme ve yatırımı tutma amaçlı yapılmaktadır. Faaliyetler sayesinde yabancı yatırımcılar ile yerel işletmeler arasındaki ilişki uyumu, müşteri ilişkileri yönetiminde uygulama süreçlerinin uyumu ve yabancı yatırımcının yatırım öncesi “Tek Pencere” prensibine uygun ilişkiler kurması sağlanmaktadır.

Günümüzde doğrudan yabancı sermayeyi çekmek için ülke planı, tüm devlet organları ve tüm devlet holdingleri ile olumlu göstergeleri almayı öngörmektedir. Üretim ve diğer sektörlerde yatırımcı için hukuksal istikrarın sağlanması, stratejik projeler için stratejik uygulamalar sağlanması, yatırım paketlerinin genişlemesi için yedek parça, ham madde ve ekipmanların ithalatında gümrük vergilerinden muaf edilmesi gibi çalışmalar yapılmaktadır.

Ulusal planın büyük ölçekli gerçekleşmesinde, yatırımcı ile vali ve belediye başkanına kadar sistemlerin birlikte inşa edilmesi tasarlanmaktadır. Ulusal ve bölgesel seviyelerde koordinasyonun sağlanması planlanmaktadır. Ulusal ve yerel yönetim organları arasında yetki paylaşımı, yabancı yatırımlarda net değildir. Ulusal ve yerel yatırım ajanları (API) aralarındaki eylem ve faaliyetlerini koordine etmemektedir ki yatırım projelerinin planlanması aktifleştirilebilir. Şu anda Kazakistan, yatırımlarının çekilmesinde yeni bir yasa tasarısı üzerinde çalışmaktadır, bu sayede yetkilerin güncellenmesi ve teşvik faaliyetlerinin koordine edilmesi sağlanacaktır.

Günümüzde Kazakistan Endüstri ve Yeni Teknolojiler Bakanlığı yatırımlar komitesi tarafından, yabancı yatırım kurumsal desteği oluşturulmuştur. Burada amaç ekonominin gelişmesi, yatırım teşvikleri ile yeni ve mevcut üretimlerin yeni teknolojiler ile donanmasını sağlayacak, uygun yatırım ortamlarını oluşturmaktır.

Yabancı ortaklar ile etkileşimde kurumsal yapıda bulunmak özel anlam ifade etmekte ve yabancı yatırımların dikkatini çekmektedir. 1998 yılından bu yana yürürlükte olan aktif ‘Yabancı Yatırımcılar Konseyi’nin bulunması bunun ispatıdır. Yabancı Yatırımcılar Konseyi kurumsal yapıda danışma hizmeti organıdır, amacı yabancı yatırımcılar ile doğrudan diyalog kurma, ülke içerisindeki yatırım faaliyetlerinde, problemlerinde problemlerin hızlı çözülmesinde yardımcı olmaktır. Konsey kapsamına, Kazakistan tarafı haricinde 30 büyük yabancı şirket ve uluslararası organizasyonlar girmektedir.

Kazakistan’ın faydalı, coğrafi konumu da büyük önem taşımaktadır ve yatırımcı için talep piyasalarına geçiş imkânı sağlar.

İhracat ve yatırım ulusal ajansı KAZNEX INVEST faaliyetlerinde “Kazakistan Zorunlu Endüstri Yenilik Devlet Programı” gerekliliklerini 2010-2014 yıllarında uygulamaktadır ve görevi, ham madde harici ihracat sistemlerini geliştirmektir. Öncü konumundadır ve aynı zamanda yabancı yatırımları çekme konusunda uzmanlaşmış kamu şirkettir.

İhracat ve yatırımlardan sorumlu ulusal ajans KAZNEX INVEST’in çalışma misyonu ham madde harici ihracatı geliştirme, ulusal ekonominin önde gelen sektörlerine yabancı yatırımı çekmek ve desteklemektir (yabancı yatırımcıların aranması, yatırım öncesi destek, enformasyon ve analitik destekler).

Devlet finansal gelişim kurumları, İhracat Kredileri ve Yatırımlar Sigortalama Kurumu, Kazakistan Gelişim Bankası ve Kazakistan yatırım fonlarıdır. Bu kurumlar iş ortamında her seviyede destek vererek, sistemlerin gelişmesini ve ulusal ekonominin çeşitlendirilmesine fayda misyonu ile kurulmuştur.

Yatırımcıların “Tek Pencere (one window)” prensibinin oluşumu ve ihracat üreticilerine finans ve servis desteği sağlanması amacı ile Kazakistan Hükümeti tarafından kurulan İhracat ve yatırımlardan sorumlu ulusal ajans KAZNEX INVEST aşağıdaki görevleri gerçekleştirmektedir:

- Potansiyel yatırımcıların araştırılması, yatırımlar ile ilgili şirketler ile görüşmeleri organize etmek ve anlaşmak, kontratları yapmak,
- Ülke temsilcilerinin ve yabancı yatırım temsilcilerinin iştiraklerini sağlayabildikleri yerlerde düzenli olarak business iş formları, konferanslar, fuarlar düzenlemek,
- Kazakistan’da yatırım öncesi ve sonrası desteklerde dâhil olmak üzere, yatırım faaliyetlerinin tümüne eşlik etmek, oluşturmak,
- Devlet yönetim organları ile iletişimde oluşan problemlerde devlet desteğini sağlamak,
- Ürünlerin, yurtdışı pazarlarda sürümü için çalışmalar yapmak.

Kazakistan devletinde önceden belirlenmiş, şeffaf yatırım politikası özelliği aşağıdaki gibidir; Tüm kanuni mevzuat ve değişiklikler, aynı şekilde kurallar, doğrudan yabancı sermayenin hukuksal hakları yazılı şekilde ve serbestçe herkesin ulaşabileceği şekilde açıktır. İnternet ortamında her türlü kanunlar yayınlanmasa da bir kısmı mevcuttur. “Yatırımcının El Kitabı” adlı kitap basılmış ve Kazakistan’daki yatırım faaliyetleri tüm detaylarıyla anlatılmıştır.

Kazakistan’ın, yatırım politikalarının kaliteli, önceden belirlenmiş ve sadeliği konusunda başarılı olması için, bu alandaki çalışmalarda potansiyeli artırmak amaçlı ağırlık vermiştir. 2010 yılında Kazakistan devletinin ulusal yatırım interaktif web sitesi 12 dilde hazırlanarak kullanıma açılmıştır.¹¹ Yatırım çekme çabası içinde bulunan tüm katılımcıların iştiraklerinin sağlanması, otomasyonun kurulması amacı ile online ortamda yabancı yatırımcıların veritabanları ve yatırım projeleri sunulmuştur¹². Yatırım sürecindeki tüm devlet organlarına ve ulusal şirketlere, sitemdeki bilgilerinin sürekli güncellenmesi teklif edilmiştir, bu sayede bu veri tabanı kullanılmaya başlandığı andan itibaren proje ve yatırımcılara ait bütün bilgilere ulaşmak mümkün olmaktadır.

¹¹ www.invest.gov.kz (Erişim tarihi: 3 Mart 2014).

¹² www.baseinvest.kz (Erişim tarihi: 3 Mart 2014).

Sitede yatırım imkânları konusunda Kazakistan kanunları hakkında bilgilere yer verilmektedir. Yine aynı şekilde yabancı yatırımların ülke ekonomisine katkısı için 2010-2014 yılları arasında “Kazakistan Zorunlu Endüstri Yenilik Devlet Programı” içeriği, ülkede iş gücü-business oluşumlarının özellikleri, Kazakistan’da başlatılan yatırım projeleri, devlet kurumları iletişim bilgileri ve benzeri bilgiler sunulmaktadır.

Site, yatırımcıların ülke çapında işlerini kolaylaştıracak danışma bilgilerini içermektedir, bunun haricinde Kazakistan’daki yatırım ortamları konusunda bilinçlendirmeyi artırıcı bilgiler içermektedir. Siteyi 151 ülkeden 10 000 yatırımcı incelemiştir. Ayrıca kilit ülkelerin, yabancı şirketler yatırımcıları ile 200 yerel yatırımcının görüşmeleri sağlanmıştır. Yabancı yatırımcıların katılımı ile onlarca iş gücü-business form ortamları yaratılmıştır.

Sitenin oluşturulma çalışmaları esnasında sitede, doğrudan yabancı sermayeleri çekme amaçlı kullanılan siteler örnek alınarak dünya tecrübeleri uygulanmıştır. Websitesinin amacı: Potansiyel yatırımcılara, ofisinden çıkmadan Kazakistan ve bölgelerinde ekonomik ve coğrafik parametreler ile bilgiler ve yatırım imkânları sunmak; yatırımların nasıl oluşturulabileceği ve Kazakistan organları tarafından yatırımcılara sunulan destekler, Kazakistan yatırım projeleri, yabancı yatırımcıların iştirak alanları, yabancı yatırım faaliyetleri ve olaylar, Kazakistan’da iş kurma girişimi [Kazakistan’da nerede ve nasıl başlanacağı, tahmini yatırım giderleri, kamu hizmetleri bedelleri (elektrik-su vb.), Kazakistan bölgesinde ortalama iş gücü, kalifiye ve uzman maaşları ve diğer bilgiler].

Banka ombudsman (kamu denetçisi) enstitüsü kurulmuştur. Alanında bağımsız çalışmaktadır. Amacı, ipotek kredilendirmede, banka ve birey arasında kontrat ve anlaşmadan kaynaklı sorunların çözülmesi ve düzenlenmesidir.

“Yatırımlar” konusunda kanun içeriklerinin ve diğer yatırımcı hakları konusundaki belirsizlikler nedeni ile kanun içeriğinde değişiklikler ve eklemeler talep edilmiştir. Bu talepler neticesinde kanun yasalarında değişiklik ve eklemelerin yapılması ile 1015 etkin madde 331 maddeye indirilerek sadeleştirilmiştir. Bu kapsamda 20 tür ve 39 alttürden lisans faaliyeti, 5 çeşit sertifikasyon, 2 çeşit akreditasyon, 45 izin ve diğer birçok

değişiklik yapılmıştır. Tarım üretimi, çevre ve doğanın korunması alanındaki faaliyetlerde lisans talebi faaliyetleri sadeleştirilmektedir.

Kazakistan sağlam-kaliteli bir çalışma yapmıştır ve hâlen tüm izin süreçlerinde sadeleştirmeyi gerçekleştirmek amacıyla çalışmakta, yaygın “Tek Pencere” prensibini bütün devlet organları ile gerçekleştirmeye devam etmektedir. Evrak sayıları ve evrak kontrollerindeki süreler kısaltılmaktadır. Örnek olarak, lisans alımında hazırlanan evrakların noter tasdikleri artık istenmemektedir. “Susmak, kabul etmektir” prensibini bütün izin süreçlerinde, yaymaya çalışmaktadır. Belirlenen süre içerisinde, devlet organları tarafından, ret cevabı verilmeyen izin belgesi idari olarak geçerli sayılmaktadır.

Kanun hükümlerince mevcut izin sistemlerin sadeleştirilmesi, kanun değişim projelerinin bütünü ile oluşturulmaktadır ve sonucunda devlet içerisinde işletmeciliğin ve girişimciliğin gelişmesine, iş business aktifleşmesinde artışa imkân vermektedir.

İş kurma ticari ortamlarının yeniden düzenlenmesindeki destek süreci büyük önem taşımaktadır, ülke hükümeti “2020 Yılına Kadar Kazakistan Devleti Gelişim Stratejik Planı’nı” kabul etmiştir. Burada amaç çeşitlendirilmiş, sürdürülebilir ve sağlam ekonominin oluşturulmasıdır. Bunun haricinde 5 yıllık 2010-2014 “Kazakistan Zorunlu Endüstri Yenilik Devlet Programı” kabul edilmiş ve 2010-2014 yılları Kazakistan Endüstrileşme haritası oluşturulmuştur. Endüstrileşme haritasındaki projelerin oluşumu büyüme için önemli faktör teşkil etmektedir. Günümüzde toplamda 900 milyar tengeden fazla, 227 endüstri projesi devreye girmiş, yılbaşı itibari ile de 110 milyar tenge, 75 endüstri projesi faaliyete geçmiştir. 29 000 kişilik iş gücü kapasitesi oluşturulmuştur. Günümüzde ise 600 milyar tenge, 129 projenin oluşumu çalışmaları devam etmekte ve yıl sonuna kadar devreye girmesi planlanmaktadır. Yatırım projelerinin oluşumu, ekonomide yatırım aktifliğinin desteklenmesini sağlamaktadır. Ana sermaye yatırımları yılın ilk 6 ayında, geçen yıla oranla %2,6 artmıştır ve 1,4 trilyon tengedir.

Ekonomik modernizasyonun artış süreçlerindeki derinleşme, toplum karşısına Kazakistan’da yeni üretim çeşitlerinin oluşturulması sorununu çıkarmıştır. Ülkede çoğunlukla sanayi sektörlerinde son kullanıcıya ulaşacak ham maddeden ürüne giden döngü sıralaması bulunmamaktadır. Farklı sanayi sektörlerindeki projelerin oluşumu, üretimdeki tam döngünün sağlanmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Bunun için 11

sanayi alanında eczacılık, inşaat endüstrisi, kimya sanayi, enerji sektörü, metalurji, hafif sanayi, otomotiv sektörü, tarım sanayi, mineral ve ham madde, transport altyapıları ve turizm gibi alanlarda 80’den fazla proje için 40 milyar USD ayrılmıştır. Önerilen projelerde, yüksek düzeylerde gelişmiş teknolojilerin (yabancı ülkeler seviyesinde) ve yüksek maliyetlerin kullanılması planlanmaktadır.

Bu arada, belirtilmiş olan yapıcı amaçlara ulaşmaktaki görev, devlet organları ve yatırımcının günlük etkileşiminin ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Buna uygun olarak zorunlu endüstri ve yenilik gelişmeleri kademelerinde artık, önde gelen sektörlerde çalışmaya hazır yatırımcılar için uygun ortamların oluşturulması çalışmaları yapılmaktadır.

Endüstri projelerinin desteklenmesinde en etkili araçlardan biri, “2020 Business yol haritası” programlarıdır. Bu programlar hibelerin farklılaştırılması, yeni üretimler oluşturma, işletmenin ve ihracatın iyileştirilmesi çalışmalarını yapmaktadır. 484 Kredi talebi uygulamasına, 176 milyar tenge ayrılmıştır. Bunlardan 329 proje uygulaması, mevcut üretimlerin modernizasyonuna ve yenilerinin oluşturulması alanına yönlendirilmiştir ve değeri 61,2 milyar tengedir. 112 proje uygulaması şirketlerin iyileştirilmesi alanına yönlendirilmiştir ve değeri 77,4 milyar tengedir, 43 proje ise ihracata yönelik projeler için ve değeri 37,6 milyar tengedir.

“Damu” fon programları seviyesinde, toplam 5,1 milyar tenge 18 endüstri projesine, kredi garantisi verilmiştir. 175 işletmede, üretim altyapısı modernizasyonu yapılmakta ve genişlemektedir, aynı şekilde farklı projeler ve farklı endüstri alanları bu organizasyonu, kendi çalışmaları ile yapmaktadır. Devletin her alan ve bölgesinde, işletmeciliğe başlangıç için, kurslar organize edilmekte, “Damu” fonu bünyesinde ve Nazarbayev üniversitesi tarafından yöneticilik eğitimleri verilmektedir.

“İş Bağlantıları” projesi kapsamında KOBİ’lerde en iyi yatırım projeleri yöneticileri Almanya ve Amerika’da, yurtdışı ortaklar ile iş bağlantıları kurarak, staj görmektedirler.

Endüstrileşme programları süreci oluşumunda, işletmecilik, bir bütün olarak devletin endüstri ve yenilenme faaliyetlerinin desteği ile oluşturulmaktadır. Büyük ileri

teknolojiler içeren projeler ve gayri safi yurtiçi hasıladaki etkili işletmelerin desteği için, “Rekabete Uygun İşletmelerde İyileştirme” ve “Üretim-2020” programları oluşturulmuştur.

Benzer şekilde, 2010 yılında küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi için “2020 Yılına Kadar Business Yol Haritası” programı kabul edilmiş, içeriğinde, kredilerde alınan faiz maliyetini sübvansetme, garantili kredi, endüstriyel altyapıların gelişmesinde destek, business girişiminde servis desteği (danışma hizmetleri, hukuksal ve muhasebesel hizmetler) ve kadroların hazırlanması gibi destekler bulunmaktadır. Mikro business gelişimi için, istihdam programı ve nüfusun geniş kitlelerinin yatırım süreçlerine katılımı için ise “Ulusal Yatırımcı” programları uygulamaya sokulmuştur.

Geniş bir yelpazede uygulanan tedbirler, ekonomideki çeşitlendirmeyi teşvik ve gelecekteki sistematik amaçlara ulaşmayı planlamaktadır. “Endüstri ve Yenilenme Faaliyetlerinde Devlet Desteği” kanun projesi bu amaçla oluşturulmuştur. Yatırımları çekmek için teşvik amaçlı ise “Kazakistan Devleti Özel Ekonomik Alanları” kanunu kabul edilmiştir. Etkili ekonomiyi artırmak amacı ile “Etkin Enerji” kanun projesi, Kazakistan mineral ve ham madde kaynaklarının gelişimi ve ülke ekonomisine yatırım çekme amaçlı Ulusal Jeoloji maden şirketi “KazJeoloji” kurulmuştur.

Açık Kazakistan ekonomisinin sağlamlığını oluşturma amaçlı, borsa ürünlerinde olası fiyatların düşmesi ve ihracat ürünlerinde talebin azalması durumlarında, dünya ekonomilerinde kötü gidiş şartlarına karşı “ekonominin stabilizasyonu” önergesi kabul edilmiştir. Bu önerge, bütçe açıklarını ve optimum fon birikimlerini belirleyerek, uzun vadeli ulusal fon mali araçlarının kullanılmasını ve oluşturulması amaçlamaktadır. Bunun öncesinde 2012-2016 yıllarında, ulusal güvenlik stratejisi projesi üzerinde çalışılmış ve olası modern tehdit ve zorluklara karşı yeterli tepkinin verilmesi konuları üzerinde durulmuştur.

Kazakistan yatırım cazibesi ortamını etkileyen faktörler arasında, ülkenin yatırım business ortamlarına uygun olması, yasal olarak desteklenmesi, aynı şekilde ekonomik ve politik istikrarın sağlanmasıdır. Bunlar haricinde yatırımları çekme programı ile özel ekonomik alanların gelişmesi ve 2010-2014 yılları arasında ihracatın desteklenmesidir.

Yatırım ilişkileri, devlet desteği faaliyetleri, hukuksal ve ekonomik teşvikler Kazakistan Devletinde “Yatırımlar Kanunu” ile düzenlenmektedir.

Gümrük Birliği çerçevesinde Kazakistan’a yatırım çekme sorusu, yatırımlardaki rekabet ortamları sebebi ile daha önemli bir değer kazanmaktadır. Kazakistan’ın yatırım ortamı, Gümrük Birliği’ne iştirak eden ülkeler arasında minimum seviyelerde bile, daha çekici bir durumda olması gerekmektedir. Bu bağlamda, Gümrük Birliği çerçevesinde, yatırımcı tercihleri korunarak, Kazakistan bölgelerine getirilen yatırım projelerinin oluşturulması amacı ile ithal ekipman ve bileşenlerinde gümrük vergileri kaldırılmıştır.

Bunların haricindeki bir diğer etken ise zengin doğal ve mineral kaynaklarının bulunmasıdır. Kazak bilginlerin vermiş olduğu değerlere göre, doğal kaynaklarda, dünyada altıncı sırada bulunmaktadır. D.İ. Mendelev’in oluşturmuş olduğu kimyasal elementler tablosundaki 110 elementten 99’u ülkede bulunmaktadır. 70 rezerv üzerinde hâlen çalışmalar yapılmakta, 60 element ise çıkarılarak kullanılmaktadır. Kazakistan dünyada çinko, volfram ve barit rezervlerinde birinci sırada, gümüş, kurşun, uranyum, krom rezervlerinde ikinci sırada, bakır ve flor rezervlerinde üçüncü sırada, molibden ve altın rezervlerinde ise dördüncü sıradadır.

Böylece günümüzde Kazakistan’da, yabancı ve yerel yatırımcıların faydalı ve aktif faaliyetleri için gerekli tüm imkânlar sağlanmıştır. Yatırımlardan sorumlu komite, yatırımcılar ile çalışmalarda koordinasyon organıdır. Çalışma prensibi “danışmanın ilk adresi” ve “tek danışmanı” dır, yani yatırımcıların tüm ilgi alanları, devlet kurumları ile iletişimde gerekli belgelerin alınması, izinler görev içeriğini oluşturmaktadır.

Devlet yatırım politikası, bu konuda, spekülâtif sermayenin çekilmesini kısıtlayan (portföy yatırımları gibi) ve açık ekonomi şartlarında kârlı doğrudan yabancı yatırımlar ile ekonomik güvenliğin oluşmasındaki mekanizma, konumundadır. Yerel seviyede ülke politikası, yabancı yatırımlarla olan ilişkilerdeki nesnel çıkarları ve alıcı ülkenin mikro ve makro gelişim seviyelerinin belirlenmesini yansıtmaktadır.

Umut verici sektörlerde, yabancı yatırımcılar ile iş birliğinde aşağıda belirtilen konular önemlidir. Yatırımlarda devlet desteği, ulusal ve uluslararası yatırımcılara eşit şekilde yayılmaktadır, bunu özellikle belirtmek gerekmektedir.

Son yıllarda Kazakistan, vergi oranlarının azaltılması yönünde, ciddi anlamda vergi politikasını değiştirmiştir. Örneğin kurumlar vergisinde %20 ve KDV’de %12 ile bu vergiler içinde, dünyadaki en az standart vergileri içermektedir.

Bunun haricinde Kazakistan’da 2010-2014 yılları “Zorunlu Endüstri ve Yenilenmede Gelişim” programı uygulanmaktadır. Bu program yatırımcıların önemli taleplerini cevaplamakta ve uygun finansman, faydalı yönetim sistemleri ve altyapıların oluşturulmasını vb. diğer konuları içermektedir.

“Zorunlu Endüstri ve Yenilenmede Gelişim” kapsamında yatırımcılar için uygun ortamlar yaratma çalışmaları artık gerçekleştirilmektedir. Ekonominin aşağıda belirtilen ön plan sektörlerinde hazır projeleri gerçekleştirme çalışmaları yapılmaktadır. Bunlar:

- Rafine petrol ve petrol-gaz sektörleri altyapısı, madencilik ve metalürji alanları, son yıllarda ham madde üretiminde artış olan, atom ve kimya sanayii,
- Otomotiv, inşaat sektörü, eczacılık,
- Tarım, hafif sanayi, turizm.

Komünikasyon ve enformasyon teknolojileri, biyoteknoloji, alternatif enerji, uzay faaliyetleri.

Günümüzde yenilenebilir enerji sektöründe, büyük oranlarda yatırım eksikliği hissedilmektedir. Bu sistemler ekoloji dengesinin korunmasını, ekonomide enerji güvenliğini ve uzun vade ekonomide rekabet edebilme özelliğini sağlar. Kazakistan ana yatırımcıları, dünya enerji dengelerinde ağırlığı olan, kendi ülkelerinde gelişmiş alternatif enerji kaynaklarına sahip ülkelerdir. Yenilenebilir enerji sektöründe yüksek teknoloji donanımların üretilmesi, ortaklı işletmelerin kurulması, karşılıklı kârlı iş birliği oluşturabilir, bu donanımlar günümüzde çoğunlukla yurtdışından getirilmektedir.

Bunların haricinde günümüzde “2020 Business Yol Haritası” programı gerçekleştirilmekte ve küçük ve orta ölçekli işletmeler dâhil, devlet desteği sağlanmaktadır. Bu program kapsamında, ikinci banka seviyesinde yeni ve mevcut banka kredilerinin sübvansiyonlu oranlarla sağlanması, ikinci seviye banka kredilerinin garantilenmesi, üretim altyapılarının gerekli gelişimleri, servis hizmetleri, kadro öncesi ve kadroların hazırlanması gibi destekleri içermektedir.

Kazakistan’da yıllar içinde işletmeciliğin gelişmesi, yatırıma uygun elverişli ortamların yaratılmasında, hukuksal hakların sağlanmasına ve oluşmasına sebep olmuştur. Bu durum da yatırımcının çekilmesindeki hacmin büyümesine neden olmuştur.

Kazakistan’da tarımın gelişmesi, ülkede gıda ürünlerinin güvenliğini sağlamak için en önemli problemlerden birini oluşturmaktadır. Kazakistan’ın Gümrük Birliği’ne ve Rusya ve Beyaz Rusya ile “Tek Ekonomik Bölge”sine girmesi neticesinde, çok büyük bir pazara sahip olmasını göz önüne alırsak, bu durum yabancı yatırımcılar için tarım alanlarındaki sektörlerle, özellikle hayvancılıkta önemli imkânlarla sahip olunmasını sağlamaktadır.

Geleceğe yönelik umut verici sektör, Hububat alanları olabilir. Günümüzde Kazakistan hububat altyapılarında zorluklar yaşamaktadır. Siloların eskimiş ve yorgun olması, güçlerinin yetersiz olması, nakil transport sistemlerinin yeterli derecede gelişmemiş olması gibi sebepler kısa sürede büyük hacimlerdeki hububatı ülke dışına çıkarmaya imkân vermemektedir. Bu problemler yabancı yatırımcıyı çekmekte, büyük imkânlar açmaktadır.

Yerel bankalar, tarım alanlarında kredi vermeye isteksiz davranmaktadırlar, bu durum yabancı yatırımcıyı çekmek amacı gibi mevcut durumu iyileştirmede birçok konuda faydalı olabilir.

Şu anda makine sektörü (cihaz, ekipman, tezgah, otomotiv yedek parça) ihtiyaçları, özellikle tarım sanayi, yol ekipmanları gibi alanlarda tamamına yakını ithalat olarak yurtdışından sağlanmaktadır. Kazakistan’ın tarım sektöründeki öncelikli gelişmeleri, hükümet tarafından lojistik merkezlerin oluşturulması yönündeki amaçları, gelecekte, organizasyonların altyapıları için büyük miktarda ekipman ihtiyacı olacağını göstermektedir. Kazakistan’a yatırım yapmanın kârlılığı, yetersiz iç taleplerin karşılanması ve yeterince ucuz kaynakların kullanılması ile sağlanacaktır. Gelecekte iç piyasanın doyma noktasına gelmesi durumunda, üreticiler ürünlerini ve ekipmanlarını komşu ülkelere ve “Tek Ekonomik Bölge” bünyesindeki ülkelere satış yapabileceklerdir.

Kazakistan Turizmin gelişmesi için 2 alanda büyük potansiyele sahiptir. Bunlar ekoloji turizmi ve kültür turizmidir. Kazakistan üzerinde İpek Yolu’nun kuzey hattı geçişi

olmuş, arkasında kültürünün birçok tarihi ve arkeolojik kalıntılarını bırakmıştır, aynı şekilde coğrafyada 118 özel koruma altındaki doğa alanı, 11 ulusal park bulunmaktadır. Turizm altyapılarının gelişmesi, özellikle “Batı Avrupa-Batı Çin” transport hattı üzerindeki Kazakistan’ın beş bölgesinde Almatı-Jambılski-Güney Kazakistan-Kızılordu ve Aktiyubinski bölgelerinde, aktif olarak büyümektedir. Buna bağlı olarak yabancı yatırımcılara, rahat ve modern transport sistemlerinin kurulmasında, dinlenme tesisleri ve restoran ticareti alt yapılarının oluşturulması ve kaliteli hizmetler için büyük fırsatlar doğmaktadır.

Bu amaçlara ulaşabilmek sadece modern ve çağdaş ülkelerde olduğu gibi, Kazakistan’ın kuvvetlendirilmiş bilgi enformasyon desteği ve faal faaliyetleri ile sağlanabilir. Kazakistan olarak yabancı yatırımcıların gözünde, sanayi ve hizmet sektörlerinde, cazip ve imkân çeşitliliği sunan bir ülke imajını oluşturması gerekmektedir. Mevcut potansiyeller hakkında yatırımcıların bilgilendirilmesi büyük ilgi çekecektir.

4.2. Ülke Yatırım Yapılabilirlik Seviyesi Tahmini

Ülke ekonomisinin güvenlik seviyesi tahmini ve yabancı yatırımları çekmesi. Çarpan etkisi (multiplier efect) sanal yatırım döngüsünü hızlandırılabilir, bu da sadece üretimde değil ekonominin diğer alanlarında da pozitif etki yapabilir (tarım sanayisinde ‘çekici’ etki hizmet sektöründe ‘itici’ etki).

Ülkenin yatırım cazipliği, sermayenin güvenliği açısından “Genel Ekonomi Durumu, Uluslararası Kredi Risk Sınıflandırılması” ile belirlenmektedir. Bu sınıflandırmada Kazakistan 36 puandadır ve bu puan değeri ile diğer BDT ülkelerinden yüksektir.

Kazakistan’da yabancı yatırımları çekmek için oluşan beklentiler, yatırımcı için yeni imkânların oluşturulması ile direkt bağlantılıdır, bunun gerçekleşmesi için aşağıdaki etkinliklerin uygulanması gerekmektedir:

- Kazakistan ekonomisinde, özellikle bir bütün olarak üretim, sosyal, kurumsal ve enformasyon altyapılarında, yatırım potansiyelinin genişlemesi,
- Kanunların yasal anlamda uygulanması ve gerçekleştirilmesi, istikrarı, mülkiyet sahiplik haklarının korunması ve bu anlamda yatırımcı haklarını korunması, kredi sahiplerinin haklarını korunması, vergi kanunlarının, yatırımlar alanındaki özel

kanunların uygulanması, mevcut ülke kanunlarının Dünya Ticaret Birliği norm ve kanunlarına uyumunu sağlaması,

- Bir kısım yatırım risklerinin azalması (her ne kadar tamamını kaldırmak mümkün değil ise de) mikro seviyelerde, geniş ölçekli etkin risk yönetimi uygulamaları yapılması, bu uygulamalar ile kaynak ve organizasyon risk seviyelerini etkilemesi ve ülke politikasında gerekli düzeltmelerin yapılması, politikaya aktarılan düzeltmeler ile de ülke vergi, döviz konularındaki risklerin azaltılması,
- Farklı ek sermaye kaynaklarının çekilmesindeki önemi vurgulamak, uluslararası projelere finans sağlama, uluslararası leasing, yapılan hisseli yerel ve yabancı yatırımlara olanaklar sağlama.

Belirtilen tedbirlerin uygulanmasındaki kısıtlamalar dikkate alınmalıdır. Öncelikle uzun vadeli doğrudan yabancı yatırımlar üzerinde durmak, diğer yandan, ülke ulusal güvenliği için zorunlu muhasebel gerekliliklerin gerçekleştirilmesi önem sırasındadır.

Burada en önemli amaç, üretimde ve diğer alanlarda rekabet edilebilirliğin sağlanması, finansal ve malzeme kaynaklarının kullanılabilmesi için, teknik ve bilimsel ürün pazarlarının genişlemesinde gerekli olan finansal ve donanım desteklerinin sağlanması ve ulusal ekonomi güvenliğinin sağlanması için yabancı yatırımcılar tarafından stratejik alanlara yönelmesinin sınırlandırılmasıdır.

Bu şekilde devam eden yabancı yatırım politikaları, Kazakistan tarım bölgeleri yapısında ve sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde bölgesel farkların dengelenmesinde, ciddi değişimlere sebep olabilir, yatırım yetersizliği, eski teknoloji içeren endüstri bölgeleri, kademeli depresyon dönüşümüne yol açabilir.

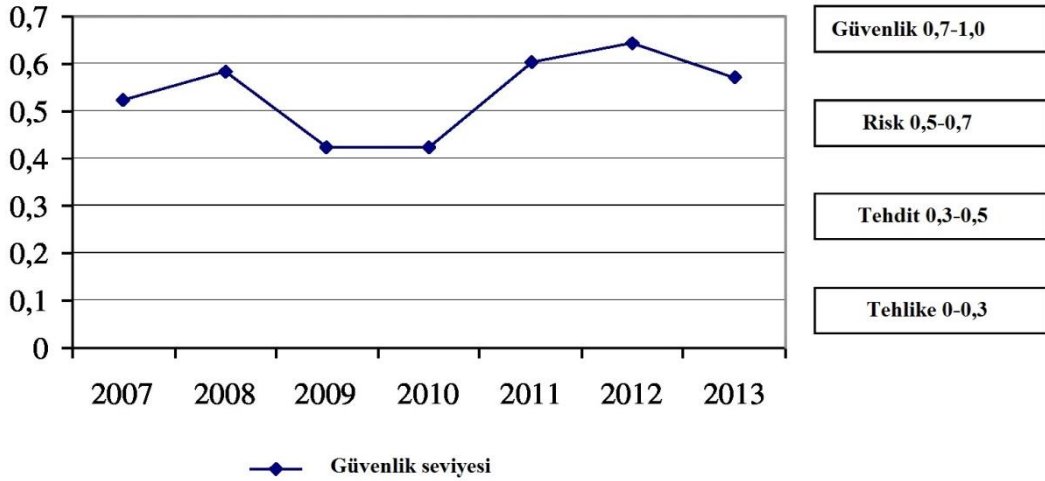
Bu durumlar Kazakistan'ın her bölgesinde, yer altı kaynakları çıkartma ve işleme sektörlerinin gelişmesine ve ham maddenin çıkışına neden olmaktadır ve tarım sanayi, bilim-teknik ve sanayi alanlarında kullanılacak ham madde kaynaklarının azalması ile sonuçlanmaktadır.

Yatırımlar ve daha çok yabancı yatırımlar ekonomi büyümesinin desteklenmesinde ana ve gerçek etken olmaktadır. Büyük endüstri ve altyapı projelerinin oluşmasında ise devlet yatırımları iç arz dinamiklerini ve yatırım birikimlerinin artmasını sağlamaktadır.

Yatırımların yıllık ortalama büyüme oranı %2,6 beklenmektedir ve yabancı yatırımların artması için bütün şartlar oluşturmaktadır.

Böylece yukarıda belirtildiği gibi sağlam ekonomik büyümeye geçiş için yıllık en az $\frac{1}{4}$ oranında büyüme gerekmektedir. Bu temelde yapılmış olan hesaplamalar, 2007-2013 yılları arasında Kazakistan'ın tamamında ekonomi güvenliği seviyelerine yabancı yatırımların etkilerini yansıtmaktadır.

Sonuç olarak ekonomi sistemlerinde, ekonomik sağlamlığın gelişimi için minimum 4-5 kat yatırımların artırılması gerekmektedir. Bir önceki ekonomi politikalarına göre farklı bir politika izlenmesi gerekmektedir. Yan sanayi, sanayi ve üretim alanlarında, her bölgede, ulusal büyük ölçekli yatırımlar yapılmasına odaklanılmalıdır. Başka şekilde ifade etmek gerekir ise iç kaynakların yatırıma teşvik edilmesi için gerekli şartların oluşturulması gerekmektedir.

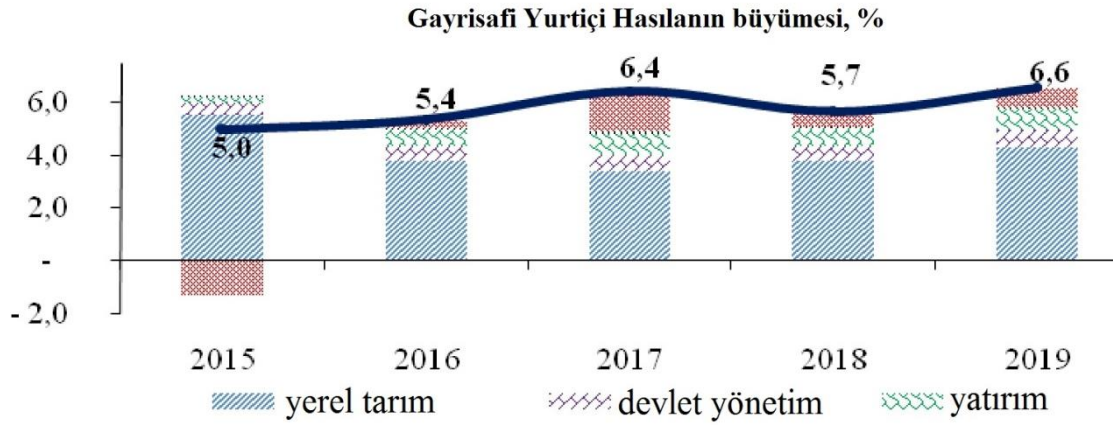


Şekil 4.1. Kazakistan'nın Ekonomik Güvenlik Seviyesi Durumu 2007-2013 [1]

Tahminlere göre 2014-2015 yıllarında toplam yatırım hacmi 27,3 milyar dolara ulaşacaktır. Bu durumda yatırımları sadece hidrokarbon madenlerine değil (petrol-gaz-kömür vb.) bağlantılı altyapılara da yapılmalıdır. Belirtmemiz gerekir ki Kazakistan petrolünün (Tengiz petrolü hariç) varil fiyatı, taşıma hariç, 5-7 dolardır.

Basra körfezi petrolü ile kıyaslırsak kayıtlı rezervi 95-100 milyar ton olan petrolün, düşük gemi taşımacılık fiyatı ile birlikte varil fiyatı 1 dolardır.

Bu durum gösteriyor ki Kazakistan'ın etkin petrol rezervlerine bakılmaksızın, mevcut durumu ile kalite ve miktar olarak petrol ihracatında, Orta ve Yakın Doğu ihracatçıları ile rekabet edebilme durumu yok denecek kadar azdır. Dünya pazarlarına taşınması içinde aynı durum geçerlidir.



Şekil 4.2. Kazakistan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'da Beklenen Büyüme Oranı %¹³

Uygulanan hükümet faaliyetlerini de göz önünde bulundurarak altyapılara yapılan devlet yatırımlarının artması ve nüfus taleplerine uygun olması ile ülke ekonomik dinamiklerinin iyi durumlarda olacağı beklenebilir.

Dış taleplerin azalması ile olası Dünya ekonomilerindeki kriz durumlarında, ekonomik büyümede, 2015-2019 Kazakistan yenileme geliştirme programı ile iç piyasalarda talep artışı sağlanacaktır. Bu yılki büyüme oranı ortalaması %5,9'dur.

Belirlenen süreçte Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'da büyük değişimler olmayacaktır. Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'da yerel tarım kullanılması 2015 yılında %54,1'den 2018 yılında %55,2'ye çıkması beklenmektedir.

2015 yılından sonra ihraç ürünleri ve hizmetler yıllık ortalama %4,4 artacaktır. Faydalı ve avantajlı büyüme enerji ürünlerinin ihracat yapısındaki payının artması ile açıklanmaktadır Aynı şekilde 2017-2019 yıllarında, petrol üretim hacmi de olumlu etki sağlayacaktır.

¹³ www.minplan.gov.kz (Erişim tarihi: 4 Mart 2014).

İthalatın gerçek büyüme oranı ortalama %2,0'dir. Büyüme dinamiklerine göre belirtilen oranda artış olabilecektir. İç talep dinamiklerinin gelişmesi, toplum tarafından ihtiyaç duyulan ürün taleplerinin artması ve ticari yatırım ürünleri artışı ile de bu oranda artış söz konusu olabilir.

Çizelge 4.1. Ulusal Makroekonomi Parametrelerde Büyüme Tahminleri

	2015	2016	2017	2018	2019
Gayrisafi Yurtiçi Hasıla	105,0	105,4	106,4	105,7	106,6
İç Talep	106,9	105,4	105,3	105,6	106,4
İthalat	99,5	101,7	101,6	102,7	104,6
İç Üretim	108,2	105,7	105,7	105,7	105,8
Dış Talep(İhracat)	95,7	102,2	106,0	103,7	105,6
Büyümenin azalmasında kaynak yapısı (Azalma):	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
İthalat	25,8%	24,8%	23,9%	23,2%	22,7%
İç üretim	74,2%	75,2%	76,1%	76,8%	77,3%
Bilgiler Kazakistan 2015-2019 Endüstriyel – Yenilenme programı ile Kazakistan ulusal bankası tarafından oluşturulmuştur [39] (Aralık 2013)					

Her ne kadar toplam ihracat mevcut hâliyle, Gayri Safi yurt içi hasıladaki büyük bir yer kaplasa da, Gayri safi yurt içi hasılanın büyümesinde negatif etki yapacağı beklenmektedir. Bunun sebebi bulunduğumuz yıl içerisinde tahmin edilen ihraç hacminin gerçekleşmemesidir. Sonraki yıllarda temiz ihracatın GSYİH'ye de pozitif etkileri gözlenecektir.

4.3. Yabancı Sermaye Yatırımlarını Kullanma ve Yatırım Teşvikleri

Yabancı yatırımları çekmek amacı ile yabancı yatırımları çekme ve kullanma süreçlerinde, bazen işleyişe ters bir takım problemlerin oluşmasına izin vermek gerekmektedir.

Birinci problem: Kazakistan'ın kurumsal düzenlemeleri de dâhil olmak üzere, yatırım ikliminin iyileştirilmesi için, KAZNEX INVEST görev yapmaktadır. Yöneticiler yabancı yatırımcıyı kabul ve yatırım yapılacak yere kadar eşlik etmektedir.

İkinci problem: Gerekli olan ekonomik güvenlik seviyesi, yabancı yatırımcılara Kazakistan tarafından dikte edilmektedir. Ayrıca Kazakistan'a ait tüm kanuni içerikler, prensipler ve takip edilmesi gereken zorunluluklar gösterilmektedir. Hükümet, devlet başkanının talimatlarının gerçekleştirilmesi için, orta aciliyet sürecinde “Kazakistan Gelişim İçerikleri” konseptini ve “Kazakistan Gelişim İçerikleri” kanununu kabul etti.

Yabancı yatırımları için olan bu yeni konsept, endüstri-inovasyon süreçlerinde yerel sanayinin daha hızlı gelişmesini sağlayan içeriktedir.

Kazakistan gelişim içerikleri sürecinde, girişimlerin aktif hâle getirilebilmesi hükümet tarafından oluşturulan grup tarafından yapılmaktadır. Kazakistan şehirlerine ve farklı bölgelerine gidilerek sürekli iş toplantıları yapılmaktadır.

Bu konuda 8 normatif hukuksal düzenleme kabul edilmiştir. Kazakistan içerikleri ortam hesaplama metotları değiştirilmiştir, “CT-KZ” ürün menşei belgesi yeni bir sertifika haline getirilmiştir. 28 Eylül 2014 tarihinde 1022 memorandumla toplam 940 milyar tenge ve toplamda 681 milyar tenge ise 8571 anlaşma kontratı ile imzalanmıştır. “Kazakistan İçeriği” adlı özel internet sitesi oluşturulmuş ve bu site içeriğine kullanıcılar için 4360 kullanıcı firma ve 364 üretici şirketin bilgileri yerleştirilmiştir. KOBİ'lerin hacmi %95'tir ve ulusal holding ve devlet işletmelerinin 800.000'den fazla satın alma planları da burada yayınlanmaktadır.

Kazakistan iç talep hacmindeki büyüme dinamikleri, 2010 yılında ürünlerde %50'den %52'ye çıkmıştır. 2014 yılında ise hizmetlerde %80'den %83'lere çıkmıştır.

Kazakistan'ın ekonomik güvenliğine sermayeyi alan ülke olarak bu bakış açısı ile eksikliklerini tamamlaması gerekmektedir. Bunlar; Kazakistan ürün ve hizmetlerinde Kazakistan içerikleri programına uygun pazar kalitesini sağlamak ve kaliteli eleman yetiştirilmesi için imkânları geliştirmektir.

Bu konu ile bağlantılı olarak, yükümlülüklerin uygulanmasında merkezi bir sistem bulunmadığı için, “Kazakistan içerikleri” uygulamalarına dikkat çekilmeli ve bu alana odaklanılmalıdır. “Kazakistan içerikleri” konusunda özel programlar ve sistemseller yapılar bulunmamaktadır. Bu nedenle uzun ve kısa vadeli süreçlerde, kesinleşmiş analizler yapılamamaktadır.

Kısa vadede, alım ve yönetim süreçlerinde, yerel ürün ve hizmetlerin yönetimi konusunda devlet desteğine ihtiyaç duyulmaktadır. Uzun vadede ise sistemseller organizasyonların özellikle uygun personellerin hazırlanması konusundan başlanarak, kalite karşılığında imtiyazlı krediler sağlanması, modernleşme ve yeni üretimler konusunda destekler yapılmalıdır.

Ülkede mevcut kanunların yenilenmesi ve değiştirilmesi süreci devam etmektedir. Bu konu ile ilişkili “Kazakistan içerikleri” programının gelişimi konusunda konsept geliştirilmiş ve orta acil süreli seviyede “Kazakistan İçerikleri Gelişimi İçin Kanun Değişikliği ve Düzenlemeler” kanunu imzalanmıştır. Kazakistan mekanizmalarının gelişimi için son yıllar hukuk, enformasyon ve pazarlama destekleme programları oluşturulmaktadır.

Üçüncü problem: Devletin geniş yelpazede mevcut ve yeni üretimlerin geliştirilmesi, modernizasyonu konusuna odaklanması gerekmektedir. Bu amaçla kamu, özel sektör iş birliğine ve serbest ekonomi birliğine girme gerekliliği önceden planlanmıştır. Ancak bu kanallar yabancı yatırımları çekme konusunda yeterli seviyeyi karşılamamaktadır, bu şartlara rağmen KAZNEX INVEST bölgelerin gelişimi, nüfusun talepleri konularında, devlet ve özel sektör iş birliği yatırımlarında, serbest ekonomi birliğinde, ülke son sıralarda bulunmamaktadır.

Ülke bazında hazırlanarak yapılan çalışmalar, bölge bazında da konuşlandırılarak, gerçekleştirilmektedir. Özel sektör için aşağıdaki çalışmalar yapılmaktadır:

- Yatırımcılar ve yerel üreticiler için gerekli olan bilgilerin, Pazar ürün taleplerinin, işlerin ve hizmetlerin tek bir kaynaktan alınmasında sadeleştirme,
- Ana fon ve yenileme teknolojileri için, leasing operasyonları ve imtiyazlı kredilerin sağlanması konularında tercihler sunmak,

- Ürün alımı, işçilik ve hizmetlerde saydamlığın oluşturulması ve özel sektörde devlet desteği ile kadroların hazırlanması.

Yapılacak uygulamalar ve projeler için alınacak izinlerde, kamu kurumları tarafından sadeleştirilmeli, ürün alımlarındaki standartlar oluşturulmalı ve Kazakistan’da üretim için gerekli iş gücü ve hizmetleri sağlanmalı, kanun gerekliliklerine uyulması için gerekli kontrollerin yapılması gerekmektedir.

Bilindiği gibi, üniter bir devlet yapısına sahip olan Kazakistan’da yatırım risklerinin önemli bir kısmını, merkezi hükümet üstlenmektedir. Devlet bu ilişkiler açısından aynı zamana bir hakem konumundadır ve yatırım politikalarının düzenlenmesinde, kanunları kabul eden, yatırım ilişkilerini ekonomik olarak düzenleyen taraf olmaktadır.

Sermayeyi kabul eden ülkenin, yatırım politikalarında görevi, yabancı ortaklar arasındaki olumsuz gelişmeye sebep olacak faktörler konusunda önceden uyarı yapmaktır (doğru yabancı yatırımı durdurmadan). Şahsi çıkarlara ulaşmanın sağlanması ve garanti altına alınması gerekmektedir. Böylece yabancı şirketler ve yerel ekonomilerin çıkarları arasında ve uluslararası iş gücü paylaşımında uyum sağlanabilmektedir.

Gerçekler açısından bakılırsa tamamı ile iştirakçi ilişkilerinin çıkarlarının uyumu söz konusu değildir. Bu durum doğru yatırım yapan yabancı şirketlere, sermaye girişi olan ülkede, toplumda, yerel ortaklıklarda, bölgelerde ve bürokratlar arasında oluşabilir. Yabancı şirketler bulunduğu ülkenin ekonomik gelişimini sağlamak gibi bir görev almazlar. Onların esas amacı doğrudan yabancı sermayeye eklenmesi mümkün olan maksimum kârdır ve işsizlik, fakirlik, denge dağılımı gibi konuları bünyelerine çözülmesi gereken görev olarak almazlar.

Doğrudan yabancı sermayeyi çekme süreci – bu sadece ülke makroekonomik göstergelerin risk oluşturacak alanları kontrol altında tutmak ve gözden geçirmek değil, istikrar, ülke gelişim yeteneği, dış ekonomilere açık olması, bunların neticesinde bu süreçler ile birlikte organizasyonların yönetimidir. “Kazakistan İçerikleri” programının görevi ise devlet tarafından yazılı olarak belirtilen, iç pazarların potansiyelini maksimum oranda artırmak için, rekabete uygun ürünlerin, işlerin, hizmetlerin oluşması için gerekli uygun ortamları sağlamaktır. Diğer bir yandan iç pazarları ve ülke yabancı yatırımlarını,

liberal ve açık ekonomi yapısıyla OECD¹⁴ ve DTÖ¹⁵ karşı, ağır sorumluluklarda koruması gerekmektedir.

Yabancı yatırımlar büyük oranda, bölgesel yatırım politikalarının bölge ile uyumsuz taraflarını ortaya çıkarmakta etkilidir. Yatırımlarda ve ihracatta ulusal ajans KAZNEX INVEST 2010-2014 Kazakistan hızlandırılmış sanayi ve kalkınma yenilikleri devlet programında görev yapmaktadır ve büyük oranda sistemlerin geliştirilmesi, ham madde olmayan ihracatının geliştirilmesi ile yükümlüdür. Yabancı yatırımcıların bulunmasında, yatırım öncesi desteklerin sağlanmasında, bilgi ve analitik verileri hazırlanmasında, gelecekte görev yapacak uzman şirket konumundadır. Bölge bazında çıkarlar değerlendirilmemektedir.

Bölgesel olarak tüm faaliyetlerin kullanılmaması, yatırımcıların kullanıcı pazarlarına çıkmasını zorlaştırmaktadır. Bu da ulusal ekonominin çeşitlendirilmesini gelişmiş sistemler ve ticaretin, her alanda desteklenmesi ile olacağını ifade etmektedir. Böyle bir imkân ülkeye sadece büyük sermayelerin değil küçük sermayenin de girişini sağlayabilecektir.

Bu süreçlerde bize düşen görev bu organizasyonlarda gerekli düzenlemeleri yapmak ve bunun ulusal ve bölgesel uyumunu oluşturmaktır.

Tüm bu süreçler, sonuç olarak, çalışmaların analitik tahmin yönünü hızlandıracak, bilimsel yönlerini ortaya çıkaracaktır ve bu bilgiler bölgesel entegrasyonun dünya ekonomilerine uyumunda ön koşulları yaratma imkânı sağlayacaktır.

Bölgelerde doğrudan yabancı sermayenin kullanılmasını ve çekilmesini sağlayacak faktörleri inhibitörleri (yani yabancı yatırım akışını yavaşlayan etkenler) ve doğrudan yabancı sermaye akışında katalizör görevi yapan etkenleri aşağıda belirtildiği gibi sıralayabiliriz.

¹⁴ Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü.

¹⁵ Dünya Ticaret Örgütü.

Çizelge 4.2. Bölgelerdeki Yabancı Sermaye Yatırımların Çekilmesinin Sorunlara Yönelik Çözümler

Adlandırma	İnhibitörler (yavaşlatıcı) ¹⁶	Kaynaklar ve izinler seviyesinde imkânlar	
		Ülkeler	Bölgeler
Vergi ve gümrük sistemi	Vergi ve Gümrük sistemlerinin eksiklikler	+	
Suç ve rüşvet seviyesi	Kurumsal ve özel yüksek suç oranları ve rüşvet	+	+
Finans kaynaklarına ulaşma	Finans kaynaklarına ulaşma zorlukları	+	Az seviyede
Personel kadrolarının sağlanması	Profesyonel kadrolarının yetersizliği	+	Yüksek seviyede
Telekomünikasyon ve iletişim sistemlerinin gelişimi	Yetersiz telekomünikasyon ve iletişim sistemlerinin gelişimi, Yetersiz sosyal altyapı	+	Yüksek seviyede
İş, çalışma kültürü	Konsolosluk ve vize problemleri; gelişmemiş çalışma altyapıları ve çalışma kültürü	+	+
Zagorodnikov S., 2004, s 11-15 [78].			

Yatırımların çekilmesi ve kullanılması aşaması esnasında, uygun yatırım ikliminin oluşturulması merkez ve bölgeler arasındaki tehdit içeren unsurların kaldırılması önemlidir.

Bölgelerin doğal kaynaklara dayalı katalizörleri, sanayi ve üretim kaynaklarının kullanılabilirliği, yüksek personel potansiyelidir. Zengin doğal kaynakların kullanımı hakkındaki kanun ile, eski ve yıpranmış sistemlerin dönüştürülmesi, yüksek bilim ve teknik potansiyeline ulaşılması, ucuz ve yeteli kalifiye eleman gücü oluşturulması, bölgesel hizmetlerin yetkileri dâhilinde olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda etkili bölgesel politika, bölgesel sosyo-ekonomik gelişim stratejisine dayanmalıdır [78].

Bu konuda yapılan araştırmalar, sonuçların değerlendirilmesinde 2 ana alan olduğunu göstermektedir.

¹⁶ İnhibitor (engel.)

1 – Yabancı yatırımların, yatırımı alan bölgede sosyo-ekonomik gelişim amaçlı değerlendirme sonuçları. Doğru yabancı yatırımların sosyo-ekonomik gelişime olan etkisi O.V. Romançikov tarafından uygulanan metot ile Çizelge 4,3'te belirtilmektedir.

Çizelge 4.3. Yabancı Yatırımların Büyüme Hacminde Korelasyon İlişkisi ile Ekonomik ve Sosyo-Ekonomik Göstergeler

Gösterge grubu	Olumlu korelasyon	Olumsuz korelasyon
Ekonomik	Kişi başı gayrisafi bölgesel ürün Doğrudan yabancı sermaye katılımı ile şirket ürün hacmi	Ana fonların amortismanı
Sosyo-ekonomik	Gerçek nihai tüketim Toplumda ortalama kişi başına gelir	İşsizlik seviyesi
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)		

Korelasyon varlığı ve yabancı yatırımların hacmi arasındaki durumu gösteren metodun temelinde, yatırımı alan bölgenin makroekonomik göstergeleri ana kaynak olarak alınmaktadır. Makroekonomik göstergeler korelasyon yönü kriterine göre (olumlu ve olumsuz) 2 büyük gruba ayrılmaktadır. Bu değerler haricinde tüm göstergeler korelasyon yönü hariç 2 grupta incelenmektedir. Sosyo-ekonomik ve ekonomik hacim.

Yabancı yatırımların, yatırımı alan bölgede işletmecilik sektörünün gelişmesine etkisi; yöntemin seçimi, verilerin erişilebilirliği, hesaplama ve sonuçların tekrarlanabilirlik kolaylığı ilkelerine dayanmaktadır.

2 – Yabancı yatırımların, yatırımı alan bölgede, işletmecilik sektörü gelişmesinde etki değeri. Bölgenin işletmecilik sektöründeki gelişimi iç ve dış faktörler olarak yansıyabilir. Bu hesaplama göstergelerin düzenlenmesi tavsiye edilmektedir. İç ve dış faktörler işletmecilik sektörünün dinamiklerini ve durumunu göstermektedir. Sonrasında statik verilerin karşılaştırılması yolu ile grafik analizi yapılabilir [44].

Çizelge 4.4. Kazakistan İşletme Gelişme Dinamiklerini Etkileyen Faktörler [39].

Faktörler	İçerik	Gösterge
İç	• İş sektörünün rekabet gücü • İş yapılarında iç iş süreçlerinin en uygun şekilde düzenlenmesi • ‘Atılım’ stratejisi çerçevesinde kullanılması için inovasyonları arama eğilimi	• İş sektörünün brüt satış hacmi (küçük tesislerin brüt geliri) • Küçük iş kurumlarında çalışan orta eleman sayısı • Ar-Ge için harcanan rakam • İş sektörünün brüt satış hacmi (küçük tesislerin brüt geliri) • Küçük iş kurumlarında çalışan orta eleman sayısı • Ar-Ge için harcanan rakam
dış	• Faaliyet çeşitlendirilmesi • Yeni tür ürün ve hizmet sunumu	• Küçük iş kurumlarının sayısı • Küçük iş sektörü sermayesine yapılan yatırımlar
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)		

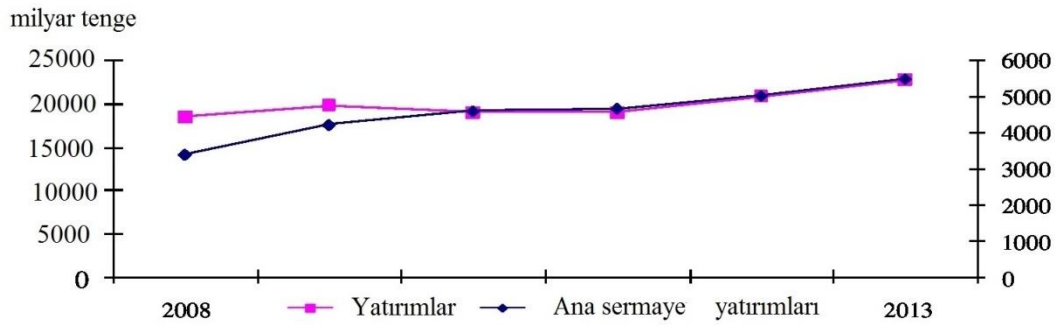
Çizelgede 4.4’te işletme sektöründeki gelişme dinamikleri değerlerini, etkileyen faktörler dizisi sunulmaktadır. Aynı şekilde indikatör sistemleri belirtilmektedir. (küçük işletme yapıları) Kalite faktörlerinin parametre değerlerini kesin olarak vermektedir.

Grafiksel analiz yabancı yatırımların girişi ile belirlenen indikatörler arasındaki karşılıklı ilişkiyi vermektedir. Burada yatırım alan bölgenin, işletmecilik sektöründeki durumu belirtilmektedir. Verilen metotsal yaklaşım, doğrudan yabancı yatırım kullanım sonuçlarının, bölgede sosyo-ekonomik ve işletmecilik sektörünün gelişimindeki etkili değerlerin belirlenmesini sağlamaktadır.

Çizelge 4.5. Kazakistan Devleti Makroekonomik Göstergelerin, Sağlanan Yabancı Yatırımların Büyüme Hacimleri ile Olan Bağımlılığı [39].

Göstergeler grubu	Gösterge	Korelasyon katsayısı
Ekonomik	Kişi başı gayrisafi bölgesel ürün	0,0032
	Yabancı yatırım katılımı ile işletme ürünlerinin hacmi	0,0012
	Ana fonların amortisman derecesi	0,0014
Sosyo-ekonomik	Gerçek nihai tüketim	0,0011
	Ortalama kişi başı gelir	0,0005
	İşsizlik seviyesi	0,0003
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)		

Önerilen metotsal yaklaşım Kazakistan devleti yaklaşımları örnek alınarak test edildi. Değerler 2008-2013 yılları arasındaki veriler ele alınarak yapılmıştır. Test sonuçları Şekil 4.3'te gösterilmektedir.



Şekil 4.3. Kazakistan Sermaye Akışı ve İşletmelerin Durumunu Karakterize Eden Bazı Göstergeler [1].

Şekil 4.3'te Kazakistan'a doğrudan yatırım akışı ve işletmecilik sektörü gelişimindeki belirlenen indikatörler dizisi arasındaki uyumu göstermektedir. Sonuç olarak yabancı yatırımların büyüme hızında ve makroekonomik göstergeler dinamiklerinde, zayıf korelasyon bağlarının olduğu görünmektedir.

Çizelge 4.5'te görüldüğü gibi, belirtilmiş olan 6 göstergeden hiçbirisi, yabancı yatırım hacimlerinde korelasyon değerleri ile bağlantılı değildir. Sonuç olarak, yatırımcıların direk sermaye yatırımları, bölgesel ekonomik sistemde etkili izler bırakmaktadır.

Doğrudan yatırımların büyüme hacmi ve işletmecilik sektöründeki gelişme dinamiklerinin dengesiz olduğunu, alınan sonuçlar tasdik etmektedir. Buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir. Kazakistan doğrudan yatırımlarının kalitesi, yönü, hacmi, gelişen ekonominin amaçlarına ve işletmeciliğin gelişimi ile uygun değildir.

Bu amaçlarla, öncelik sırasının belirlenmesinde ekonomik faaliyet çeşitlerinde ortak işletmecilik gelişiminin altı çizilmiştir.

İşletmecilik sektörünün ve bölgenin gelişiminde maksimum etkiye ulaşmak için, bir takım ekonomik faaliyetler gösterilmeli, iç ve dış yatırım kaynakları etkili bölgesel politikalar ile kullanılmalı, yerli ve yabancı şirket ortaklıkları ile yapılar birleştirilmelidir [44]. Bölgede ortaklı işletmeciliğin oluşumu ve gelişimi için ekonomik faaliyet çeşitlerinde aşağıdaki önceliklerin kullanılması önerilmektedir (Çizelge 4.6).

Yabancı yatırımların katılımları ile oluşan ortaklı işletmecilik organizasyonları belirlenen kriterlerin temelini oluşturmaktadırlar.

Çizelge 4.6. Ortak Ölçekli İşletmeciliğin Gelişimi İçin Yatırım Alan Bölgenin Ekonomik Faaliyetlerindeki Öncelikli Kriterler [39].

Yerli ve yabancı işletme örgütleri için kriterler	Devlet kriterleri
Yeni ürünlerin satış potansiyeli (Pazardaki şirketlerin oran değerleri)	Ekonominin istikrarlı ilerleyişi
Yatırım kaybı minimal riskleri	Yerel işletme yapılarında rekabete uygunluğun artırılması
Projenin uygun geri ödeme süresi	Bölgesel bütçe gelirlerinin büyümesi
Tüm projenin gerçekleşmesindeki yeterli hızı	Nüfusun refahını artırmak
Endüstriyel ve sosyal altyapı gelişimi	Altyapıların gelişimi alanında, devlet-özel sektörleri iş birliğinin oluşturulması
Bölgesel hükümet organları tarafından faaliyet şartlarındaki değişikliklerin garanti altına alınması	İstihdam sağlanması
Kazakistan Milli Bankası [39] (Aralık 2013)	

SONUÇ

Yaptığımız araştırma esasında aşağıdaki sonuçlara varılmıştır:

1. Yatırım kaynaklarının dünya akımlarının araştırılması ekonomik kalkınma için farklı yatırım kaynaklarının önemi tartışılabilir olduğunu göstermektedir. Tezde yabancı yatırımların doğası oldukça ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.

Yabancı yatırımcı katılımı olmadan istikrarlı ekonomik kalkınma uzun ve ağır bir sürece dönüşebilir. Bununla birlikte bugünlerde uluslararası sermaye dolaşımı çağdaş küreselleşme şartlarında birçok anlamda jeopolitik unsurları taşımaktadır.

2. Tezde yaptığımız sistematik analiz sonucunda ekonomik gelişmenin yatırım güvenliği sağlamaya yönelik olan Kazakistan Cumhuriyeti'nde olumlu yatırım ortamını tanımlayan temel faktörler belirlenmiştir.

Bu faktörlerin istikrarlı ekonomik kalkınma amacıyla gerçekleşmesi sonucunda her sene en az dörtte bir oranında artacak doğrudan yatırım hacminin sağlanması beklenmektedir. Yine de ekonomik sistemin istikrarlı ekonomik kalkınma yoluna girmesi için yatırım hacminin en az 4-5 kat artması lazım. Bununla birlikte, devlet iç yatırım kaynaklarını da çekmeyi teşvik eden şartları oluşturmaktadır.

3. Araştırma sırasında Kazakistan'ın yatırım göstergeleri ve genel gelişme göstergeleri arasında bağ olduğu saptanmıştır. Bu amaçla ürün artışı veya ürün üretimi ülkenin önemli göstergelerini etkileyen faktörlere muhtaç edildiğini gösteren faktör modelleri kullanılmıştır.

Tezde yabancı yatırımlar ve temel ekonomik göstergeler arasında olumlu doğrusal bağın sektör ve bölge açıları yansımaktadır. Böylece araştırma sırasında doğrudan yabancı yatırımların diğer makroekonomik göstergelere olan etkisi gözlemlenmiştir. Bununla birlikte Kazakistan Cumhuriyeti'nde yabancı yatırımların bir birim artmasıyla sosyo-ekonomik gösterge değerlerinin artışı hesaplanmıştır.

4. Araştırma sırasında Kazakistan'ın her bölgesi için benzer hesaplamalar yapılmıştır. Burada başlangıç değerleri olarak 15 gelişme göstergeleri kullanılmıştır. Bölgelerin temel

gelişme göstergeleri etkileme derecesi açısından en yüksek sonuçlar bulunan ekonomik ve coğrafik gelişme faktörlerine rağmen yabancı yatırımlar göstermişti. Yatırım olanakları açısından en yüksek aşamada Atırauskaya, Mangistauskaya bölgeleri yer almıştı.

Tüm göstergelerde lider olan beşliğe sadece Almatı girmişti. En sık liderler arasında Pavlodarskaya ve Karagandinskaya bölgelere rastlanmaktadır. Ondan sonra Astana ve Doğu Kazakistan bölgesi gelir. Bu bölgeler birinci beşlikte dörder defa girmişti. Şimdiki zamanda Kazakistan'da hem yerel hem yabancı yatırımcıların aktif ve olumlu faaliyetleri için tüm şartlar sağlanmaktadır.

5. Yabancı yatırım sürecinde ilişki süjelerinin birbirini dışlayan karışık çıkar ve kayıp zinciri görünmektedir. Bu kategorideki ve süjelerin çıkarları (güvenlik) birbiriyle çelişkili olabilir. Egemenliğin korunması, ekonomik kalkınmanın hızlanması olarak anlaşılan devletin çıkarı (güvenliği) sosyal ve ekonomik statünün yükselmesi olarak anlaşılan insanların ekonomik çıkarlarıyla (güvenliği), milli tesisin güvenliğiyle çelişebilir.

Çıkarlar (güvenlik) dengesinin değişmesi milli düzeyde bir subjenin (ekonomik ve siyasi gücü) üretim faktörlerinin, kaynaklarının yerleşmesini etkileme, olumlu rejimleri oluşturma yeteneğinin sonucu olur.

6. BM Küresel Gelişme Tahmini'ne göre Kazakistan'a 2050 yılına kadar 160 milyar dolarlık yabancı yatırımlar yapılacaktır. Tezde milli ekonomi makro parametrelerinin istikrarlı artışının tahmini verilmektedir. Bununla birlikte rekabet gücüne sahip olan 30 gelişmiş ülke listesine girmesi için Kazakistan'ın hem yeni tesislerin yapılmasına, hem bulunan tesislerin yeniden donanması ve modernizasyona ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı devlet sanayi politikası da belirlemişti. Bu politikaya göre Kazakistan 7-19 sene boyunca yabancı yatırımların asıl kısmının ülkeye gelmesini sağlamaya çalışacaktır. Bununla birlikte özellikle enerji, petrol ve gaz endüstrisi, demir-çelik endüstrisi, kimya ve petrol-kimya endüstrisi, geri dönüşüm sektörü, ulaşım ve iletişim, tarım kompleksinin işleme sektörü, iskan, bilim ve eğitim gibi sektörler ön sıradadır. Ekonomik sistemin istikrarlı ekonomik gelişme yönüne gitmesi için yatırım hacminin en az 4-5 kat artması gerekmektedir.

7. Bölge kaynaklarının tam ölçüde kullanılmaması yatırımcıların tüketici piyasasına girmesini zorlaştırmaktadır. Bu demektir ki milli ekonominin çeşitlendirilmesi, işletmenin tüm seviyelerinde olan gelişme ve destek sisteminin kurulması sayesinde yapılmalıdır. Belki bu, sadece büyük yatırımcıların değil orta ölçekli yatırımcıların sermayesinin de ülkeye gelmesine yol açacaktır.

8. Yukarıda sözü geçen tüm önlemler iş geliştirme ve destekleme alanındaki tahmini ve analitik çalışma yönünü güçlendirmeye yöneliktir. Tahmini ve analitik çalışma cumhuriyet bölgelerinin dünya ekonomisiyle birleşmesini daha da derinleştirecek olan bilimsel faaliyetlerin güçlendirilmesi yoluyla gerçekleşmelidir. Bu tür strateji ekonomik durumu olumsuz şekilde etkileyecek faktörleri engeller ve bölgelerin güvenli gelişmesini sağlar.

9. Özel yabancı yatırımların herhangi ekonomi sektörüne girmesine engel olmayan, yapısal dönüşümü güdüleyen, öncelikli sektör, alan ve bölgeleri için korumacılık önlemlerini sağlayan bir yatırım politikasının oluşturulması hedeflenmektedir. Ayrıca devlet yatırımların bu sektörlerdeki herhangi üretimine girmesini değil, sadece ihracata yönelik, yeni teknolojilerin kullanılmasına yönelik, yüksek verimliliği olan ve hızlı geri ödemeyi sağlayacak olan projelere girmesini sağlamaya niyetlenmişti. Bu nedenle tüm çabalar ileriye dönük olan ve iç ve dış piyasalarda rekabet gücüne sahip olacak üretim alanlarını desteklemek için yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

1. Agency of Kazakhstan of Statistics www.stat.gov.kz adresinden 14 Ocak 2014'te alınmıştır.
2. Arkin V. (2009). Nalogovoe Stimulirovanie investitsionnykh proektov v rossiyskuyu ekonomike Nauchniy doklad №99/03 fevral 2008 goda.. Moskva: Ministerstvo Nauki TsISN s. 69.
3. Abalkin L.İ. (1994). Ekonomicheskaya bezopasnostye. Moskva: Ekonomicheskkiye voprosy zhurnal . №12. s. 4-13.
4. Abikaev N. (2000). Investitsionnyy potencial I ekonomicheskyy rost (metodologicheskyy aspekt). Zhurnal Ekonomist. Astana: Ekonomist izdatelstvo. s.65.
5. Adilov C.C. (2012). Kazakistan'ın gelişim projesinde kriza karşı stratejik uygulamalar araştırması. Sankt-Petersburg: Uluslararası bilim-uygulama konferansı, MoİN RK Alatau Kurumu. Bankacılık Akademisi enstitüsü. Almatı. ss. 33-35.
6. Balekjian W. (1967). Legal Aspects of Foreign Investment in the European Economic Community. Manchester,. s. 3.
7. Belkov O.A. (1994) Instrukciya k ekonomike . Moskva: Bezopasnost zhurnal. № 3. s. 91-94
8. Bendaraska E. (1996). Pryamye inostrannye investicii v razvitye I razvivayushie strany (po materialam doklada ‘‘Innostrannye investicii v Polshe’’). Investicii v razvitie proizvodstva . Moskva . s. 5.
9. Bizhanova D. (2007). Pryamye investicii v Respublike Kazakhstan : voprosy effektivnosti . Sayasat zhurnal. №5.. s. 50-52.
10. Bayterekova U.J. (2013). Analiz P.I.I. v Kazakhstanskoy ekonomike . Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. № 9. s.13-17.
11. Baymırzaulı A. (2013). Ocenka obyedeneniya investicionnykh proektov. Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. № 9. s.18-21.
12. Bogatyrev A.G. (1992). Investitsionnoe parvo . Moskva: Ros Pravo izdatelstvo. s.12
13. Berik Bekmurzaev. (2013). Vostochnye investicii v Kazakhstane dostigli 22.5 mlrd dollarov . <http://www.inform.kz/rus/article/2569476> adresinden 20 Ocak 2014'te alınmıştır.
14. Buchvald E., Glovatskaya N., Lazarenko S. (1994). Makroaspekty ekonomicheskoy bezopasnosti : faktory, kriterii i pokazateli . Moskva: Ekonomicheskkiye voprosy zhurnal. № 12. s. 25-44.
15. Cumagalieva L.J. (2014). Rol innostrannykh investitsiy v sozdani regionalnoy konkurentnosposobnosti . Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. №1. s.19-22.
16. Chistov A. (2002). Regulirovanie innostrannykh investitsiy. Investitsionnyy klimat. № 5. s. 9-15.
17. Dornbush R. Fişer S. Şmalenzin R. (1995). Ekonomika (2 izdatelstvo). Moskva: Delo LTD. s. 256-260
18. Doronina N.G. (1996). Problemy pravovogo regulirovaniya innostrannykh investitsiy. Zakonodatelstvo i ekonomika zhurnal . N5-6. s. 59.

19. Dadalko V.A. (1999) Osnavnye aspekty ekonomicheskoy bezopasnosti Respubliki Belarus. Predprinimatelstvo v Belorussiyi. № 3. S. 56-60.
20. Dadalko V.A. (1998). Reformirovanie ekonomiki (5 tom). Minsk: Ч.З. izdatelstvo. s. 200-205.
21. Elizavetin M. (2004). Otraselevaya struktura innostrannyh investitsiy v Rossii i opyt stran s razvivayushchimisya rynkami. Investitsiyi v Rossiya №1. s. 3-8.
22. Fişer P. (1999). Pryamye innostrannye investitsiyi dlya Rossiya strategiyavozrozhdeniya promyshlennosti. Moskva: Finansy i statistika izdatelstvo.
23. (1984). Far Eastern Economic Review, February №23.p. 63.
24. Giplin Robert. (1987). The Political Economy of International Relations. New Jersey : Princeton University Press. s. 449.
25. Glazev S.Y. (1997). Osnovy obespecheniya ekonomicheskoy bezopasnosti strany-alternativny reformatsionny kurs. Rossiyskiy ekonomicheskiy zhurnal. № 1. ss. 3-19.
26. Goldman M. (2005). Piratizatsiya Rossiya: rossiyskiye reformy idut na perekosyak. Otechestvennye zapiski zhurnal. №1. s. 15.
27. Golovnin M. Y. Ushkalova D.İ. Yakusheva A.E. (2006). Vliyanie vneshnikh shokov na ekonomiki stran SNG v period krizisa 2007-2008 godov (globalnyu i regionalnyu aspekty). Evraziyskaya ekonomicheskaya integratsiya. №6. s. 4.
28. Haritonova V. (1998). Kak izmerit investitsionny klimat?. Finansy v sibiri zhurnal. №3. s.13-20.
29. Hairullina E. (2014). Skidki n analog v investitsiyah . Banmkovskoe delo v Kazakhstane zhurnal . №7 . s.31-33.
30. Holodov L.G. (1997). Rol pryamyh i portfelnyh investitsiy v ekonomike strany-importera kapiytala. VEB zhurnal . № 11.. s. 20.
31. Hymer S.H. (1971). The Multinational Corporation and the Low of Uneven Development in Jagdish Bhagwait (ed.). Economics and World Order from the 1970s to the 1990s New York: Macmillan. s.114. ss. 124-127.
32. Irina Perechneva. (1997). Yatırımların Çekiciliğın Derecelendirmesi. Moskova: Ekspert dergisi. №47. s.18-22.
33. İllarionov A. (1998). Kriterii ekonomicheskoy bezopasnosti . Voprosy po ekonomike zhurnal . № 10. s. 35-58.
34. İlenkovich. A. (2012). Kazakhstanskıe kreditnye zametki. Mir finansov zhurnal. №9.s. 50-52.
35. John Maynard Keynes (1978). Obshaya teoriya zanyatosti, procenta i deneg . Moskva: Nauka izdatelstvo. s. 117.
36. Kasolapov N. (1992). Nacionalnaya bezopasnost v menyayushchemsya mire. MeiMO zhurnal. №10. s. 17
37. Kazakhstanskiy prezident Nursultan Nazarbayeva na 26 sobranii soveta innostrannyh investorov (2013). www.akkol-akmo.gov.kz/a/40/on/read/4986/index.html adresinden 20 Ocak 2014'te alınmıştır.
38. O nacionalnoy bezopasnosti Respubliki Kazakhstan. (2012). Astana: Zakon Respubliki Kazakhstan zhurnal 6 yanvarya . № 527-IV .

39. Kazakistan Milli Bankası verilerine göre hazırlanmıştır www.nationalbank.kz adresinden 20 Aralık 2013'te alınmıştır.
40. Kazakistan yatırım fonunun resmi sitesi www.ifk.kz adresinden 1 Şubat 2014'te alınmıştır.
41. KazInvest internet portal, www.kazinvest.kz adresinden 5 Şubat 2014'te alınmıştır.
42. Kostunina G.M. , Livanchov N.N. (2001). Organizatsiya mezhdunarodnyh innostrannyh investitsiy . Moskva: Ankil izdatelstvo. s. 126.
43. Kozybay O.A. (2013). Metody podema investitsiy v Kazakhstane. Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. №11. s.8-9.
44. Krylov V.İ. (2006). Programmy innostrannyh gosudarstv po stimulirovaniyu investitsiy. VEB zhurnal . №9. s. 30-38.
45. Kulman A. Ushkalova A.E. (2003). Mekhanizmy ekonomiki . Moskva: Progress izdatelstvo. s.79-80.
46. Kastenova G.E. (2009). Rol investitsiy v ekonomike . Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. №7 ss. 22-23.
47. Kolosov A.B. (2009) Ekonomicheskaya bezopasnost khozyaystvennykh sistem: uchebnik. Moskva: RAGS. s. 446
48. Lopatnikov L.I. (1979). Kratkiy ekonomicheskii slovar . Moskva: Nauka izdatelstvo. s.107-108.
49. Lavrushin O.İ. (1995). Rossiyskaya bankovskaya entsiklopediya . Moskva: Entsiklopedicheskaya tvorcheskaya assotsiatsiya izdatelstvo. s.70-71.
50. Maksimov İ.B. (2000). Regulirovanie privilecheniya innostrannyh investitsiy v usloviyah reformiruemoy ekonomiki. Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata ekonomicheskikh nauk. Fsk.izdatelstvo . s.77.
51. Makarova G.N. Makarov. K.V. (2010). Risk ugrozy ekonomicheskoy bezopasnosti kak sostavnoy element metodologii issledovaniya problem vvoza kapitala v Rossiyu . s.32.
52. Muhametkalieva B.A. (2012). Problemy politiki investirovaniya v Kazakhstan . Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal. №8. s.43.
53. Naryshkin S. (2010). Investitsionnaya bezopasnost kak faktor ustoychivogo ekonomicheskogo razvitiya . Moskva: Ekonomicheskie voprosy zhurnal. № 5. s.24.
54. Nwougugu E. (1965). The legal Problems of Foreign Investment in Developing Countries. Manchester,. s. 4.
55. Naumov A.A. (2014). Otsenka investitsionnykh proektov . Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal . № 7. s.12-15.
56. Nurmanov E.K. (2012). Pogoda v inostrannyh investitsiyah. Bankovskoe delo v Kazakhstane zhurnal . №10. s. 38-39.
57. Nursultan Nazarbaev na 26 sobranii soveta innostrannyh investorov (2013). www.akkol-akmo.gov.kz/a/40/on/read/4986/index.html adresinden 20 Ocak 2014'te alınmıştır.
58. Okrug Z.M. (1992). Model ekonomicheskogo razvitiya Yuzhnoy Koreyi: put k процветанию . Moskva: Finansy i statistika. s.36-40.

59. Pierre Masse. (1971). Kriterii i metody opredeleniya kapitalovlozheniy . Moskva: Gosstat izdatelstvo. s. 27.
60. Salpek B. S. (2015). Strategiya Kazakhstana kasatelno inostrannyh investitsiy . Ekonomika zhurnal. № 2 s. 71-77.
61. Sahmetov A.B. (2013). Upravlenie riskami pri inostrannykh investitsiyakh v Kazakhstan. Bankovkoe delo v Kazakhstane . №11 s. 22.
62. Sarsenbaeva M.A. (2000). Ekonomika Kazakhstana. Almaty: Tsentr po issledovaniyam izdatelstvo. s. 302
63. Salmanov O.N. (2006). Ekonometriya . Moskva: Ekonomist izdatelstvo. s.205.
64. Schwarzenberger G. (1959). Foreign Investments and International Law. London. s. 17.
65. Savchuk V.P. Viluchko E.G . (1999). Analiz i razrabotka investitsionnyh proektov. Kiev: Absolyut izdatelstvo. s. 304.
66. Sengachova V.K. (2005). Ekonomicheskaya bezopasnost Rossiya. Moskva: Delo izdatelstvo. s. 798
67. Sosna S.A. (1997). Kakim byt zakonu ob inostrannyh investitsiyah v Rossiya. Zakonodatelstvo i ekonomika zhurnal. № 13. s. 89.
68. Shahmetov A.B. (2013). Vazhnost privilecheniya v Kazakhstan inostrannyh investitsiy . Bankovskoe delo v Kazakhstane . №10. s. 47-49.
69. Tajieva A.B. (2013). Problema vibora proektov investirovaniya Bankovskoe delo v Kazakhstane. №9. s. 51-52.
70. Tankieva A. (2013). Regulirovanie gosudarstvom inostrannyh investitsiy. Ekonomika i statistika zhurnal. № 3 s. 99.
71. Topornin B.N. (1999). Rossiyskoe parvo I inostrannye investicii. Moskva: Yurist izdatelstvo. s.14-16.
72. Vernikov A. (2004). Dochki Strashnye i ne Ochen. Ekspert zhurnal. №46. ss. 134-139
73. Voronov.L. (1901). Inostrannye kapitaly v Rossiya . Moskva. s. 34-36.
74. Voznisenkaya N.N. (1975). Inostrannye investitsii I smeshannye predpriyatiya v Afriki . Moskva. s. 26.
75. (1973). Wissenschaftliche Zeitschrift der Universitet Rostocks. Gesellschafts wissenschaftliche Reihe. №22. 4 Heft. ss. 325-329.
76. World Investment Report 2014.
77. Zagashvilli V.S. (1997). Ekonomicheskaya bezopasnost Rossiya. Moskva: Yurist izdatelstvo. s. 204.
78. Zagorodnikov S. (2004). Osobennosti regulirovaniya inostrannyh investitsiy. Investitsiyi v Rossiyu zhurnal . № 1. s.11-15.
79. Zagorodnikov S. (2004). Regulirovanie inostrannyh investitsiy v Vengriya, Poleshe i Chehiya. Investitsiyi v Rossiya zhurnal . № 12. s. 16-22.
80. Zasterov P. (2009). Pryamye inostrannye investitsii kak usloviye privilecheniya innovatsionnyh tekhnologiy. Materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy

konferentsiyi. Harkov: Sovremennyye problemy effektivnosti innovatsionno-investitsionnogo razvitiya predpriyatiy.

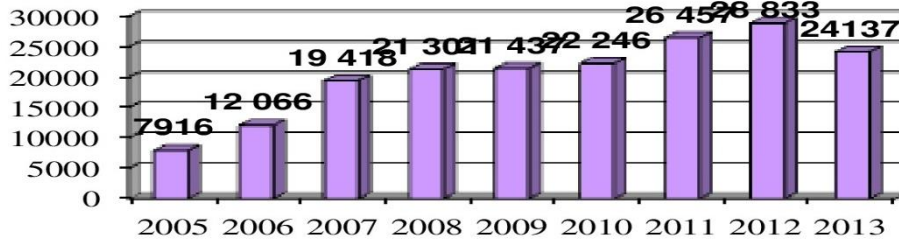
81. Zemenkov. R. Romanova E. (2004). Amerikanskyye TShS za rubezhom : strategiya, napravleniya, formy. MEiMO zhurnal. № 8. s. 45-53.
82. Zhandaulet T.B. (2007). Investitsionnyy potentsial regiona: metodicheskiye aspekty otsenki i mekhanizmy ispolzovaniya. Avtoreferat na soiskanie uchenoy stepeni kandidata ekonomicheskikh nauk. s. 37
83. Zotov G.M. (1998). Regulirovaniye innostrannykh investitsiy v razvivayushchikhsya stranah . Vneshneekonomicheskyy bulletin zhurnal.. № 12 s. 36-40.

EKLER

EK-1. 2011-2013 Yılları Ülkelerin Doğrudan Yabancı Yatırımların Akışları, milyar USD.

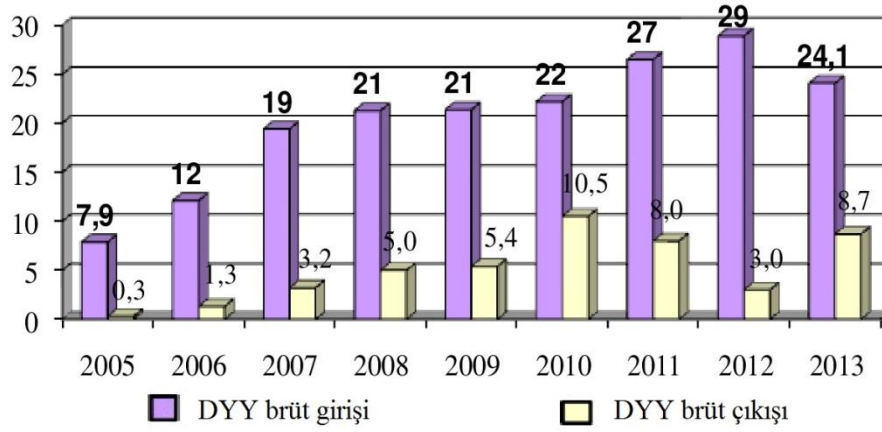
Ülkeler	Sermaye Girişleri			Sermaye Çıkışları		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Bütün ülkeler	1700	1330	1452	1712	1347	1411
Gelişmiş ülkeler	880	517	566	1216	853	857
Gelişmekte olan ülkeler	725	729	778	423	440	454
Afrika	48	55	57	7	12	12
Asya	431	415	426	304	302	326
Doğu ve D-G Aiya	333	334	347	270	274	293
Güney Asya	44	32	36	13	9	2
Batı Asya	53	48	44	22	19	31
Latin Amerika ve Karayipler	244	256	292	111	124	115
Okyanusya	2	3	3	1	2	1
Geçiş ekonomileri	95	84	108	73	54	99
Yapısal olarak, hassas ve küçük ekonomiler olan zayıf ülkeler	58	58	57	12	10	9
Az gelişmiş ülkeler	22	24	28	4	4	5
Gelişmekte olan ülkelerin denizlerine erişimi bulunan ülkeler	36	34	30	6	3	4
Gelişmekte küçük ada devletleri	6	7	6	2	2	1
Toplam doğrudan yabancı yatırımların payı akar, %						
Gelişmiş ülkeler	51.8	38.8	39.0	71.0	63.3	60.8
Gelişmekte olan ülkeler	42.6	54.8	53.6	24.7	32.7	32.2
Afrika	2.8	4.1	3.9	0.4	0.9	0.9
Asya	25.3	31.2	29.4	17.8	22.4	23.1
Doğu ve Güneydoğu Asya	19.6	25.1	23.9	15.8	20.3	20.7
Güney Asya	2.6	2.4	2.4	0.8	0.7	0.2
Batı Asya	3.1	3.6	3.0	1.	1.4	2.2
Latin Amerika ve Karayipler Havuzu	14.3	19.2	20.1	6.5	9.2	8.1

EK-2. DYY Toplam Tutarı 2005-20013 yılları, milyar USD



www.kazinvest.kz internet sitesi verileri esasında hazırlanmıştır [41] (Şubat 14).

EK-2. Kazakistan Ekonomisine Brüt Doğru Yabancı Yatırımlar Akımı, 2005-2013 yılları, milyar USD.



www.kazinvest.kz internet sitesi verileri esasında hazırlanmıştır [41] (Şubat 14).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : AKYALKANOVA, Ayauzhan
 Uyuğu : Kazakistan
 Doğum tarihi ve yeri : 24.04.1988/ Kazakistan
 Medeni hali : Evli
 Telefon : 539 344 98 23
 e-mail : ayauzhan88@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniv. SBE./Maliye	Devam ediyor
Lisans	Kazak S. Sefullin Üniv/Maliye	2009
Lise	Kazak Lisesi N38	2005

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2009-2010	Kazakistan Halyk Bank	Mali uzmanı
2010-devam ediyor	Kazak Petrol AŞ	Mali Uzmanı

Yabancı Dil

Rusça

Hobiler

Çocuk yemekleri yapmak



GAZİ GELECEKTİR..

